
AZ.

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XIV
A
19
NAPOLI

DE GRAECAE ET LATINAE MISSAE CONSENSV.

CORTESII BRANAE MAZARACAEI.

Græcarum litterarum Professoris in publico Gymnasio Neapolitano.

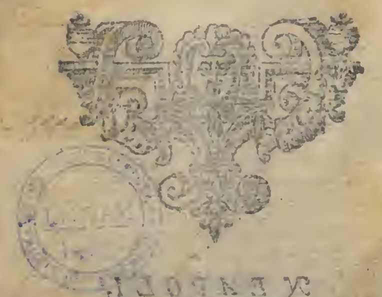
NEAPOLI,
Apud Constantinum Vitalem. MDCIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

DE GRAECAE ET LATINAE MISSAE CONSENSV.

CORTESII BRANAE MAZARACAEI

Graecarum litterarum Professoris in publico Gymnasio Neapolitano.

NEAPOLI,

Apud Constantinum Vitalem. M D C I I.

SVPERIORVM PERMISSV.

ILLVSTRISSIMO, ET REVERENDISS. DOMINO D. BENEDICTO IVSTINIANO

CARDINALI AMPLISSIMO, atq; Collegij Græcorum Patrono Vigilantissimo.

CORTESIVS BRANA S. P. D.

VM Sæpe multi ex Latinis, & ob summam in Græcorum gentem beneuolentiam, & ob curiosam quãdam sedulitatem ad eorum templa vbi res diuina græco ritu fieri solet, concurrant, vt maiore

 animi

animi propenſione, ac pietate, huiuſmodi ſacris poſthac interſint, operę pretium fore putaui, nonnulla explicare, quę in ſe difficultatem videntur habere aliquam, & diligenti adhibita animaduerſione ſeparatim ſingula notare, in quibus vtriuſq; tam Gręci, quàm Latini ſacrificij conſenſus, ſimilitudoq; non obſcure apparet. Nunc ſanè laborem noſtrum, & Gręcis noſtris non ingratum, & Latinis etiam hominibus iucundum fore confidebam, adducebar etiam vt crederem vtriq; populo qui eiuſ-
1.Cor. 10. dem menſę Domini, vt ait Apoſtolus particeps efficitur, cognitionem hanc frugiferam, & ſalutarem futuram; Quid enim ad mutuam quandam inter nos Caritatem retinendam, communiſque fidei vinculum aſtringendum, vtilius eſſe poteſt, quam ſi intelligatur Latinam, græcamq; Eccleſiam vnum eſſe religionis myſticum corpus, atq; eiuſdem Sancti Spiritus aura, vnum idemque Deo immortali ab vtraq; Eccleſia ſacrificium offerri, & in eo offerendo nullum in cultu, atq; orationibus diſcrimen poſſe reperiri? Ex quo aperte intelligetur, quod

olim de hac cęlesti hostia vaticinatus est Malachias, ob ortu solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum. His adde quod arcana vtriusque sacrificij explicata sententia, consensioq;, ac similitudo declarata, laboranti Ecclesię remedia necessaria, armaq; erunt validissima contra eius aduersarios, præsertim hoc tempore, cum quidam existunt, & peruersa loquuntur, vt adducant discipulos post se, pseudomagistri introducentes sectas perditionis, vt propterea vigilandum sit, si nolumus decipi, pugnandum si hostiles acies retundere, earumq; impetus repellere, & paternam Catholicę veritatis professionem ab aduersariorum iniuria tueri, fidemq; integram, inuiolatamq; seruare volumus. Quamuis enim ad probandum quid in ijs, quæ de fide, ac religione exoriuntur controuersijs sequendum sit, iure debeat sufficere Sanctæ Romanæ Ecclesię auctoritas, quę quod à Sancto Petro Apo- cap.1.

ſtolorum Principe, Chriſtiq; Vicario eſt traditum, perpetua tot Pontificum ſerie vno eodemq; ſpiritu, & ſenſu ſemper tenuit & à qua tanquam à ſanctiſſimo totius orbis oraculo ad fidem pertinentibus, ſi vlla exorta eſſet dubitatio, reſponſa in hodiernum vſq; diem data ſunt; quia tamen harum Sectarum auctores, ſua tum demum decreta ſtabilire exiſtimant, ſi petram ſuo loco moueant, eam fruſtra quidem, ſed magno tamen conatu labefactare conati ſunt, externa etiam non dubitauerunt accerſere auxilia, & Grecorum litteras, ac cæremonias pro ſe facere iactitare; cum tamen ab eis toto cælo diſſentiant; & pro patte Orthodoxorum vna cum ceteris Chriſtianis nationibus faciant. Non quod non ſatis per ſe poſſit perra ſupra petram, hoc eſt, ſupra Chriſtum fundata omnium hereticorum quantiſcunque copijs, duce Chriſto Domino qui eam fundauit, obſiſtere, ſed vt cum vniuerſo mundo planum factum fuerit, omnes qui Chriſtum vbiq; terrarum ſuſceperunt rectè cum Latinis ſentire, & hæretici ſuę vecordię morbum agnoſcen-

res, donec adhuc eſt medicinę locus ad optimum medicum, ideſt ad Chriſtum reuertantur, & qui primo aſpectu probabilibus, ſed non minus venenatis, quam futilibus ſi rectè ponderentur eorum argumentis adducti, aliquam eis fidem habuerunt, eos deinceps vt deploratos, & immedicabili peſte affectos fugiant, & auerſentur. Reliqui verò ὀρθοποδοῦντες, hoc accepto veluti antidoto, ſi eos vitare non poſſint (quod eſſet conſultiſſimum) de ſua certe ſalute, & cautiores, & ſecuriores euadant. Equidem ſi quæ animo propoſui meo, ea vel ingenio aſſequi, vel dicendo aliqua ex parte exprimere valuero, non dubito profecto, quin hęc qui attente, ſtudioſe, diligenterq; conſiderauerint maiore quodam pietatis ſtuſtudio tam Gręcæ, quam Latinæ miſſę celebrationi ſint interfuturi, Deoq; Optimo Maximo acturi gratias, quod Catholicam Eccleſiam ſuam ex varijs Linguis, & natiobus collectam, tam admirabili huius Sacroſancti Myſterij concordia, cęleſtiq; cuiuſdam, & angelicæ harmonię conſpiratione deuinxerit. Atque hæ quidem cauſæ,

cogitationeſq; me impulerunt, vt hanc qualemcumq; lucubrationem meam homo minimè φιλότιμος in Lucem ederem. Eam verò cur ſub Clariſſimi nominis tui patrocinio, Pater Ampliſſime, apparere voluerim, ſuperuacaneum arbitror pluribus exponere; nam vt omittam, quod te ſummo religionis, diuinoq; cultu incenſum, huius generis munus maximè decere, nemo eſt qui non videat, quod certè à me proficiſcitur, vt qui in Clientelam Græcorum nationem recipere dignatus es, à me quocunque modo, & munuſculo poſſem, colaris, & obſerueris. Peto igitur ab Amplitudine tua, vt has ingenij mei primitias, tenues quidem illas, minimeq; accerrimo tuo iudicio dignas ſic accipias, vt ad maiora eximię meae, erga te obſeruantiae indicia praebenda magis, magiſq; indies inciter, atque impellar. Vale.

FRAN-

FRANCISCVS VERIERIVS E SOCIETATE IESV

Τοῖς ἐντευξομένοις

Eruditis Viris. S.

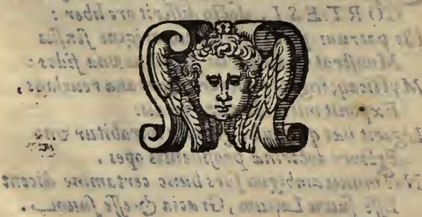

AGNAM ab omnibus, sed à pijs, concordiæque amantibus maximam inibit gratiã Cortesius Brana hoc libello, quem de Græcæ, Latinæque Missæ consensu scripsit & inscripsit, in lucem edendo. Cuius enim tam ingratus sit animus, tamque ab honestate abhorrens et alienus; vt nihil se debere fateatur ei, qui non de vno, aut altero bene, sed plane de quãplurimis hominibus, atq. adeo de tota Ecclesia Catholica, & videtur, & est optime meritus? Enimuero cum primum in hominum manus liber hic aureolus perueniet; cum primum intelligentur ea, quæ in ipso legentur tam multis è locis eruta; tam præclaris è scriptoribus collecta; tam ad nationum nobilissimarum concordiã accomodata, tam

doctis, atque eruditis viris vtilia; tam omnibus, qui vel primis labris Græcæ, Latinæque linguæ ſuauitatem deguſtarunt, iucunda; continuo virorum examina partim conuolabunt ad hominem viſendum, alloquendum, amplectendum; partim, veluti ad mellificium apes, chartam, atramentum, calamum arripient; litteraſque conſcribent laudum, & gratiarum actionis pleniſſimas; partim munera certatim mittent noui, ſed ingentis amoris, atque honoris argumenta. Te felicem, Corteſi vir eloquentiſſime, qui vno tantummodo libro, eoque mole ac magnitudine tantulo, licet dignitate ac præſtantia maximo εἰς κοινωφέλειαν proferendo; tanta gloria, quanta expectari à mortalibus poteſt maxima, viuus videnſque perfrueris. Irritus ac prope ſtultus habetur Xerxis conatus, qui pontibus ac lignis Aſiam cum Europa coniungere feſtinauit; prudẽtiſſime feliciſſimeq; ſuſceptus habebitur labor tuus; quo non montes aut maria Europæ, Aſiæque, ſed vtriuſque incolæ ac Domini vinciẽtur. Quanquam ob aliam videris cauſam longe felicior appellandus, quod videlicet hoc labore exanclando eum, qui fecit vtraque vnum, imitatus; cum ex hac perbreui, ad perennem illam vitã migraueris; ipſum illum habebis pro præmio, cui te quàm ſimillimum eſſe tanto opere concupiſti. Iam qui nobis tanquam diuinitus vi-

deberis

deberis demissus in terras, vt ea, quæ longe videbantur inter se dissidentia, congruere vt quæ maxime, ostenderes; animosque opinione quadam imbutos, ac propterea quodammodo distractos ac disiunctos & coniungeres, & conglutinares: superis maximarum rerum effector diceris in cœlum ascendere, & mille coronis, ac triumphis æternis longe dignissimus. Hoc sane idem, quod à me spe præcepta, vel couiectura, vel vtrisque, tanto ante prædictum est; vos ipsi acerrimi iudicij, animique candidissimi Lectores cum volumen hoc euolueritis, re ipsa sic habere, certissimis rationibus comprobabitis. Valete.

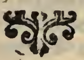

IN LIBRVM DOCTISSIMI VIRI CORTESII BRANAE

DE GRÆCÆ, ET LATINÆ MISSAE CONSENSV.

Pompeij Vgonij Romani.

COncordes aræ ritus, quâ sanguine puræ
Offertur Christus victima grata Deo.
Quosq; vetus Latium, quos & pia Græcia seruat,
CORTESI, docto differit ore liber:
Ille patrum prima scrutatus origine sensus
Monstrat vt ambabus gentibus vna fides:
Mysticaq; ingenio sacrorum arcana reuelans,
Exponit miris illa coire modis:
Legerit hæc quisquis, geminæ mirabitur vno
Pectore doctrinæ prosilientis opes.
Nec minus ambiguo fors hunc certamine dicent
Esse suum Latium, Græcia & esse suum.

DE GRAECAE ET LATINAE MVSAE CONSENSV.

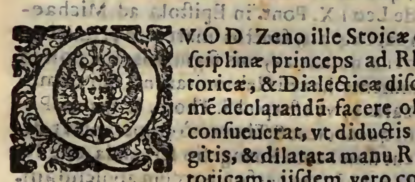
[illegible]

[illegible]

DE GRAECAE, ET LATINAE MISSAE CONSENSV.

CORTESII BRANAE.

QVOD Zeno ille Stoicæ disciplinæ princeps ad Rhetoricæ, & Dialecticæ discrimē declarandū facere olim consueuerat, vt diductis digitis, & dilatata manu Rhetoricam, iisdem vero compressis, pugnoq; facto Dialecticam demonstraret: Idem quodammodo mihi de Græco Latinoq; sacrificio dicendum occurrit, quod illud diffusum, & bene longum, hoc contractius, breuiusq; videatur. Verum quò facilius hæc intelligantur, nonnulla prius, quæ difficultatem aliquam habere videntur, diligentius, atq; accuratius sunt explicanda.

Primum igitur animaduertendum est discordiam hanc de fermentato, & azymo, quæ iam pridem inter Græcos, & Latinos interce-

dit, non habuisse ortũ statim ab ipso nascentis Ecclesiæ ortu, vt videre est apud Innocentium III. lib. 4. de myst. Missæ, cap. 4. & apud S. Thom. in 4. quæst. 2. quæstiuncula 3. imo multo deinceps tempore; nam vt dicit Sotus in 4. Sententiarũ, tam Græcorum, quam Latinorum Ecclesia in azymis sacratissimam Eucharistiã faciebat, quod hunc panem Christum Dominum cõsecrasse existimaret ea nocte, qua apud Iudæos nihil erat fermentati. Vnde Leo IX. Pont. in Epistola ad Michaelem cap. 24. ait, sanctos martyres primitiuæ Ecclesiæ nostris azymis saginatos. Sed postea imminente hæresi Hebionitarum, qui cum Nazaræis, vt est apud S. Thom. & Leonẽ Papam, quem citat S. Thom. eò eruperant, vt dicerent simul cum Euangelio seruanda esse legalia. Ad hãc peruersam hæresim abolendam, tam Græca, quã Latina Ecclesia abiecit azymos, cæpitque ad tempus fermentatos panes consecrare. Quare apud S. Io. Chrysost. & Origenem, atq; alios Græcos nullus sentitur odor huius discordiæ. At hæresi illa iam consopita, redijt Sancta Romana Ecclesia ad suũ pristinum morem in azymo consecrandi, vt, quemadmodum dicebamus Christi Saluatoris exemplum imitaretur. Græci autem suorum rituum tenacissimi, noluerunt cum Latinis ad veterem morem redire, itaque fermen-

tato

tato sunt vsi, imo etiam cœperunt aduersus Latinos longissimam habere disputationem, affirmantes Christũ Dominũ infermẽtato consecrasse. Id autem eis concessum est, vt possent conficere infermentato, cũ ab alijs, tum à Sacro Cõcilio Florentino Eugenio Pontifice in hæc verba: ἔτι ἐν ἀζύμῳ ἢ ἐνζύμῳ ἄρτῳ σιτίνῳ τὸ τοῦ χριστοῦ σῶμα τελεῖσθαι ἀληθῶς, τούς τε ἱερεῖς ἐν θατέρῳ αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ κυρίου τελεῖν ὀφείλειν, ἕκαστον δηλονότι κατὰ τὴν τῆς ἰδίας ἐκκλησίας, εἴτε δυτικῆς, εἴτε ἀνατολικῆς συνήθειαν.

Item in azymo siue fermentato pane triticeo Corpus Christi vere confici, sacerdotes in altero ipsum Domini Corpus conficere debere, vnumquemque ad suæ Ecclesiæ siue Occidentis, siue Orientis consuetudinem.

Deinde animaduertendum, Orientis Ecclesiam, quemadmodum sanctam Romanam Ecclesiam celebrare, super Reliquias, & sepulchra Sanctorum. Sed in hoc tantum inter se differre, quod Sancta Romana Ecclesia reliquias Martyrum condere solet in altari, vel in aliquo marmore. Græca eas insuit in linteo, quod Latini Corporale, Græci εἰλητόν, & ἀντιμίνσιον, & θρόνον hoc est Sedem nuncupant, in quo residet ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ κύριος τῶν κυριευόντων: idest Rex Regum, & Dominus &c.

Tum sciendum ad sacrosanctam Missam, Orientis Ecclesiæ hac tempestate non adhi-

beri Subdiaconum, ſine quo rem olim Diuinã peragere nefas erat, id ex eo compertum habemus, quod S. Ignatius in Epiſtola ad Antiochenos, de eo, vt etiam de alijs minoribus Ordinibus mentionem facit, ſic enim ait, *ἀσπάζομαι ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, πυλωρούς, ἐπορκιστάς*. In Sancta Romana Eccleſia, vt ad Epiſcopatum his honorum gradibus aſcenderetur Oſtiarij, Lectoris, Exorciſtæ, Acolyti, Subdiaconi, Presbyteri, Sanctus Caius Pontifex inſtituit. Et in Conſtitutionibus etiam Apoſtolicis can. 43. fit de eo mentio, legitur enim, Hypodiaconus vel Lector, vel Cantor aleis, & ebrietatibus vacans, vel ceſſet, vel ſegregetur. Item Cornelius Papa de eo mentionem facit in Epiſtola ad Fabianum; & Euſebius lib. 6. Hiſtor. cap. 33. & in Concilio etiã Romano ſub Silueſtro cap. 3. numerantur ſeptem Ordines. Item in Authenticis, ſeu Nouellis Conſtitutionibus Iuſtiniani Imperatoris coll. 1. tit. 2. vbi agitur de numero Clericorum Eccleſiarum Cõſtantinopolitanarum legimus, *ὁρίσαι, πόσους προσήκον δεῖ πρεσβυτέρους καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν, πόσους τε διακόνους, πόσους τε ὑποδιακόνους, ψάλτας τε, καὶ ἀναγνώστας, καὶ πυλωρούς καθίστασθαι*: hoc eſt determinare quot competes eſt presbyteros per vnamquamque Eccleſiam, quot diaconos, quot Hypodiaconos, Cantores, atque Lectores, & Oſtiarios conſtitui

ſtitui

stitui. Idem legimus in coll.6.tit.6.cap.5. & cap.7. & in coll.1.tit.3.cap.1. In Concilio etiam Laodicense tempore Liberij Papæ, & Constantij can.20. hæc scripta reperiuntur. Non oportet Subdiaconum ingredi in secretarium quod Græci διακονεῖον, vel διακονικὸν appellant, & contingere vasa dominica. Item in Concilio Carthaginense 4.can.5. sub Siricio Papa, legitur quemadmodum sit initiandus subdiaconus, quæ omnia Concilia confirmata sunt in Synodo Constantinopolitana tẽpore Agathonis Papæ præsentibus Constantino, & Legatis Apostolicis. Hugo etiam de Sancto Victore lib.2.de Sacram.part.3.cap.5. quem citat, & sequitur Sotus dist.24.quæst.1. art.3.in 4. Subdiaconi sunt, inquit, sicuti in veteri testamento Nathinæi, qui vt habetur Esdræ lib.1.cap.2. erant Leuitarum ministri 220. vnde & dicti sunt Diaconorum ministri. Credi tamen potest tunc temporis quemadmodum S.Thomas ait, ex inopia ministrorum confusos hos esse ordines, vt sæpe Diaconorũ nomine intelligerentur Subdiaconi, idque intelligere voluisse Sanctus Dionysius Areopagita in libro de Cælesti Hierarchia cũ rẽ Diuinam dicit factam ad imitationem cælestium potestatum, atque agminum, quorum typum, ac speciem præseferunt. Alij enim primum sortiti sunt locum quos καθαρτικοὺς appellat,

qua voce Latini illi veteres nō sunt vsi, si quis nouare audeat, Purgatorios vertat, ego potius purgātes verterim, hos dicit esse Diaconos. Secundū alij quos φωτιστικοὺς vocat, illuminantes Latine non plane, sed pæne idem, atq; eos dicit esse sacerdotes. Tertiū denique alij, quos τελεστικοὺς hoc est perficientes nominat, quos dicit esse Pontifices. Diaconorum enim nomine, etiam Subdiaconum comprehendit. Vel etiam dicere possumus de tribus tantum gradibus Sanctum Dionysium mentionem facere, quia non erat illi propositum numerum Ordinum exponere, sed Hierarchiarum, quæ tres sunt in Ecclesia militante, quot in Ecclesia triumphante: Prima Pontificum, Secunda Sacerdotum, Tertia Diaconorum. Diaconi enim etiamsi ministri dicantur, & vero sint, si cum Sacerdotibus comparentur, tamen sunt etiam Principes, ac Præsules, si comparentur ad plebem, & ideo dicuntur Hierarchæ. Subdiaconi vero, cæterique inferiores Ordines, non præsunt populis, sed tantum ministrant Diaconis, & Sacerdotibus. Præesse autem alijs Diaconos docet S. Ignatius in Epistola ad Trallianos, ὑποτασσόμενοι, ait, τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, καὶ τοῖς διακόνοις; Subiecti, inquit, existentes Episcopo similiter, & Presbyteris, atque Diaconis. Sanctus quoque Hieronymus in cap. 1. ad Titum idem docet, & San-

& Sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 83. in Matth. Diacono suadens vt Imperatorem arceat à communione si indigne accedat: Cohibe, inquit, & coerce, maiorem tu illo potestatem habes. Atque hæc etiam ratio est cur Episcopi passim sumerentur ex presbyteris, aut Diaconis Ecclesiæ, non ex inferioribus Ordinibus, vt ex Epistola Leonis 84. ad Anastasium cap. 6. Quam etiam puto esse causam cur in Sancta Romana Ecclesia soli Episcopi, presbyteri, Diaconi sint Cardinales.

Illud præterea animaduertendum est, Sacerdotes, & Monachos Græcos hoc tempore maxime comam, & barbam colere, quod omnes Græci antiquis temporibus factitabant. Vnde Homerus, qui inter Vates omnium eruditorum testimonio principatum facile obtinet, Græcos omnes καρηκομόωντας, idest, comam nutrientes appellat. Seneca lib. 1. quæst. natural. cap. 17. ait: Tunc quoque cum antiqui illi viri incondite viuerent, satis nitidi, si squalorem opere collectum, aduerso flumine eluerent, cura comere capillum fuit, ac prominentem barbam depectere. Philostratus in Apollon. lib. 17. scribit Apollonium Tyanæum Philosophum Pythagoreum à Domitiano esse in carcere detrusum, ab eodemque missum esse tonsorem, qui comam capitis, & promissam barbam abraderet. Dio etiam Chryso-

ſtomus in Oratione 36. teſtatur conſueuiſſe Græcos nonnullos, contra Græcorum omnium, ſuorumque gentilium conſuetudinem barba raſos incedere, more Romano. Nutriebant autem comam Antiqui ea de cauſa, vt videlicet liberi dignoſcerentur à ſeruis, quos radebant, vt etiam noſtris temporibus faciunt, tum vt facilius, & ſine vllo impedimento iuſſa peragerent, tum etiam vt omnibus noti eſſent tamquam homines turpiſſimi, & infames. vnde Cicero pro Roſcio Comœdo ait: Non ne ipſum caput, & ſupercilia illa penitus abraſa olere malitiam, clamitare calliditatem videntur: & infra, qui idcirco capite, & ſupercilijs ſemper eſt raſus, ne vnum pilum boni viri habere dicatur. Et Lucanus, nunc tonſe Ligur, ideſt vos Ligures ſub iugum nunc miſſi. Ariſtophanes etiam in Comædia, quæ inſcribitur, Aues, ἔπειτα, ait, δοῦλος ὢν κόμην ἔχεις; hoc eſt, poſtea ſeruus exiſtens comam habes? Vbi Scholiaſtes, ἦν δὲ τῶν ἐλευθέρων τὸ κομᾶν, ideſt erat autem liberorum comere. Et Euſtathius, λέγονται δὲ, ait, τὸν μὲν ἄλλον πάντα χρόνον κομᾶν οἱ ἕλληνες, ἐν δὲ πένθους καιρῷ κείρεσθαι. ideſt dicuntur autem Græci omni alio tempore comere, luctus autem tempore tondi. Et in libro quarto Græcorum Epigrammatum. in Epigrammate in picturam Iuſtiniani Imperatoris legimus.

Ἄλλον ἀκειρεκόμας Ἀβάρων στρατὸς ἔκτοθεν ἵστρου
κείρας ἐκ κεφαλῆς βόστρυχον αὐσταλέης.

Κείρας ἐκ κεφαλῆς βόστρυχον, tondens à capite crines, hoc est in seruitutem redigens. Hinc apud Græcos κομᾶν, idest comere, pro superbire accipitur, & elatum esse. sic apud Aristophanē in Comædia, quæ inscribitur Equites. μὴ φθονεῖτε ἡμῖν κομῶσι, Vbi Scholiastes, κομᾶν ἐπὶ τοῦ γαυροῦσθαι, καὶ μεγαφρονεῖν, idest comere, pro superbire & elatum esse. Sapientissimus vero Plutarchus in vita Lysandri intonsi capitis consuetudinem aliunde prouenire ait. Verba ipsius sunt hæc. ἀλλὰ καὶ τοῦτο λυκούργειον ἐστὶ καὶ φασὶν εἰπεῖν αὐτὸν, ὡς ἡ κόμη τοὺς μὲν καλοὺς, εὐπρεπεστέρους ὁρᾶσθαι ποιεῖ. τοὺς δὲ αἰσχροὺς, φοβερωτέρους, hoc est, sed & hoc (scilicet comere) ab institutis Lyeurgi prouenit. & ipsum dicere solitum aiunt, eorum, qui honesta facie forent, accedente coma, decorem magis augeri, at iis qui deformes essent, ex ea plus terroris inesse. Sed vt ad rē præpositā redeā, omnes olim Græci, nostris autem temporibus sacerdotes, & monachi præcipue, non solum barbam nutriunt, iuxta præceptum traditum lib. 1. Constit. Apost. cap. 3. oportet autem neque barbæ pilum corrumpere. & illud Leuit. 21. Sacerdotes nec radēt caput, nec barbā; sed etiā comā colunt, vt se non modo ceruicibus seruile iugum, sed etiam animo Diabolicum deic-

deieciſſe oſtendant.

Sciendum prætereà monachos Græcos,qui ſacerdotali munere funguntur caſtitatem profiteri,quamobrẽ ijs non licet coniugiũ ſortiri, quemadmodum nec comedere carnem, ſed tantum oua, & piſces, idque ſtatutis quibuſdam temporibus permiſſum eſt. nam tempore Quadrageſimæ, vel abſtinentiæ, quam obſeruare ſolent in honorẽ Beatiſſimæ Mariæ Virginis àKalẽdis Auguſti vſque ad decimũquintũ diem, neque oua, neque piſces comedunt, quod faciunt non ſolum Eccleſiaſtici viri, ſed etiam omnes laici. Hi autem Monachi poſſunt promoueri ad Epiſcopalem, & Patriarchalem dignitatem. At vero ſacerdotes qui non degunt vitam monaſticam in minoribus Ordinibus cõſtituti ante Subdiaconatũ vxorem ducunt vnam, & virginem,cui certis tantum diebus exceptis ad libitum admiſcentur. Comedunt etiam carnem, & oua,& piſces exceptis illis temporibus, in quibus dicebamus abſtineri, etiam laicos. Non poſſunt autem ad Epiſcopatum, vel ad aliam dignitatem aſſumi, dum vxor viuit,ea tamen defuncta,fiunt monachi,& ſic ad quamlibet dignitatem promouentur. Vt autem vxorem ducere poſſint conceſſum eſt eis in ſexta Synodo. cap. 6. vbi habetur. Si quis eorum qui ad clerum accecedunt, voluerit nuptiali iure mulieri copu-

lari

lari, hoc ante ordinem Subdiaconatus faciet. & in Concilio Nicæno, vt patet apud Sozom. lib.2.cap.14. vbi legitur: Cum Nicæna Synodus corrigere vellet hominum vitam in Ecclesijs commorantium, posuisse leges, quas Canones vocamus, in quorum tractatu videbatur aliquibus introduci lex, vt Episcopi presbyteri, Diaconi, & Subdiaconi, cum coniugibus, quas ante consecrationem duxerant, non dormirent; surgens autē in medio Paphnutius Confessor contradixit, honorabiles Confessus nuptias, & castitatem esse dicens, cum propria coniuge concubitum; suasitque concilio, ne talem ponerent legem, grauem esse asserens causam, quæ in ipsis, aut eorum coniugibus occasio fornicationis existeret. & hæc quidem Paphnutius, licet nuptiarum esset inexpertus, synodusque laudauit sententiā eius, & nihil contra sanciuit, sed hoc in vniuscuiusq. voluntate, non in necessitate dimisit. legimus etiam apud Sanctum Paulum ad Timotheum cap. 3. Diaconi sint vnius vxoris viri. & apud Socratē in Hist. Trip. cap. 38. in Thessalia cum quidam Clericus ante Clericatum legitime vxorem duxisset, quia cum ea mixtus fuisset abdicatus est, cum in Oriente cuncti spontanea voluntate, non aliqua necessitate, etiam Episcopi seipsos abstineant, plurimi enim eorum etiam Episcopatus tempore

ex legitima vxore filios habuerunt. Non me latent ea, quæ a multis doctissimis viris dicuntur circa rem hanc, & quomodo exponantur superiores auctoritates, verum hoc in loco non fuit mihi propositum, disputationem habere de hac re, sed tantum Græcorum exponere consuetudinem. Siquis tamen plura videre desiderat, legere poterit Annales Illustrissimi Cardinalis Baronij qui ἐν σοφοῖς πάνσοφος, & non amplissimi tantum Ordinis, sed huius etiam ætatis singulare lumē, ac decus est.

Sciendum denique Ecclesiæ Græcorum locum qnem Sanctus Dionysius Areopagita capite 3. Ecclesiasticæ Hierarchiæ τὰ ἅγια τῶν ἁγίων appellat. Sanctus vero Gregorius Nazianzenus βῆμα. Alij verò ἱερατεῖον, & alij θυσιαστήριον vocant; Cancellis circumseptum, velisque obductum, vt panis ita consecretur in altari, ac deinde reductis velis populo ostendatur, eoque neque de populo quempiam aut virum, aut mulierem ingredi. quod in Synodo Laodicense can. 19. constitutum est, vbi legitur solis ministris altaris liceat ingredi ad altare, & ibidem communicare. & can. 44. ibidem habetur, Non oportet mulieres ingredi ad altare. & in Synodo *6.* can. *69.* vbi hæc sunt verba. Nulli omnium liceat qui quidem sit in laicorum numero, intra sacrum

Alta-

Altare ingredi, Cancellorum mentionem facit Sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 61. ad populum Antiochenum, ὅταν ἴδῃς, ait, ἀνελκόμενα τὰ ἀμφίθυρα, τότε νόμισον διαστέλλεσθαι τὸν οὐρανὸν ἄνωθεν, καὶ κατιέναι τοὺς ἀγγέλους, Cum vela, inquit, videris retrahi, tunc superne cælum aperiri cogita, & descendere Angelos. Item homil. 2. in 2. ad Corinthios. & homil. 3. ad Ephesios. Sanctus quidem Gregorius Nazianzenus hanc rem, vt cæteras elegantissime expressit in Epigrammate ad Episcopos.

Κιγκλίδα τὴν μεσάτην κόσμων δύο, τοῦ τε μένοντος
τοῦ τε παραπλαμένοιο, θεῶν ὅρον, ἡμερίων τε :-

Hos quoque qui mundos dirimunt, quorum effluit alter.
Alter at vsque viget, stabilique in sæcula durat Cancellos.

Causam affert cur facti sunt hi Cancelli, vt videlicet dirimerentur à Clericis laici, & ad significandam distinctionem muudi huius caduci, & perituri, & alterius certi, atque sempiterni. Eodem pacto intelligere videtur hos Cancellos Germanus Patriarcha Constantinopolitanus in Theoria rerum Ecclesiasticarum. Quare fallitur Langus, qui putat Sanctum Gregorium Nazianzenum de Sanctæ Sophiæ templo locutum, cum Sanctus ille de omnibus templis loquatur vniuerse. *Tom. Biblio. the. SS. Patr. 6*

Balsa-

Balsamon Græcus Interpres ad can.44.Synod.Laod.& 69.Synod.6. Latinos arguit apud quos (& præsertim nostris temporibus) non solum laici, sed etiam mulieres sine pudore in sanctum Altare ingrediuntur, & sedent præsentibus sæpe ijs qui sacrificant. Hos tamen Cancellos olim habuisse Latinos in Templis suis, patet ex Synodo Turonensi secunda can. 3.de vita, & honestate Clericorum, vbi legitur; Sed pars illa, quæ à Cancellis versus altare diuiditur Choris canentium pateat Clericorum. & ex Theodoreto in Hist.Trip.cap. 30.de pœnitentia Theodosij, & Ambrosij constantia, vbi legimus: Cumque tempus accederet, quo munus ad Altare solebat offerre, surgens (scilicet Imperator) cum lacrymis est ingressus, cumque obtulisset, sicut solitus erat, intra Cancellos stetit, rursus autem Ambrosius non quieuit, sed differentiam locorum edocuit: & primo quidem interrogauit quid ibidem expectaret; Imperatore dicente, expectare se sacrorum susceptionem mysteriorũ, per Archidiaconum remandauit. ò Imperator, interiora loca tantum sacerdotibus sunt collata, quæ cæteris nec ingredi, nec contingere permittuntur. Egredere igitur, & hanc expectationem cum cæteris habe communẽ, purpura namque Imperatores, non sacerdotes facit, tum fidelissimus Imperator etiam

hanc

hanc traditionem animo lubenti suscipiēs remandauit, non temeritatis causa intra Cancellos mansi, sed in Constantinopolitana vrbe hanc consuetudinem esse cognoui, vnde ago gratias, pro huiusmodi medicina. & paulo infra. Porro regulas pietatis, quas à magno sacerdote percepit, etiam reuersus in Constantinopolitana Vrbe seruauit, nam cum festiuitatis tempore ad Ecclesiam processisset, oblatis ad Altare muneribus mox egressus est. cumque Nectarius tum præsul Ecclesiæ rogasset cur intus stare noluisset, mandauit Princeps, Vix, inquit, potui discere quæ differentia sit Imperatoris, & Sacerdotis, vix inueni veritatis magistrum, Ambrosium namque solum noui digne vocari Pontificem. tantum itaque profuit increpatio à viro virtutibus florente profecta. Facile etiam conijcio ex eo quod in Missæ initio dicunt Latini, Introibo ad Altare Dei. Si enim abfuissent Cancelli non ita dixissent. Et ex oratione quæ habetur in exordio Missæ, Aufer à nobis, quæsumus Domine, cunctas iniquitates nostras, vt ad Sancta Sanctorum puris mereamur mentibus introire. Sed tandem ad rem ipsam propius accedamus.

Εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου, καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, ἀμήν.

In memoriam Domini, & Dei, & Saluatoris

nostri

nostri Iesu Christi. Amen.
Ante quam sacræ liturgiæ initium faciat sacerdos, accedit ad paruulum Altare propositionis, in quo & oblatio fit, & panis benedictio. atque hæ ἀπαρχαὶ, & primitiæ dicuntur, ex eo deinde Altari consecrandus panis exsecatur, qui purus est, atque simplex, nulla præterea re auctus, nisi quod dedicatus est Deo, eiusque donum iam factus. Hunc panem prius quam sacerdos ad summum Altare afferat, & sacrificet, typos, & figuras natalis, crucis, cruciatuum, & mortis deniq; Domini conatur ostẽdere. Hic autem erat mos antiquus, vt gestu interdum agerent, interdum verbis exprimerent, quod etiam acutissime obseruauit Nicolaus Cabasila, qui infestissimo Latinos odio est prosecutus, in expositione Missæ, etenim propheta, cum vellet ostendere Hebræorum captiuitatem, seipsum ligauit. & Agabus postea hoc ipsum fecit, significans Sancti Pauli vincula: Quidam etiam, vt fertur ex Patribus, cum ex eo quæreretur quid esset Monachus, nihil respondit, vestem tamen qua erat indutus exuit, ac protriuit. Porro Domini mortem, & ab eo susceptæ carnis œconomiam Veteres nõ solum verbis, gestuque significabant, sed etiam à Deo discebant; veluti cum mare virga scindebatur, rubus in flamma ardebat, nec comburebatur;

itaque sacerdos quæ de Christi nouit sacrificio modo verbis, modo gestu, quoad eius fieri potest in illa materia exprimit omnia, & quodammodo digitum intendens, hoc inquit modo ad cruciatus venit Christus; hoc modo mortuus; hoc in latere lancea percussus est; hoc ex illo ipso latere sanguis, & aqua effluxit; quæ ideo facit, vt ostendat huiusce rei, ac veritatis typos, ac veluti formas quasdã olim præcessisse, quæ tanto ante significarent, quæ postea euenerunt, quemadmodũ sacerdos nũc prius quam panem ad aram maximam afferat vt sacrificet, quæcunque ad sacrificium pertinent in ipso pane describit, & quodammodo adumbrat.

Consimilis oblatio fit etiam à quibusdam religiosis Latinis, antequam aggrediantur ad missam, vt à Monachis Sancti Dominici, & à Chartusianis, quamuis non in pane fermentato, aut tam multis precationibus, & cæremonijs vt Græci faciunt.

Prima hæc panis oblatio, & benedictio fit in recordationem Domini, & Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi, ex eiusdem præcepto, cũ dicit, hoc facite in meam commemorationem, hoc est vt Apostolus ait, mortem ipsius annunciantes, quæ nostræ salutis fuit effectrix, & quæ nos resurgere fecit, ob id dicit εἰς ἀνάμνησιν τοῦ κυρίου, καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ.

Altera panis oblatio fit, cum ex eo partem minimam aufert, quæ à Græcis vocatur μερὶς, facitq; sacrũ donum, non eadẽ tamen, vel dicit, vel agit, quæ initio cũ mors Domini significabatur, quandoquidẽ quæ semel dicta sunt, de vniuerso mysterio dicta esse intelliguntur, hoc autem donum facit ad honorem Beatissimæ, & Gloriosissimæ semperq; Virginis Dei Genitricis Mariæ, vt videlicet eius precibus hoc sacrificium Dominus suscipere dignetur. Vel gratias agens Deo; quod matrem ex nobis accipere est dignatus.

Tertia oblatio fit in honorem sanctorum, hoc est offerimus Deo donum, quo ei gratias reddimus, quod habemus intercessores apud eum, qui sunt eiusdem gentis, & quod ijs qui sunt eiusdem nobiscum generis, tantam libertatem impertijt. Illud enim in gloriam, & intercessionem, idem est, quod pro gloria, & pro intercessione, quemadmodum illud in remissionem, idem est quod pro remissione. Quo loco obseruandum est, commemorationem illã ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, quæ hic ponitur, fuisse additam à recentioribus Græcis.

Quarta oblatio fit in viuorum vtilitatem, vt condonentur peccata.

Quinta oblatio pro defunctis fit. poterit & alias facere pro quibus volet. Hæ autem fiunt liturgiarum loco, cum Oriẽtalis Ecclesia vni-

cum

cum tantum missæ sacrificium facere consueuerit.

Sane miscet sacerdos aquam vino, & benedicit ex Apostolorum ritu, & ad subuertendũ duas hæreses Hydroparastarum, & Armeniorũ, ex quibus isti in solo vino, illi in sola aqua sacrificium peragebãt, vt habetur in 6. synod. Constantinop. can. 32. & in Cõcilio Carthag. 3. can. 24. & de consecr. dist. 2. in sacram. & Sanctus Aug. mentionem facit in lib. de Hæresibus cap. 64. Hanc mistionem etiam in liturgia latina fieri videmus. Hinc Sanctus Cyprianus in epistola ad Cæcilium de sacramẽto Calicis. In Calice inquit Dominico aqua vino deesse non debet, ne populus qui per aquã, vt est in Apocalypsi; significatur, à Christo separatus esse videatur, & in cap. 1. de cõsecr. dist. 2. ex Alex. 1. legitur, non debet in Calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri, sed vtrunq; permistũ, quia vtrumq; ex latere eius in passione sua legitur profluxisse. idem habetur in cap. cum omnis de cõsecr. dist. 2. Immo docet D. Cyprianus in cap. sicut, dist. 2. vinum absq; aqua non consecrari iuxta Christi traditionem, quod perinde est accipiendum, ac si diceretur non consecrari legitime, quia quod iure fieri non debet, sæpe dicitur fieri non posse, nam id possumus, quod iure possumus.

His rite peractis, vt ex instituto res succedat, accedit sacerdos ad altare summũ, quod semper Græci ad Orientem exstruunt ob eam causam, quæ in Constitutionibus Apostol. cap. 61. apud Clementẽ affertur, vbi legitur. Supplicent Deo cœli tenenti, idq; ad Orientem, in memoriam veteris possessionis Paradisi ad Orientem positi, vnde primus homo contempto mandato, serpentis consilio obtemperans, expulsus fuit. quod etiam dicit Sanctus Basilius in lib. de Spiritu sancto cap. 27. vbi ait πάντες μὲν ὁρῶμεν κατὰ ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν, ὀλίγοι δὲ ἴσμεν, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα, τὸν παράδεισον, ὃν ἐφύτευσεν ὁ θεὸς ἐν ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς, hoc est omnes quidem respicimus ad Orientẽ in orationibus, pauci vero scimus quod antiquam inquirimus patriam Paradisum, quem plantauit Deus in Edem ad Orientem. Ibi autem stans ante sacram mensam facit initium liturgiæ.

MVlti porro Sancti Liturgias Græce conscripserunt, quæ pro temporũ varietate recitantur. primum Sanctus Iacobus Apostolus frater Domini, & Hierosolymorum primus Episcopus. Sanctus deinde Apostolus, & Euangelista Marcus Sancti Petri discipulus sed horum liturgiæ in vsu non sunt in Ecclesijs Græcorum. Tum Sanctus Ioannes Chrysostomus fecit liturgiam, quæ toto anno recitatur.

Tum

Tum Sanctus Basilius, cuius liturgia recitatur in eiusdem Sancti die Festo, in peruigilijs Natiuitatis, Resurrectionis, & Epiphaniæ Christi Domini, & in omnibus diebus Dominicis Quadragesimæ. Alia denique incerti Auctoris, hæc autem Liturgia vocatur προηγιασμένη idest præsanctificatorum munerũ, in qua nõ consecratur Panis, sed in præcedenti die Dominico consecratus assumitur à Sacerdote. quæ liturgia recitatur feria quarta, & feria sexta per totam Quadragesimam, vt habetur 6. synod. habita in Trullo can. 52. vbi legitur. In omnibus Quadragesimæ Ieiunij diebus, præter quam Sabbato, & Dominica, & Annuntiationis die, fiat sacrum præsanctificatorum mysterium. & causam esse puto, quia dies ieiuniorum, luctus, & compunctionis est dies, in expiatione peccatorum; & quia Deo sacrificium offerre, est diem festum agere, statuerunt patres non fieri nouam consecrationem in tota Quadragesima, exceptis diebus Sabbato, Dominico, & festo Annuntiationis; in his enim festum agere, non lugere iussi sumus. Hæc autem liturgia quæ προηγιασμένη dicitur, fere eadem est, atq; cum ea, quam in sancta Ecclesia Romana nouimus celebrari feria sexta maioris Hebdomadæ.

VOcantur autem hæ liturgiæ eorum quos diximus sanctorũ patrũ, nõ quod de inte-

gro illi fecerint, ſed ſolum eam quæ ſuo tempore erat in vſu, ad meliorem formam redegerint, vel detrahendo ſi quid irrepſerat minus conueniens, vel addendo aliquid pro temporum varietate, vel deniq; ad tædium vitandũ aliquid inde detrahendo, ita tamen, vt quæ ad eſſentiam pertinerẽt partes Liturgiæ ab Apoſtolis inſtitutæ, integræ permanerẽt, vt hi ſancti Patres fuerint non auctores Liturgiarum, ſed quaſi quidam reformatores, & exornatores. ſic Sãctus Gregorius Magnus conſtituit, vt in miſſa *κύριε ἐλέησον* nouies repeteretur, & alleluia ſuo tempore diceretur, atq; vt in Canone adderetur dieſq; noſtros in tua pace diſponas, ſic Sanctus Leo primus addidit ſanctũ myſterium, immaculatam Hoſtiam, & ſiqui alij alia addendo exornarunt, & ad eam qua nunc eſt formam perduxerunt. Ex Liturgijs autem horum ſanctorum Patrum acceperunt non ſolum Latini, vt videbimus, verum etiam Æthiopes alijq;, vt videre licet in Bibliotheca ſanctorum Patrum Tomo 6. ſiquis eas cognoſcere velit.

ΕΥλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν:

Benedictum regnum Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum Amen.

Pri-

PRimum hoc quasi colloquium cum Deo, quatuor illa continet laudationem, confessionem, gratiarũ actionem, precationẽ denique. Principem obtinet locum laudatio, cuius rei ratio illa reddi potest, quod grati serui est non suas, sed Domini res prædicare, quod facile assequimur laudatione, quæ necessaria tũc est, cum ad eum qui vere Dominus dicitur, mentem atq; animum intendimus, cui omnis laus, omnisq; gloria iure debetur, præsertim cum sit huic adiuncta grati animi significatio, cum qui laudat memorem se beneficiorũ acceptorũ non obscure declarat, quæ animi grati significatio, quantam vim habeat ad impetrandum, dici vix potest, cum ipsa quodãmodo efficiat, vt id quod petimus facile impetremus. Sequitur deinceps peccatorum confessio ad veniam impetrãdam, nam si qui sunt qui iudici non dubitant, quæ peccarunt in vita cõfiteri, quod sperant se non ita graui mulcta irrogata, postea liberatos, vitam posse viuere ab omni culpæ labe alienam, quanto nos magis diuinæ confidere benignitati oportet; à quo tanquam ab amantissimo parẽte, non veniam modo, sed illud etiam impetremus, vt in posterum omni scelere, ac culpa carere possimus, digniq; iudicemur, in quos diuina quotidie beneficia conferantur. Tertia est gratiarum actio cũ verbis apertè declaramus, quan-

ta in nos diuinæ liberalitatis fuerint argumēta; quorum in animis nostris fore memoriam pollicemur sempiternam.

Vltima erit precatio, cum videlicet ita nos apud patrem purgauimus, ita comparauimus, vt tantum non affirmare audeamus; quæcunq; petituri sumus à diuina nos benignitate esse impetraturos omnia, nam si alias ita sumus eius bonitatem, & erga nos beneuolentiam experti, vt quamuis peccatorum sordibus inquinatos, tamen placidissimo nos vultu aspexerit, benignissimeq; in suam amicitiam, ac familiaritatem exceperit, qualem futurum speramus cum ab omni culpæ labecula vacuos, cum contra virtutibus quasi gēmis instructos, ac collucentes intuebitur? Hinc igitur illa: Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρός. καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος.

QVia per Christi Domini incarnationem primū didicerūt homines tres esse personas, cuius hic insunt mysteria, propterea statim initio eorum oportet aliquam prælucere veluti facem trinitatis. Latini quoque initio rei diuinæ sanctissimæ, atq; indiuiduæ Trinitatis mentionem faciunt, seq; signo Crucis signant, cum dicunt; In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Optimo autem iure tum Græci, tum Latini ab inuocatione sanctissimæ Trinitatis initium rei diuinę faciunt, hic

enim ordo, tum in sermonibus, tum in negocijs omnibus præstantissimus est, vt Dei mentio inchoet, eademq; tanquam signum claudat omnia. Nam si gentilium sapientes, ne dicam hac in re insipientes, Dæmones eos, quos colebant, ac venerabantur pro Dijs, ita laudabant, vt dicerent.

A Ioue principium nobis, hinc optimus orsus:

Multo sanè magis nos veri Dei cultores, tum à Deo incipere, tum in Deo desinere oportet, ipse enim, vt in Apocalypsi 1. legimus, est, A, & Ω, principium, & finis, qui & nobis ortum dedit, & ad quem ex Sancti Dionysij sententia omnia se conuertunt, quem denique omnia vt principium, & conseruatorem, ac finem appetunt. Docuit id quoq; Demosthenes eloquentissimus Orator in Epistola prima, παντὸς ἀρχομένου σπουδαίου λόγου, καὶ ἔργου ἀπὸ τῶν θεῶν ὑπολαμβάνω προσήκειν ἄρχεσθαι. Conuenire existimo, vt quisquis vel sermonem, vel opus aliquod serium auspicatur, à Dijs immortalibus initium faciat. M. Tullius 2. de legibus à Dijs immortalibus sunt nobis agēdi capienda primordia. Ouidius 10. Metamor.

Ab Ioue musa parēs, cedūt Iouis omnia regno,
Carmine nostra moue ——

Sapientissimus Plato in Timæo ait τοῦτό γε δὴ πάντες, ὅσοι καὶ κατὰ βραχὺ σωφροσύνης μετέχουσιν ἐπὶ πάσῃ ὁρμῇ, καὶ μικροῦ, καὶ μεγάλου πράγματος, θεὸν

ἀεὶ

ἀεὶ που καλοῦσιν. ideſt omnes qui quoquo modo mentis ſunt compotes in operis cuiuslibet vel magni, vel parui principio Deum ſemper quodammodo inuocant. Sophoclis vero reperitur dictum alicubi citatum à Plutarcho.

ἔργου δὲ παντὸς ἤν τις ἄρχηται καλῶς
καὶ τὰς τελευτὰς εἰκὸς ἐσθ᾽. οὕτως ἔχειν.

Hoc eſt, opus autem quodlibet ſi quis aggrediatur bene, & finem par eſt ita ſe habere. Idẽ videtur docere Pindarus poeta celeberrimus, ſuboſcure tamen, Ἀρχομένου παντὸς ἔργου, πρόσωπον χρὴ θέμεν τηλαυγὲς, initium cuiuſque operis faciem oportet ponere Illuſtrem, at quæ tandem reperiri poteſt illuſtrior, quam ſuauiſſimum, atque ſanctiſſimum nomen Indiuiduæ καὶ ζωαρχικωτάτης Trinitatis Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.

Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας, καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος.

Chriſtus reſurrexit à mortuis, morte mortem conculcans, & ijs qui in monumentis erant vitam donans.

POſt ſanctiſſimæ Trinitatis inuocationem, à Dominica Reſurrectionis tantũ, vſq; ad Aſcenſionem Domini in ſua liturgia hunc modulum concinunt Græci: quo laudes Reſurrectionis Saluatoris noſtri breuiſſime continentur. idque facere videntur ad quorundam Hæreticorum audaciam retundendam, qui

quod

quod de Cruce, ac morte Domini; deque ipsius Anastasi non recte sentirent Christum Dominum δοκήσει, & ad speciem, non vere à mortuis surrexisse iactabãt, vt videre est apud apud Sanctum Ignatium in Epistola 9. ad Philadelphienses, & in Epistola quinta ad Trallianos, obliti videlicet illorum verborum quæ leguntur in Euangelio. Soluite templum hoc & ego in tribus diebus resuscitabo illud. *Io. 2.* Ad hanc igitur hæresim confutandam Orientalis Ecclesia instituit, vt hic hymnus alta; canoraque voce in sacris hoc tempore caneretur. Quin Græci dum per hosce dies inter se salutant, non vt alias fit bonum ac faustum precantur diem, sed tantum qui prior salutat, ait, χριστὸς ἀνέστη, idest Dominus surrexit, qui resalutat ἀληθῶς ἀνέστη ὁ κύριος, vere surrexit Dominus, quo nimirum salutandi more ostendunt, Christum Dominum vere surrexisse, neque illorum sententiæ subscribere, qui dum sacrã Domini Anastasim negant, simul etiam omnium Defunctorum resurrectionem negare coguntur, si quidem vt Sanctus Thomas docet, Christi Domini Resurrectio causa fuit exemplaris reparationis nostræ, de quibus illud dici non insulse potest, cum Anastasim negent, eos non homines, verum sepulchra esse mortuorum in quibus inscripta tantum sint nomina, A Latinis quoque in re di-

uina per eos dies aliquid canitur de laudibus Reſurrectionis Domini, nam per totam octauam legitur ſequentia, quam vocant victimæ Paſchali, &c.

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν.

In pace Dominum deprecemur.

DEinceps recitat Diaconus precationes quaſdã quas εἰρηνικὰ Græci vocant, quod Deum nobis beneuolum reddant, atque pacatum, quarum initio hortatur populum ad precandum, ſimulque precandi modum indicat, cum dicit, in pace Dominum deprecemur, ſine qua nihil impetrare poterimus, & qui cum omnium bonorũ cumulum accepturi ſumus. Hinc apud Iſaiam Prophetam cap. 26. Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν, ideſt Dominus Deus noſter, pacem da nobis, omnia enim dediſti nobis. Hortatur autẽ populum ad precandum vt diximus, quoniam licet ipſe ſequeſter ſit Dei, & hominum, vt S. Thom. docet, atq; ob eorum qui ipſi ſubiecti ſunt ſalutem, ſacrificium offerat Deo, tamen quia preces, quæ à coniuncta multitudine funduntur, maiorem vim habere ſolent, ideo adſtantem hortatur populum ad precandum. Præclare id, elegantiſſimeq; declarauit Sanctus Io. Chryſoſtomus in ſermone 5. in Matth. vbi ait, ἔχουσι μὲν γὰρ δύναμιν αἱ εὐχαὶ μεγίστην, ἀλλ' ὅταν καὶ ἡμεῖς μετανοῶμεν, καὶ γινόμεθα βελτίους, καὶ μὴ

 ῥᾳθυ-

ῥαθυμῶμεν, μηδὲ ἀναπίπτωμεν αὐτοὶ, καὶ καθεύδωμεν. hoc est, habēt enim vim maximam sanctorum preces, verū quādo etiam nos pænitentiā agimus, & meliores euadimus, neque desides sumus, atq; dormientes. & S. Ignatius in Epistola 11. ad Ephesios, εἰ γὰρ ἑνὸς, καὶ δευτέρου προσευχὴ τοσαύτην ἰσχὺν ἔχει, ὥστε τὸν χριστὸν ἐν αὐτοῖς ἑστάναι, πόσῳ μᾶλλον, ἥτε τοῦ ἐπισκόπου, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησίας προσευχὴ σύμφωνος ἀνιοῦσα πρὸς θεὸν, πείσει παραχεθῆναι αὐτοῖς: πάντα τὰ ἐν χριστῷ αἰτήματα. Si enim vnius, atq; alterius precatio tantarū virium est, vt Christū inter illos statuat, quato plus Episcopi, & totius Ecclesiæ oratio cōsona, seu vnanimis ascendens ad Deum exorabit, vt omnia quæ petierint in Christo dentur ipsi. & S. Io. Chrysost. in sermone 2. in 2. Epistolam ad Corinthios ait, δεῖ μετὰ τῆς εὐχῆς, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν. & nobilissimus etiam Hippocrates dicebat, δεῖ δὲ οὐ μόνον ἑωυτὸν παρέχειν τὰ δέοντα ποιέοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν νοσέοντα, καὶ τοὺς παρεόντας, καὶ τὰ ἔξωθεν. hoc est non satis esse ad morbos sanādos, si medicus rectè, ac diligēter munus suum obeat, nisi & ab ægroto ipso, & ab eis, qui ei ad fidēt cōmuni opera, ac diligentia medici conatus adiuuētur. Deinde proponit id quod primo loco expetere debemus. ὑπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης, καὶ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου. Hoc S. Cyrillus Hierosol. Catechesi S. Mystag. tradidit, vbi ait, post quā confectū est illud spiritua-

rituale sacrificiũ, & ille cultus incruentus, super ipsa propositionis Hostia obsecramus Deũ pro communi Ecclesiarum pace. Dominus etiam præcepit populo Israelitico, cũ Captiuus Babylone detineretur, sic enim est apud Hieremiam cap. 29. & quærite pacem ciuitatis, ad quã trãsmigrare vos feci, & orate pro ea ad Dominum, quia in pace illius, erit pax vobis. Ad hanc formam per prophetam diuinitus cõstitutam populus fidelium in hoc exilio tanquam Babylone captiuus ad patriam supernam adspirans, precatur etiam pro huius vitæ pace, ne impediatur pax spiritualis, & æterna, vt remotis per diuinam pietatem hostium insectationibus, seditionibus, inimicitijs, quietam, & tranquillam vitam in omni pietate agat Ecclesia. Atq; olim hoc ipsum factitasse sacerdotes docet Philo Iudæus in opusculo περὶ πρεσβείας πρὸς Γάϊον, vbi sic legimus, εἰς τὰ ἅγια ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ μέγας ἱερεὺς εἰσέρχεται τῇ νηστείᾳ λεγομένῃ μόνον ἐπιθυμιάσων, καὶ κατὰ τὰ πάτρια εὐξόμενος φορὰν ἀγαθῶν, εὐετηρίαν τε καὶ εἰρήνην ἅπασιν ἀνθρώποις. In sancta semel in anno magnus sacerdos ingreditur ieiunij quod dicitur tempore tantũ sacrificaturus, & de more precaturus bonorum copiam, faustumq; annum, & pacem omnibus hominibus. Supplicare etiam iubet pro Ecclesia, Ecclesiæq; gubernatoribus, idq; vt fiat monet etiam S. Io. Chryso-

stomus

stomus Homil. 79. ad populum Antiochenum, Altari assistens sacerdos, inquit, pro Ecclesia, & gubernatoribus, offerre debet. & in sermone 2. in 2. Epistolam ad Corinthios ait προσιόντες (loquitur de sacerdotibus) πρότερον ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, καὶ τῶν κοινῶν ἀγαθῶν εὐχαριστοῦμεν, hoc est accedentes prius pro orbe terrarum, & pro publicis bonis gratias agimus. Monet etiam vt supplicemus Deo pro Regibus, Imperatoribus, militibus, vt Sanctus quoque Paulus 1. ad Timoth. cap. 2. ait: Obsecro igitur primũ omnium fieri obsecrationes pro omnibus hominibus, pro Regibus, & pro omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam, & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate. Tertullianus in libro ad scapulã sacrificamus, inquit, pro salute Imperatoris. Sanctus Cyrillus loco supra citato, obsecramus pro tranquillitate mundi, pro Regibus, pro militibus, pro socijs. Sanctus Polycarpus martyr in Epistola prima ad Philipp. precemini pro Regibus, pro potentibus, pro Principibus. Docet etiam conueniens esse supplicare pro nauigantibus, viatoribus, ægrotis, pro omnibus deniq. qui aliqua temporum calamitate oppressi tenentur, quod vt fiat aperte præcipit etiam Sanctus Cyrillus loco supra citato: Vbi Deũ inquit, obsecramus pro ægrotis; & afflictis, & tandem pro omnibus qui egent auxilio. & San-

ctus

ctus Ioannes Chrysostomus Homilia 72. in Matthæum, & homilia 79. in Ioannem, cum ait: διὰ τοῦτο, καὶ ἐν τοῖς μυστηρίοις ἀσπαζόμεθα ἀλλήλους, ἵνα οἱ πολλοὶ γενώμεθα ἕν, καὶ ἐπὶ τῶν ἀμυήτων κοινὰς ποιούμεθα τὰς εὐχὰς, λιτανεύοντες ὑπὲρ νοσούντων καὶ τῶν καρπῶν τῆς οἰκουμένης, καὶ γῆς, καὶ θαλάττης. hoc est, ob id & in mysterijs complectimur inuicē, vt multi vnum efficiamur, & in sacris communes facimus preces, orantes pro ægrotātibus. & fructibus orbis, & terræ, & maris. Idem docet in sermone secundo, in secūdam Epistolam ad Corinthios: Neque id temere, aut sine vlla ratione, nam vt Sanctus Gregorius Magnus ait homil. 37. in Euangelia, & Beda lib. Histor. Angliæ cap. 22. diuersis temporibus idem miraculum cōtigit, vt cum sacrificium Missæ offereretur pro homine captiuo in alia regione, ignorante quid pro se fieret, eius vincula diuinitus soluerentur ipsa hora sacrificij. Postremo nos admonet necesse esse Deum precari, vt nos liberet ab omnibus imminentibus periculis. Pro his omnibus supplicatur etiam in Cōstitutionibus Apostolicis, & in sacris Sancti Iacobi, & Sancti Marci, & in Liturgia Sancti Basilij Magni, & in missa Aethiopum, vt videre est in 6. Tomo Bibliothecæ Sanctorum Patrum. Pro his supplicat Sancta Romana Ecclesia in quotidiano sacro, & potissimum in Canone vbi precationes sunt pro afflictis, pro

Summo

Summo Pontifice, & pro Episcopis, alijsque omnibus orthodoxis, atq; Catholicæ, & Apostolicæ fidei cultoribus. præcipue vero in sacro feriæ sextæ Maioris Hebdomadæ, vt perspicuum erit legentibus.

Τῆς παναγίας ἀχράντου ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης.

Sanctissimæ, immaculatæ, benedictæ, gloriosæ Dominæ &c.

Omnia sane offerenda sunt Deo, sed quoniam id cũ facimus, maxima indigemus attentione, ideo priusquam id agamus, nunc Beatissimam Virginem, nunc totum sanctorũ cœtum in auxiliũ conuocamus, ac tum deniq; nos nostraq; omnia Deo offerimus. Hoc significari putat Nicolaus Cabasila ὁ μισολατῖνος in expositione Liturgiæ illo verbo μνημονεῦσαι, idest in auxilium conuocare. Hoc ipsum quod fiat etiam in Missa Latina nulli dubium esse potest, audias enim sæpissime, & intercedente Beata, & Gloriosa Dei Genitrice Maria, & omnibus sanctis.

Εὐλόγει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, Idest Benedic anima mea Dominum &c. Vel Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ κυρίῳ.

Bonum est confiteri Domino, &c.

ABsolutis precationibus quas sæpe repetunt in celebratione missæ, aggreditur Chorus alternatim ad Psalmodias, de quibus etiam fit mentio in 92. distinct. Cantantes §. ab officio, & cap. in sancta in fine. Hoc idem fieri in missa Latina obseruaui, nam in introitu recitat Sacerdos psalmum cuius initium, Iudica me Deus, & discerne causam meam &c. Cumq; accedit ad altare crebro recitat quosdam versiculos ex psalmis desumptos ad euitandam longitudinem. Non ab re autem tam in Latino, quam in Græco sacro canũtur psalmi, nam vt ait S. Dionys. Areop. in lib. de Cælesti Hier. Psalmorum sancta modulatio (secundum interpretis versionem) quæ omnibus fere sacerdotalibus mysterijs iungitur; & substantiæ rationi cohæret, summo omnium principaliq; mysterio deesse nõ debuit, omnes etenim sacræ scripturæ textus, rerum substantiã, & distinctionem à Deo conditam prædicant, aut legale sacerdotium, viuendiq; modum denunciant, aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrant, aut iudicum sanctorũ, aut sapientum regum, aut piorum sacerdotũ sensum, aut prudentiam celebrant; aut veterum hominum inter varios, & multiplices tristium casus mirabilem constantiam, mirabilemq; philosophiam eloquuntur, siue agendæ vitæ sapientissima monita, siue diuinorũ amo-

rum dulcia cantica, & diuinas effigies proponunt, siue futurorum ple[..]s doctrina salutari prædictiones enunciant; aliaq; multa efficiũt, quæ apud ipsummet Sanctũ Dionysium legere quisq; poterit. Sanctus quoq; Io. Chrysost. dicebat αἱρετώτερον σβεσθῆναι τὸν ἥλιον, ἢ τὰ ῥήματα τοῦ Δαβὶδ παῦσαι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. hoc est magis eligendũ est, vt obscuretur Sol, quã vt deficiant verba Dauid ab Ecclesia Dei.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὗ τὸ κράτος ἀνείκαστον. Domine Deus noster, cuius potẽtia imaginationem omnem exuperat, &c.

DVm Chorus alternis psalmum decãtat, quẽ supra diximus, & populus attentè persistit in precando, etiam ipse Pontifex, ne sit ociosus submissa voce supplicat tum pro populo adstante, tum pro loco sancto in quo sacris operatur. Hoc idem faciunt Latini in sua liturgia verum συντομώτατα. Dicunt enim ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Postea continuat Sacerdos τὰ εἰρηνικὰ & precationes, quibus respondet κύριε ἐλέησον, χριστὲ ἐλέησον, quæ Latini nouies recitant in sua liturgia; hoc quoq; ritu à Græcis accepto; & si Sãctus Gregorius Magnus lib. 7. Epistolarum 63. cum accusaretur, quod hæc à Græcis accepisset, vt alia permulta, negat; seq; renouare ait veterem Ecclesiæ

consuetudinem. Id autem recte fit ab vtrisq; nam vt dicebamus, nequicquam adhiberentur preces, nisi seipse vrgeret, atq; adiuuaret populus adstans.

Ἄινει ἡ ψυχή μου τὸν κύριον, αἰνέσω κύριον ἐν τῇ ζωῇ μου.

Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, &c. Vel

Ὁ κύριος ἐβασίλευσεν διπρέπειαν ἐνεδύσατο.

Dominus regnauit decorē indutus est, &c.

ALium hic psalmum recitant, illum videlicet, Lauda anima mea Dominum, vel Dominus regnauit &c. qui psalmus recitatur in diebus ferialibus. Hoc idem etiam à Latinis fieri videmus, neque enim vnus aut alter psalmus, sæpissime etiam tres recitantur, vnus initio missæ, alter ad introitum missæ catechumenorum, licet non perfecte, vnus sine gloria Patri, quemadmodum etiam hic in liturgia fit Græca, cum in fine psalmi dicatur, Δόξα πατρὶ, καὶ υἱῷ, καὶ ἁγίῳ πνεύματι; idest Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Hymnus hic Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sāсto, vt refert Vualfridus in lib. de obseruationibus Ecclesiasticis cap. 25. à Concilio Nicæno est factus, qui vt videre est apud Theodoretum lib. 2. Histor. cap. 24. & Sozomenum lib. 3. cap. 19. à Catholicis canebatur, vt distinguerētur ab Arianis,

nis, cum Catholici dicerent Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto. Ariani vero Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto. In Historia tamen Ecclesiastica lib. 18. cap. 51. legimus quod hic hymnus fuit inuentus à Flauiano adiuuante S. Io. Chrysostomo.

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, σῶσον τὸν λαόν σου.
Dñe Deus noster salua populum tuũ, &c.

DVm Chorus alternatim canit hymnum, Pôtifex submissa voce precatur, cui precationi respondet precatio, quæ recitatur in Latino sacro vitandæ longitudinis causa, Misereatur vestri omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis vestris perducat vos Dominus ad vitam æternam. Postea repetit τὰ εἰρηνικά, nam assiduitate precandi propitium nobis facimus Deum.

Ὁ Μονογενὴς υἱὸς, καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ.
Vnigenitus Filius, & Verbum Dei, &c.

HVnc modulum, qui nunc canitur à Choro, ait S. Germanus Patriarcha Constãtinopolitanus in rerum Ecclesiasticarũ Theoria, vt habetur tomo 6. Bibliothecæ Sanctorũ Patrum, esse opus Ioseph & Nicodemi, qui eũ canebant cum venerandum, ac viuificũ Corpus Christi Domini è Cruce tollerent, vt sepelirent, , idemque affirmat nonnullis videri

ipſum à Rege Iuſtiniano enunciatum. Sed ego dicerem compoſitum fuiſſe à Sanctis Patribus ad repellēdos errores καὶ τὰ ἄθεα δόγματα quorundam hæreticorum, primum Arij, & eorum qui ipſius αἱρέσεως hæredes fuerunt, qui dicebant, vt videre eſt apud Sanctum Auguſtinum lib. 1. cōtra Maximinum, & in ſermone Arianorum, Chriſtum Dominum miniſtrum eſſe, & brachium Dei, & ὁμοιούσιον non eiuſdē Dei Filium, & ὁμοούσιον; Item nudum hominem, & vt Græci loquuntur ψιλὸν ἄνθρωπον. Contra quos facit S. Martialis in prima Epiſtola ad Burdegalenſes cap. 20. & S. Ignatius in Epiſtolis ad Philippenſes, & ad Antiochenos. Alterum errorem eorum qui dicebant Beatiſſimam Virginem eſſe χριστοτόκον non θεοτόκον, id eſt Chriſtiparam, non Deiparam, inter quos fuit Conſtantinus Caballinus idoneus Antichriſti miniſter. Tertiū eorum qui ſacram Domini ἀνάστασιν, hoc eſt reſurrectionē negabant, Dicitur enim hoc modulo Chriſtus eſſe verus Deus, vereque paſſus, & pro ſalute humani generis mortuus, mortē cōculcaſſe, vnuſq; eſſe ἰσότιμος, id eſt æqualis Gloriæ Patri, & Spiritui ſancto.

Huic hymno reſpondet in Latino ſacro, quæ ad Beatiſſimam Virginem dirigitur precatio. Poſt ipſum ſtatim recitat ſacerdos τὰ εἰρηνικὰ, ſed συντόμως, de quibus ſupra verba fecimus; his autem, ne ocioſus ſit populus hortatur eū

Pon-

Pontifex, vt pro iisdem rebus precetur, pro quibus etiam ipse precatur:

O Τὰς κοινὰς ταύτας, καὶ συμφώνους ἡμῖν χαρισάμενος προσευχάς.

Qui communes has, & concordes nobis largitus es supplicationes &c.

POstquam Pontifex hortatus est populum ad precationem, etiam ipse submissa voce, ac μυστικῶς Deum precatur, vt omnium preces exaudiat eo more precantiũ, quo nos ipse in sacro eloquio edocuit, vt cum duo, vel tres in eius nomine congregati aliquid petierint facile impetrent. Huic precationi consonum est id, quod dicitur in Latino sacro, Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Iterat deinde eadem εἰρηνικὰ, iterandæ enim sunt preces, quoniam crebritate precandi placatur Deus, fitq; petitionibus nostris propitius, de his precationibus mentionem facit S. Io. Chrysost. in sermone 2. in secundã Epist. ad Corinthios.

MΑκάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν.
Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum &c.

QVemadmodum in Latino sacro, antequam recitentur Epistola, & Euangeliũ præcedit aliqua precatio ad sanctum directã

cuius festus dies celebratur. Itidem in Græco recitantur hymni, seu τροπάρια, cũ octo beatitudinibus, in quibus ponuntur actiones illustres, & præclara facinora eiusdem sancti, vel laudes Resurrectionis Domini, si fuerit dies Dominicus. At veterem Ecclesiæ sanctæ fuisse morem eiusmodi cantica spiritualia scribendi aperte constat Eusebio lib. 2. Hist. cap. 17. ex Philone. S. Dionysio Areop. cap. 3. de Diuinis nominibus. Tertulliano in Apologetico cap. 39. & S. Paulo ad Ephesios, & ad Colossenses cap. 3. & Socrate in Histor. Tripartita lib. 10. cap. 8. vbi legimus: Cum hæc in Aegypto fierent Io. Chrysostomus Constantinopolitanus doctrina florebat, & apud cũctos fauorabilis habebatur, auxitq; primus in nocturnis hymnis orationes ob huiusmodi causam, Ariani extra Ciuitatem collectas agebant, Sabbato autẽ, atq; Dominica intra portas & porticus cõgregati, hymnos & antiphonas ex Ariano dogmate compositas decantabant, & hoc maxima noctis parte facientes, diluculo cum ipsis antiphonis per mediam ciuitatem egressi portam, ad suam Ecclesiam concurrebant, cumq; hoc crebro quasi ad vituperationem orthodoxorum facere non cessarent, frequenter enim etiam hoc cantabant, vbi sunt qui dicunt tria virtute vnum? Tum Ioãnes metuens ne simplices huiusmodi can-

tibus

tibus traherentur, instituit suum populum, vt & ipsi nocturnis occuparentur hymnis, vt & illorum obscuraretur opus, & fidelium professio firmaretur. Constat etiam auctore Sancto Basilio Magno in Epistola ad Neocæsarenses vbi ait, καὶ νῦν μὲν διχῆ διανεμηθέντες ἀντιψάλλουσιν ἀλλήλοις, ὁμοῦ μὲν τὴν μελέτην τῶν λογίων ἐντεῦθεν κρατύνοντες, ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν προσοχὴν, καὶ τὸ ἀμετεώριστον τῶν καρδιῶν ἑαυτοῖς διακονούμενοι. Ἔπειτα πάλιν ἐπιτρέψαντες ἑνὶ κατάρχειν τοῦ μέλους, οἱ λοιποὶ ὑπηχοῦσιν. hoc est, & nunc bifariam dispositi concinunt inter se simul, hinc oraculorum meditationem confirmantes, simul attentionem cordiumq; stabilitatem sibi ministrantes, deinde iterum alicui committentes aggredi modulationem, reliqui succinunt. Item S. Theodoreto, qui fuit ἡγούμενος τῶν ςουδίων, in quibusdam versibus Iambicis.

Εἰς κανονάρχην

Ἀρχηγὸς ἑςὼς τῆς λύρας τῶν ᾀσμάτων,
Ψάλτῃ ἐκφάνηθι τῇ μελουργίᾳ ξένῃ,
Σάλπιζε καιρῷ τὸ ξύλον καθὼς δέοι,
Κίνει δέ σου τὴν γλῶτταν, ὡς πλῆκτρον φέρων
Ἀεὶ, πρεπόντως τὸν ςίχον συνεισάγων,
Ἀσύγχυτον, χάλκηχον, ἐργάνου δίκην.
Τὸ τῆς ἀδελφότητος ῥυθμῶν ςόμα,
Τάττοις ἅπαντα πᾶσιν ἀξιοχρέως,
Μὴ πρὸς χάριν, μὴ μῆνιν, ἢ λύπης δόσιν,

Ἀλλ'

Ἀλλ' ἐν δικαίῳ τῷ λόγῳ, καὶ τῷ τρόπῳ·
Οὕτω φρονῶν γοῦν ἐκ Θεοῦ λήψῃ γέρας.

Vbi illud etiam obseruandum est, quod recitabantur hæc τροπάρια, & hymni non solum ob dictam causam, sed etiam ad populi consolationem, & ad æmulationem excitandam, quod attingit etiam S. Augustinus lib 8. de Ciuitate Dei cap. 27. vbi cum rationem redderet cur ad memorias sanctorum dicantur sacra, scriptum ita reliquit, Vt ea celebritate, & Deo vero de illorum victorijs gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum, atq; palmarum eodem inuocato in auxilium, ex eorum memoriæ renouatione adhortemur. His hymnis, ac modulis vtuntur Græci pro instrumentis musicis, quæ ad Latinorum sacra cæpta sunt adhiberi Vitaliano Pontifice, vt ex Pontificali refert Platina.

Quod ad nomen attinet, dicitur τροπάριον quasi τροπαιάριον, sunt enim tanquam trophæa, & vexilla rerum à sanctis præclare gestarum contra Dæmonis insidias. Vel à τρόπος modus, τροπάριον modulus, ac perbreuis hymnus, quo mores sanctissimi, actionesq; illustres sancti cuius festus dies agitur in Ecclesia Dei cōtinētur. vel vt docet Io. Zonara in expositionibus τῶν ἀναστασίμων κανόνων Damasceni, τροπάριον, dicitur, ὅτι πρὸς τὸν εἱρμὸν τέτραπται καὶ νένευκε, καὶ τὸν εἱρμὸν ἔχει οἱονεὶ παραδειγματικὸν, καὶ τελικὸν

αἴτιον, ideſt modulus dicitur, quod ad εἱρμὸν conuerſus eſt,atq; vergit, ipſumq; εἱρμὸν habet quaſi exemplum atq; finalem cauſam.

Σοφία. ὀρθή.

Sapientia recta.

HIs modulis ſiue hymnis cum octo beatitudinibus recitatis, Sacerdos ſumpto Euangeliorum libro ab altari,quod τὰ ἅγια τῶν ἁγίων Sancta Sanctorum à Grecis appellatur, ſe confert,atq; in medio ſtans templo,perbreuem precationẽ recitat, eaq; abſoluta librum ſublime tollit, aitq; σοφία ὀρθή, hoc eſt ſapientia recta; hac autem cæremonia, Dominum commõſtratum ſignificat, cum cæpit multis apparere, per Euangelium enim Chriſtus ſignificatur, quemadmodum etiam, prophetici libri dicuntur prophetæ,vt videre eſt in hiſtoria illa de diuite Epulone, & Lazaro in ſacro eloquio, dictum eſt enim à patre Abraam illi diuiti Epuloni, cum apud inferos vario cruciatuum genere torqueretur, atq; ipſum rogaret, vt mitteret Lazarum ad fratres ſuos, qui nunciaret eis genus illud tormentorum, ne & ipſi tandem ad idem peruenirent, habent, reſpondit Moyſem, & prophetas, libros videlicet prophetarum & Moyſis. Luc. 16

Poſt illa verba σοφία ὀρθή, populus Choruſq; hoc ipſum confirmat, exclamatq; δεῦτε προσκυνήσω.

νήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν χριστῷ, σῶσον ἡμᾶς υἱὲ θεοῦ ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ideſt venite adoremus, & accidamus Chriſto, ſalua nos Fili Dei, qui ſurrexiſti ex mortuis, ſi fuerit dies Dominicus, vel Reſurrectionis Domini. Vel *ὁ ἐν ἁγίοις θαυμαστός*, ideſt qui inter ſanctos admirabilis es, ſi fuerit celebritas alicuius ſancti, *ψάλλοντάς σοι ἀλληλούια*: Deinde recitat Chorus precationẽ, quæ dirigitur ad ſanctum, cuius dies feſtus celebratur, quæ itidem recitatur in Latinorum Eccleſia.

Ἅγιος ὁ θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς.

Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miſerere nobis.

DEum Trinitatem concinit, qualem nos docuit Ieſus Chriſtus Saluator cum apparuit, vocatur hic hymnus triſagion, quia ter Sãctus dicitur, quem vt digne canere poſſint, precibus omnibus petit Sacerdos à ſummo omnium opifice, ac moderatore Deo. in hoc hymno oſtenditur Clariſſime Trinitas in vnitate, & vnitas in Trinitate, atq; inter tres illas diuinas perſonas eſſe diſtinctionẽ perſonarũ; contra Seruetum, Hermogenem, Praxeam, Sabellium, quorum meminit S. Auguſtinus lib. 1. de hæreſibus cap. 41. & contra Paulum Samoſatenum, & Photinum teſte Hilario libro

de Sy-

de Synodis, nam ἅγιος ὁ θεός, qui proprietates seu vt Græci loquuntur, τὰς ὑποστατικὰς ἰδιότητας, separant, patri attribuunt, vt principio totius Deitatis, quã deinde duabus alijs personis, vel generando, vel spirando communicat. At vero ἅγιος ἰσχυρός adscribunt proprietati filij, ex illo fecit potẽtiam in brachio suo, idest in Christo Domino, qui Deus cum sit, etiam robur patris dici potest, & ex illo Isaiæ, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρός, idest admirabilis consiliarius, Deus fortis. Ἅγιος vero ἀθάνατος proprietati Spiritus sancti. Quæ voces simul omnes cõueniunt vnicuiq; personæ, vt vnaquæq;. Quo loco recte afferri potest, quod à S. Gregorio Naz. præclare, & elegantissime, vt cætera omnia dictum est in libro 1. de Theologia διαιρεῖται (loquitur de Sanctissima Trinitate) ἀδιαιρέτως, καὶ συνάπτεται διῃρημένως, hoc est diuiditur indiuiduo modo, & coniũgitur diuiduo, & alibi, οὐ φθάνω τὰ τρία διελεῖν, καὶ εἰς τὸ ἓν ἀναφέρομαι, nequeo hæc tria diuidere, & ad vnum attrahor.

Vel etiam possumus dicere, vt legimus in Histor. Ecclesiastica lib. 18. cap. 51. quod Sanctissimam Trinitatem dixerunt ἅγιος ὁ θεός, vt opponerent nomẽ id Idolis, quæ abominationis omnis plena, & humanę manus opera sunt. ἅγιος vero ἰσχυρός, propter simulacrorum imbecillitatem, atq; infirmitatem summam, quæ

loco ſe mouere prorſus non poſſunt ἅγιος vero ἀθάνατος, vt ſtatuarum truncos traducerent, qui vita carentes neq; ſpirare poſſunt, neque ſenſu, aut mente diriguntur.

Porro hic hymnus τρισάγιον decantatus à ſupernis illis mẽtibus eſt, vt in ſacris litteris legimus de quatuor Angelis qui Canebãt Sanctus, & à ſacris vatibus, vt apud pſalmographum
Psal. 41. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum, ita enim legitur in Codice Græco, & ſic habet editio vulgata, quæ nuper prodijt excuſa in Typographia Vaticana. Et alibi
Psal. 32. Verbo Domini cœli firmati ſunt, & ſpiritus oris
Psal. 35. eius omnis virtus eorum: & alibi In lumine tuo videbimus lumen.

Ex eo autem quod hic hymnus canitur poſt commõſtratum Euangelium, cognoſcitur per Chriſtum Dominum in terris apparẽtem Angelos cum hominibus coniunctos eſſe. Quare
Ad Coloss. 1. S. Paulus de Chriſto Εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, δι' αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς hoc eſt pacificãs per ſanguinem Crucis ipſius, per ipſum, ſiue quæ ſuper terram, ſiue quæ ſuper cœlos. & D. Io. Damaſcenus in libro qui inſcribitur παρακλητική ἦχος δ. ait, λίθος ἀχειρότμητος ἐξ ἀλοχεύτου σοῦ ὄρους παρθένε ἀκρογωνιαῖος ἐτμήθη χριστὸς συνάψας τὰς διεστώσας φύσεις: ideſt lapis manibus minime inciſus ex te ò Virgo puriſſima, angularis ſecatus eſt

Christus coniungens differẽtes naturas. Et alibi ἦχ. δ. καὶ τὸ πλανηθὲν ὀρειάλωτον εὑρὼν πρόβατον τοῖς ὤμοις αναλαβὼν τῷ πατρὶ προσαγάγῃ, καὶ τῷ ἰδίῳ θελήματι ταῖς οὐρανίαις συνάψῃ δυνάμεσι. Hunc hymnum canunt more Græcorum etiam Latini in sacris quę fiunt feria sexta maioris hebdomadæ, in improperijs, dum fit adoratio Crucis.

Dũ canitur hic hymnus à Choro, si Pontifex sacrum faciat, ipse populo bene precatur μετὰ τοῦ τρικηρίου, qua cęremonia significatur in diuinis, æqualis gloria, coæterna Maiestas. quare S. Io. Damascenus in opusculo quod inscribitur παρακλητικὴ, dicit esse Trinitatem τρίφωτον ἀρχὴν, καὶ μονάδα τρισήλιον. & alibi, ἡ τριλαμπεῖ μοναρχεῖ τὸ θεῖον. & alibi, ἦχος βαρὺς, φῶς ὁ πατὴρ, φῶς ὁ υἱὸς καὶ λόγος, φῶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλ' ἓν φῶς τὰ τρία, εἷς γὰρ θεὸς, ἐν τρισὶ προσώποις, μία δὲ φύσει καὶ ἀρχὴ ἄτμητος, ἀσύγχυτος πέλων προαιώνιος, hoc est lumen est Pater, lumẽ Filius & Verbum, lumen Spiritus sanctus, sed vnum lumen hæc tria lumina, vnus etenim est Deus, in tribus personis; vnum autem natura est principium indiuisibile, inconfusum, existens ante sæcula. Et alibi, τρισοφαῆ θεότητα, ἑνιαίαν ἐκλάμπουσαν &c. Quare & in fine hymni, qui appellatur τρισάγιον, dicitur ἐλέησον ἡμᾶς, idest miserere nobis, quamuis enim sint tres personæ, & hypostases, est tamen vna Deitas. Quamobrem Sanctus

Athanasius ὁ πολύαθλος, atque Fidei orthodoxę πρόμαχος ἄμαχος in suo Symbolo; quod ego vidi græcè conscriptum in Bibliotheca recolendæ memoriæ Gulielmi Sirleti domini mei, viri omnium virtutum genere ornatissimi, omniq; literarum supellectile instructissimi, tres illas personas, ait, esse non tres dominos, neq; tres omnipotentes, neque tres Deos, sed vnum dominum, vnum omnipotentem, vnum Deum. Porro quidam nefarij hæretici, inter quos fuit Seuerus Acephalus, seu potius hydra multiceps, & Petrus quidam Fullo, quem septima Synodus damnauit, impiè dicebant olim sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis, qui cruci affixus es, miserere nobis. quod postea correctum est à Sancto Ioanne Archiepiscopo Alexandriæ, cognomēto Eleemon, eo modo quo nostris temporibus canitur demptis verbis illis, qui cruci affixus es, quod videre licet in Menologio Græco, in vita eiusdem Sancti Ioannis, cuius dies festus celebratur pridie Idus Nouembris, vbi legitur, πρῶτος τὴν ἐν τρισαγίῳ ὕμνῳ προσθήκην κωλύσας προστιθέντων γνώμῃ κακούργῳ τινῶν τὸ, ἅγιος ἀθάνατος ὁ σαυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, hoc est primus in trisagio hymno accessionem hanc prohibens, cum quidam praua mente addidissent, sanctus immortalis qui cruci affixus es pro nobis. Legimus tamen in Histor. Ecclesiastica lib. 18. cap. 51. quòd puer

quidam

quidam in aerem raptus, ter sancti istius carminis diuinam vocem, & doctrinam, apertè sine adiectione indicauit, & hymnum eum Chalcedonensis Synodus recepit, simpliciterque ita canendum tradidit.

De Epistola.

Recitatur Epistola, vel aliquod ex Prophetis ante Euangelium, vt etiam fieri solet in Romana Ecclesia, ea opinor de causa, quod Actuum Apostolorum, & Epistolarum lectio finem proponit nobis propositionum, & dictorum Christi Domini, ex quibus elucet vis, & immutabilitas, & τὸ ἀξιάπιστον veritatis; dixit enim ipse Christus Dominus, Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Videre autem licet, quemadmodum vniuersum orbem terrarum ex errorum tenebris eruerint, quoue pacto ipsorum dogmata disseminata sint longe, lateque per omnes terras. Recitari autem Epistolas in Synaxi, vel lectiones sacrorum vatum, mos est vetustissimus, vt ex omnibus Sanctorum Patrum liturgijs apparet. Docet etiam Sanctus Dionysius Areop. in lib. de cælesti Hierarch. cap. 3. quando ait, Ministrorum officio Sanctorum, scripturarum lectio recitatur. & Tertullianus in Apologetico cap. 39. habetur Can. 9. Apostolorum, & Can. quicunque, de consecr. dist. 1. Sanctus quoq; Clemens

Matt. 4 et Mar. 17.

lib. 2. Constit. Apost. cap. 57. in medio, inquit lector ex loco edito legat libros Moysis. S. Iustin. Apologia 2. Dionysius item Corinthius ad Soterum Papam, quæ legitur apud Euseb. lib. 4. Histor.

Quo in loco illud παρέργως obseruandum erit, quòd quemadmodum nostris temporibus Romę in Sacello Pontificio recitantur Epistola, & Euangelium græcè, quo ego munere multos annos sum perfunctus, ita etiam olim in Ecclesia Orientali Constantinopoli consuetudo fuit recitandi Euangelium, & Epistolam latinè, vt videre est in tertia Epistola Nicolai Pontificis Romani ad Michaelem Imperatorem, vbi habentur hæc verba. Ecce quotidie, imò verò in pręcipuis festiuitatibus inter Gręcam linguam veluti quiddam preciosum, hanc quam Barbaram, & Scythicam linguam appellatis miscentes, quasi minus decori vestro facitis, si hanc etiam non bene ac ex toto intellectu in vestris obsequijs, ac officijs non vtamini. Et paulo post, Quiescite iam vtpote tantæ detestationis dictionem in vestro palatio memorare, & adhuc si pleniter illam execramini, etiam ab Ecclesijs vestris remouere satagite, istius enim dictione linguæ Constantinopolitana Ecclesia lectionem Apostolicam, & Euangelicam in stationibus fertur primitus recitare.

Ἀλληλούια.
Alleluia.

GRæcorum Ecclesia antiquissimo more consueuit aliqua inter Epistolam, & Euangelium interponere, qui deinde mos omnibus placuit, & vbique receptus est, ac probatus, vt scribit Vualfridus cap.22. idq; iure optimo, ne ociose transigatur tempus illud, quod necessario interponendum est inter Epistolam, & Euangelium, dum se Diaconus ad illud canendum comparat. Canit autem Ecclesia Orientalis semper Alleluia, quod tamen in Ecclesia Latina non pronunciatur omni tẽpore, idq; obseruat Sanctus Augustinus Epistola cxix. ad Ianuarium, vbi de Pentecostes diebus agens, inquit, Vt autem Alleluia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesijs cantetur, non vsquequaque obseruatur, nam & in alijs diebus variè cantatur alibi, atque alibi. De hoc autem hymno Alleluia Sanctus Dionysius Areop. in lib. de Cælesti Hier. verba faciens, laudem Dei, ait, significare alleluia, vel, laudate Deum. Canitur hic hymnus in Latino sacro, ex instituto Damasi Pont. Max. auctore S. Hieronymo, vt videre est lib. 7. Epistolarum 63. ad Ioannem Syracusanum Episcopum. Dum verò Chorus canit hunc hymnum. si adsit Diaconus, sumit thuribulum,

cum thuris nauicula, petitque à Sacerdote, vel a Pontifice, vt sibi bene precetur, e Latinorum more, qui dum hoc agit, recitat eandem fere precationem ei, quæ in liturgia Latina pronunciatur. Nam quod dum offertur, thymiama quoque sit offerendum, habemus in Canone 4. Apost. item apud S. Dionys. Areop. in lib. de Cælesti Hierarch. cap. 3. vbi describit hunc ritum, item Exod. 25. 30. Quamobrem autem adhibeatur in sacrificio eiusmodi suffitus, & thuris odor, causa illa est, vt videlicet significetur bonus odor Euangelij, & eorum qui Euangelium sunt promulgaturi, tum ob similitudinem, quam thus habet precationis, quare dicitur in Psalmo 141. Dirigatur Domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. & Apocalypsi 9. thus oblatum Deo, interpretatur Sanctus Ioannes, orationes Sanctorum; tum ad gloriam Dei significandam; Denique ad tetrum odorem, si quis ex hominum multitudine existat, propulsandum.

Σοφία. ὀρθοὶ ἀκούσωμεν τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου.
Sapientia. recti audiamus sanctum Euangelium &c.

POst Epistolam, recitatur Euangeliũ, quem ritum esse antiquissimum constat ex liturgijs Græcis S. Marci Euang. S. Basilij Magni, S. Io. Chrysostomi, ex Actis Apost. ex Concilio

Laod.

Laod. cap. 16. ex Concilio Carthag. 6. can. 84. ex Valentino can. 2. ex S. Io. Chrysost. homil. 6. de pœnitentia, & homil. 3. in posteriorem ad Thessalonicenses, ex S. Augustino in præfatione in Epistolam Ioannis, ex S. Hieronymo in Epistola ad Sabinianum Diaconum: denique ex Epistola Decretali Anastasij Pontif. Max. Σοφία ὀρθοὶ, si scribatur ὀρθὴ cum η, sententia erit, hæc est recta, & pura, & pacifica sapientia, vt S. Iacobus ait, non obliqua, non litigiosa, non sophistica sapientia; vt est philosophorum sapientia, hæc enim deprimendo extollit, in cœlumque effert homines, ac diuina quadam vi abreptos, diuinos efficit; philosophia inflat, inquit Sanctus Paulus. Si verò scribatur ὀρθοὶ cum οι, sententia erit duplex. Prima hæc est sapientia, nam philosophorum sapientia est potius μωρία, ὀρθοὶ ἀκούσωμεν, idest recti audiamus, mentemque extollamus à rebus caducis, ac terrenis, audiamusq; mente pura, ac recte, ὀρθοὶ ἀκούσωμεν, idest stantes non sedentes, vel, vt ait Anastasius Pont. Max. ob reuerentiam Domini loquentis, vel vt docet Clemens lib. 2. constit. cap. 57. quod Apostoli præceperunt, vt omnes tum κληρικοὶ, tum λαϊκοὶ assurgerent cùm sacrum legitur Euangelium. In fine Euangelij librum affert Pontifici qui, vt faciunt etiam Latini, deosculatur. Illud hoc in loco prætereundum non est quod in Hist. Tripart.

ſcribit Sozom. lib. 9. cap. 39. quod apud Alexandrinos, hoc præter communem morem Græcorum eſt, quòd cum legitur Euangelium, non ſurgit Epiſcopus; in alijs locis Diaconi; in multis alijs Eccleſijs Sacerdotes ſoli legunt Euangelium: Conſtantinopoli verò primo die Reſurrectionis ipſe Pontifex recitat Euangelium.

Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς.
Dicamus omnes ex tota anima &c.

HOc loco recitat Sacerdos, vel Diaconus ſi adſit, precationes pro Regibus, pro Principibus Chriſtianis, pro Epiſcopo loci, pro preſente populo; quod faciunt Latini in Canone. De his verò precationibus plura ſuperius diximus, nunc ad alia pergamus.

Εὔξαϑε οἱ κατηχούμενοι τῷ κυρίῳ.
Rogate catechumini Dominum.
Οἱ πισοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων δεηθῶμεν.
Fideles pro catechumenis deprecemur.

HOrtatur Diaconus populum ad ſupplicandum pro Catechumenis, vt eorum miſereatur Dominus, ipſiſque lucem veritatis oſtendat, ac tandem ipſos Catholicæ, Apoſtolicæq; adiungat Eccleſiæ; quod faciendum eſſe in ſacra liturgia docet Sanctus Io. Chryſoſtomus in ſermone 2. in Epiſtolam 2. ad Corinthios,

thios, vbi etiam exponit quid à Deo petimus pro eis. Interea Sacerdos, seu Pontifex, qui rem sacram peragit, submissa voce pro ijsdem deprecatur dicēs, κύριε ὁ θεὸς ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν, .i. Domine Deus noster, qui in altis habitas &c. idem facit Ecclesia Romana potissimùm feria sexta maioris Hebdomadæ, nec dissimilem precationem pro ijsdem fundit, illā nimirum, Omnipotens sempiterne Deus, qui Ecclesiam tuā noua semper prole fœcundas, auge fidem, & intellectum catechumenis nostris, vt renati fonte baptismatis, adoptionis tuæ filijs aggregentur.

Sane hoc fit pro Catechumenis, & similibus in Ecclesia Dei, vt si non cognoscunt claritatem veritatis, quomodocunq; saltem ab ignorantię nocte resurgant, & aperiantur oculi eorum ad intelligenda diuina, & pietatis plena mysteria. hoc in Synodo Laod. cap. 19 μετὰ τὰς τῶν ἐπισκόπων ὁμιλίας, ἰδίᾳ τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι constitutum fuit, idest, post Episcoporum homilias, catechumenorum separatim precationes fieri. A principio porro Missæ vsque ad preces ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε, vocatur Missa Catechumenorum, vt videre est in Concilio Carthag. canone 84. vbi dicitur Episcopus nullum prohibet vsque ad Missam Catechumenorum, neque Hæreticum, neque Gentilem, neque Iudæum Ecclesiam in-

gredi, & audire verbum Dei. & in Concilio Ilerdensi can. 4. vbi prohibetur incestuosus permanere in Ecclesia, nisi vsque ad Missam Catechumenorum. Et apud Sanctum August. sermone 237. Ecce inquit post sermonem fit Missa Catechumenorum, manebunt fideles, quod hoc in loco dicitur, ὅσοι πιστοὶ ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ κυρίου δεηθῶμεν: licet enim Cathecumenis psalmodijs, & diuinarum literarum lectioni interesse, vsque ad eas de quibus dictum est, precationes, quibus peractis mox eijciebātur alta Diaconi voce. ex S. Io. Chrisost. homil. 79. tomi 5. & homil. 24. in cap. 3. Ioannis, & homilia 2. in 2 ad Corinthios, vbi verba faciens de Catechumenis ait, ἔξω τῶν βασιλικῶν ἑστήκασιν αὐλῶν, πόῤῥω τῶν ἱερῶν περιβόλων, διὰ τοῦτο, καὶ ἀπελαύνονται τῶν φρικτῶν εὐχῶν ἐκείνων γινομένων, διὰ τοῦτο καὶ σὲ παρακαλεῖ δεῖσθαι ὑπὲρ αὐτῶν, ἵνα μέλη γένωνται σά, ἵνα μὴ ἔτι ὦσι ξένοι, καὶ ἠλλοτριωμένοι, τὸ γὰρ δεηθῶμεν οὐ τοῖς ἱερεῦσι λέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς εἰς τὸν λαὸν συντελοῦσιν: hoc est, extra atria stant regalia procul à sacris cancellis, & ideo etiam expelluntur à tremendis illis precibus, quæ fieri solent, ob id & te hortatur Diaconus, vt ores pro illis, vt tua fiant membra, & non amplius sint hospites, & alienati. nam quod dicitur oremus, non tantum Sacerdotibus, verùm & his qui populum constituunt. Item ex Concilio Arausicano cap. 18. & 20. ex S. August. lib. Con-

fessionum

fessionum cap. 3. ex Constitut. Apost. cap. 8. ex Concilio Carthag. 4. can. 84. patet etiam ex Sancto Dionys. Areop. in lib. de Cælesti Hier. vbi cùm ageret de Catechumenis, sacrosancta inquit sacerdotalis institutio psalmodiam quidem piam, & diuinam scripturarum lectionem audire permittit, ad ea verò, quæ deinceps in hostiæ salutaris oblatione geruntur contuenda, non hos plane, sed perfectos, & tantæ rei dignorum admittit obtutus, est enim diuinus sacer ordo sanctæ iustitiæ plenus, vt vnicuique pro mentis dignitate salubriter diuidat congruam singulis diuinarum rerum participationem, iuxta illorum modum, & rationem suo tempore sacratius largiens, nam vt lux illis solum operari potest, quæ lucis capacia sunt, ita & sacrarum rerum disciplina, rudes, atque informes animos in cunabulis tenero alimento sermonum Dei curat, fouet, ac nutrit. Vbi verò illorum substantiam ad id perfectionis adduxerit, vt ad diuinam regenerationem idonei sint, tum demum suo ordine salubriter illis consortium, ad ea quæ sunt lucis, ac perfectionis indulget. Idem docet Isidorus lib. 6. Etymologiarum cap. 19. traditionum, Missa inquit tempore sacrificij est, quando Catechumeni foras mittuntur, clamante Leuita, si quis Catechumenus remansit, exeat foras, & inde Missa, quia sacramentis altaris

interesse non possunt, qui nondum regenerati nascuntur. Ex quibus omnibus locis patet id quod dicit S. Germanus Episcopus Constantinopolitanus in libello, qui inscribitur Theoria rerum Ecclesiasticarum, facere id Diaconum, vt Catechumeni conentur accedere; & participes esse sacrorum mysteriorum, & ob id putat legendum esse ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε, ὅσοι κατηχούμενοι προσέλθετε, non facere ad rem, nam præter id quod clarum est expelli Catechumenos ab Ecclesia, vt ostendimus supra, & videre licet etiam in Constitutionibus Apost. vbi legitur, προσέλθετε οἱ κατηχούμενοι ἐν εἰρήνῃ, & in liturgijs etiam aliorum Sanctorum, de quibus etiam supra diximus; sic legunt etiam Æthiopes in suis sacris, vt videre licet in Bibliotheca Sanctorum Patrum, vbi dicunt, Exite foras qui non vultis accipere sacramenta, siue Eucharistiam, ite Catechumeni.

Nomen autem istud κατηχούμενος, idest, Catechumenus, deducitur à verbo κατηχεῖν; qui enim iam adulta ætate ad sacrum Baptisma accedere volebant, instruebantur prius, ea instructio κατήχησις dicebatur, id fiebat dum interirant rei diuinæ, vt eius fidei, ac religionis ad quam aditus eis per Baptismum aperiebatur, præceptis instituti, atque informati, in Ecclesiam rectius introducerentur. Socratem vide lib. 7. Hist. Ecclesiasticæ cap. 17. de Paulo Episcopo,

Episcopo, ad quem Iudæus Baptismum expetens accessit, ὁ δὲ, inquit, ἀποδέχεται μὲν τὴν προαίρεσιν, οὐ πρότερον δὲ ἔφη δώσειν τὸ βάπτισμα, εἰ μὴ κατηχηθείη τὸν περὶ πίστεως λόγον, μετὰ τὸ νηστείαις σχολάσαι ἡμέρας πολλὰς, ὁ οὖν ἰουδαῖος παρὰ γνώμην νηστεύειν ἀναγκαζόμενος σπουδαιότερον ἐνέκειτο βαπτισθῆναι παρακαλῶν, idest laudauit quidem ille eius consilium, verum Baptisma ille se daturū negauit, nisi prius doctrina Fidei instructus esset, ac complures dies ieiunijs vacasset, itaq; Iudæus præter animi sententiam ieiunio se macerare coactus, diligentius vrgebat, vt lustrali aqua tingeretur. Nicephorus de alio Iudæo paralytico, quem Baptismi cupiditate captum, & incensum fuisse narrat, Hoc vbi inquit Attico Episcopo renunciatum est, rebus sacris more nostro eum instituit, & spem bonam in Christum habere per Euangelium rite docuit. Isidorus etiam declarat hoc nomen Catechumenorum lib.2.de origine Ecclesiasticorum officiorum cap.20. traditque Catechumenos eos dictos, qui primum de Gentilitate veniebant, ducti voluntate credendi in Christum, quos audientes appellatos à Latinis scribit. Vnde Rabanus Maur.lib. 1. de institutione Clericorum cap.26. ait, Catechumenus autem dicitur pro eo qui adhuc doctrinam Fidei audit, nec dum tamen Baptismum accepit, nam κατηχούμενος græcè, Auditor latinè dicitur.

Sane

Sane a Tertulliano in lib. de pœnitentia, & à Cypriano lib.3.Epiſtola 16.& 22.Catechumeni audientes vocantur à Beda nouæ vitæ auditores in lib. 2. commentariorum Eſdræ,quamuis non proprie κατηχεῖν græcè audire ſignificet, ſed id quod in initio dicebamus in expoſitione huius nominis κατηχούμενος.

Εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε ὁ θεός: ideſt gratias agimus tibi Domine Deus.

Πάλιν καὶ πολλάκις, iterum & ſæpius.

Οὐδεὶς ἄξιος τῶν συνδεδεμένων ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις. Nemo dignus eſt eorum qui alligati ſunt carnalibus deſiderijs.

Miſſa in quatuor partes diuidi ſolet, prima pars eſt ab initio vſque ad Offertorium, quæ Catechumenorũ appellatur: ſecunda, ab Offertorio vſque ad Conſecrationem, quæ ἀναφορὰ à Latinis nonnullis Canon minor appellatur. Tertia, à conſecratione vſque ad Communionem, quæ dicitur Canon maior, à Græcis verò quantum obſeruare potui μετάληψις. Quarta, à Communione vſque ad finem, & vocatur εὐχαριστία, ideſt, gratiarum actio. Ab his precationibus ducitur ſecunda pars Miſſæ, quæ vocatur ἀναφορὰ, quod facile erit intelligere e verbis, quæ paulo poſt proferet Sacerdos, πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν. Continent autem preces hæ, id quod

reci-

recitatur in Latina liturgia illis perbreuibus, Aufer à nobis, quęsumus Domine, cunctas iniquitates nostras, vt ad Sancta Sanctorum puris mereamur mentibus introire. Et in illa, Te igitur clementissime Pater, per Iesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, supplices rogamus vt accipias. Et in illa, In spiritu humilitatis, & animo contrito suscipiamur Domine à te, & sic fiat sacrificium nostrum in conspectu tuo hodie, vt placeat tibi Domine Deus. Item in illa, Hanc oblationem seruitutis nostræ, sed & cunctæ familiæ tuæ, quæsumus Domine placatus accipias. Dicitur enim in fine vltimæ precationis *ἀξίωσον προσενεχθῆναί σοι ὑπ' ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, καὶ ἀναξίου δούλου σου τὰ δῶρα ταῦτα, σὺ γάρ εἶ ὁ προσφέρων, καὶ ὁ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος, καὶ διαδιδόμενος Χριστὲ ὁ θεὸς ἡμῶν.* quod etiã refert S. Hieron. ad Lesbiam tom. 4. de consecr. dist. 2. cap. nec Moyses, ille enim videlicet Christus est conuiua, & conuiuium, comedens, & qui comeditur. Interponuntur autem inter has preces, breuissimę quædam postulationes, seu vt Græci appellant *αἰτήσεις*, quæ idem prorsus continent, vt videre licet.

Plenæ autem sunt omnes liturgiæ Sanctorum Patrum repetitionibus, quæ ad affectum excitandum diriguntur, vt etiam apud Psalmographum, Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam ecce inimici tui. Et apud San-

ctum Lucam cap.18. Et ipsi nihil horum intellexerunt. Et erat istud verbum absconditum ab eis, & non intelligebant, quæ dicebantur. Apud S. Paulum etiam 2. ad Corinthios 11. Hebræi sunt, & ego, semen Abrahę sunt, & ego. Item ad Rom. 12. Hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium.

Οἱ τὰ χερουβὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες.

Qui Cherubim mysticè repræsentamus.

SAcerdos qui pręsto est Pontifici sacrum facienti, & Diaconus modeste, & reuerẽter dona tollunt in caput, è paruulo altari, quod τῆς προθέσεως appellatur, & egrediuntur, feruntque ad sacrum altare, vbi expectans Pontifex illa maxima cum reuerentia excipit, & collocat in summo altari. De industria autem circumferunt in templo dicentes, Sanctus Deus, Sanctus fortis, Sanctus immortalis, propter populum quiete, & pedetentim, significantes mysterium illud cum Ioseph, & Nicodemus de Cruce tulerunt corpus Iesu, vt sepelirent. Chorus interea canit troparium, οἱ τὰ χερουβὶμ, quo hortatur vt omnem solicitudinem, & curam rerum caducarum deponant, attentoque animo hoc agant, quod qui diuinæ luci se adiungere, vnumq; effici cupiunt, numquam profecto in rerum inanium cupiditates incurrũt. ob id etiam S. Io. Chrys. in serm. 25. in Matt. ait, οὐδὲν οὕτως ἑαυτὸν ἀγνοεῖν ποιεῖ, ὡς τὸ τοῖς βιωτικοῖς

προσηλῶσθαι, οὐδὲν δὲ οὕτω πάλιν τοῖς βιωτικοῖς προσηλῶσθαι πράγμασι παρασκευάζει, ὡς τὸ ἀγνοεῖν ἑαυτὸν, ἀλλήλων γὰρ ταῦτα ἐξήρτηται, hoc eſt, nihil ita efficit, vt teipſum ne cognoſcas, vt ſi humanis rebus adhæreſcas, nihil vt humanis rebus adhæreſcas, quam ſi teipſum ignores, ſunt enim hæc inter ſe connexa. Hoc idem pulcherrima quadam ſimilitudine exponit in oratione 2. in Matth. vbi ait, ὥσπερ γὰρ καὶ οἱ τοῦ σώματος ὀφθαλμοὶ, ὅταν μὲν ἐν καπνῷ διατρίβωσι διὰ παντὸς δακρύουσιν, ὅταν δὲ ἐν ἀέρι λεπτῷ, καὶ λειμῶνι, καὶ πηγαῖς, καὶ παραδείσοις, ὀξύτεροί τε γίνονται, καὶ ὑγιεινότεροι, οὕτω καὶ ὁ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμὸς, ἂν μὲν γὰρ ἐν τῷ λειμῶνι τῶν πνευματικῶν λόγων βόσκηται, καθαρὸς ἔσται, καὶ διαυγὴς, καὶ ὀξυδερκῶν, ἂν δὲ εἰς τὸν καπνὸν τῶν βιωτικῶν ἀπίδῃ πραγμάτων δακρύεται μυρία, καὶ κλαύσεται, καὶ νῦν, καὶ τότε, καὶ γὰρ καπνῷ ἔοικε τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ ἔλεγεν, ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὸ ὀλιγοχρόνιον, καὶ ἀνυπόστατον, ἐγὼ δὲ οὐκ εἰς τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ταραχῶδες εἴποιμι ἂν δεῖν ἐκλαμβάνειν τὰ εἰρημένα, οὐδὲν γὰρ οὕτω λυπεῖ ψυχῆς ὀφθαλμὸν, καὶ θολοῖ, ὡς ὁ τῶν βιωτικῶν φροντίδων ὄχλος, καὶ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἑσμὸς, ταῦτα γὰρ τοῦ καπνοῦ τούτου τὰ ξύλα, καὶ καθάπερ τὸ πῦρ, ὅταν ὑγρᾶς, καὶ διαβρόχου τινὸς ἐπιλάβηται ὕλης, πολὺν ἀνάπτει τὸν καπνὸν, οὕτω καὶ ἡ ἐπιθυμία ἡ σφοδρὰ αὕτη, καὶ φλογώδης, ὅταν ὑγρᾶς τινος καὶ διαλελυμένης ἐπιλάβηται ψυχῆς, πολὺν καὶ αὕτη τίκτει τὸν καπνὸν, διὰ τοῦτο χρεία τῆς δρόσου τοῦ

πνεύματος, καὶ τῆς αὔρας ἐκείνης, ἵνα τὸ πῦρ σβέσῃ, καὶ τὸν καπνὸν διαχέῃ, καὶ πτηνὸν ποιήσῃ ἡμῖν τὸν λογισμὸν, οὐκ ἔστι γὰρ τοσούτοις βαρυνόμενον κακοῖς πρὸς τὸν οὐρανὸν διαπτῆναι. hoc eſt, Quemadmodum enim corporis oculi ſi in fumo inſint, ſemper lacrymantur: ſi in liquido aere, aut in horto, aut in fontibus, & pomarijs acutiores fiunt, & valentiores; ſic animi oculus, ſi in horto ſpiritualiũ ſermonum paſcatur, purus erit, & ſplendidus, & acutus, ſin contra in fumum rerum humanarum intueatur, lacrymabitur nimium, ac lugebit & in hac vita, & in altera; ſunt enim res humanę fumo cõſimiles, quare dicebat Dauid, Defecerunt ſicut fumus dies mei; ſed ille temporis breuitatem, ac rerum fluxum ſpectans, ego non hoc tantum, ſed etiam pro turba dicerem accipienda eſſe quæ dicta ſunt, nihil enim oculum animæ ſic turbat, vt huius vitæ curarum multitudo, & cupiditatum examen, hęc enim ſunt huius fumi ligna. At quemadmodum ignis cum materiam quãdam humidam, ac madefactam arripuerit, magnum excitat fumum, ita cupiditas hęc vehemens, & inflammata, cum humidã quampiam, ac diſſolutam comprehenderit animam, magnum ipſa quoq; parit fumum, vt propterea opus ſit rore ſpiritus, & aura illa quæ ignem extinguat, ac fumũ diſſipet, & volucrem faciat nobis rationẽ, quæ tot malis grauata in cœlum volare nõ poteſt.

Idem faciunt Latini cum dicunt, Orate fratres, vt hoc meum sacrificium &c.

Inflectit autem populus caput cum omni reuerentia, & religione, rogatq; Sacerdotem, & Diaconum, & Pontificem vt eorum sint memores in donis offerendis. Adhibetur hæc cæremonia ad vsum, oportet enim offerri, & in summo altari reponi dona quæ sunt consecranda, idque quammaxime fieri potest honestè, deuote, reuerenter, ita enim introducebantur dona Dei. Accidere etiam oportet ad Sacerdotis genua, & orare, vt illis precationibus nostri meminerit, neq; enim est alius modus supplicationis qui tantum possit, & qui magis firmam, & stabilē nobis spem præbeat, quam qui fit per hoc venerādum sacrificium, quo impietas, & iniquitas mundi gratis deleta est. Si qui autem eorum qui Sacerdote, & Diacono cum donis incedentibus humi procumbunt, tamquam corpus, & sanguinem Domini, quæ dona gestant adorant, liturgiæ præconsecratorum donorum aditu decepti faciunt; ignorāt enim differentiā huius, & illius sacrificij, huius enim initium non consecrata habet dona, illius habet & corpus, & sanguinem Christi Saluatoris, præcedente Dominico die consecrata, quod iam diximus. In medium templum cum muneribus progressi, elata voce dicunt; μνησθείη κύριος ὁ θεὸς πάντων ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε

νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ἀμήν. ideſt recordetur Dominus Deus omnium veſtrum in regno ſuo, nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, amen. Latini dicunt in Canone, Memento Domine omnium famulorum, famularumque tuarum, &c.

Porro hæc dona non eſſe conſecrata, neque eſſe corpus, & ſanguinem Domini, cum per ſe notum ſit, cum Sacerdos nondum protulerit verba conſecrationis, tamen aduerſus nonnullorum imperitorum ignorantiam dicam breuiter, hoc intelligi poſſe, vel ex ſequentibus precationibus, in quibus dicitur, ὑπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων δώρων, non enim ſi ſunt τίμια, ſtatim ſunt ἅγια, ſeu ἡγιασμένα. Paulò infra dicit Sacerdos, πρόσχωμεν. τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν, ideſt, attendamus ſanctam oblationem in pace offerre, nam ſi vult προσφέρειν, ideſt offerre, non eſt iam oblata, ſi eſt ἀναφορὰ, non eſt θυσία. De quorum nominum differentia plenius infra dicemus. Pergit deinceps Diaconus precationes recitare, de quibus plura dicit S. Ioan. Chryſoſt. in homil. 2. in 2. Epiſtolam ad Corinthios, & ſupra etiam nos ſumus locuti.

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ.
Domine Deus omnipotens.

PEtit Pontifex ab omnipotenti Deo vt ſuſcipiat munus, & immaculatam hoſtiam,

neque spectet infirmitatē petentis, & peccata. Idem faciunt Latini, cum dicunt, Suscipe sancte Pater omnipotens æterne Deus hanc immaculatam hostiam, quam ego indignus famulus tuus offero tibi Deo viuo, & vero: Obserua hoc loco simplicem panis, & vini, quam vt diximus vocari ἀναφορὰν, appellari in hac precatione θυσίαν, idest sacrificium, & paulo infra, vt etiam in superioribus precationibus, ἁγίαν ἀναφορὰν, idest sanctam oblationem, idq; ea de causa, quia sunt materia sacrificij, & iam dedicata, ac parata, vt ex ijs fiat sacrificium, nam & in lege veteri dicebātur passim sacrificia, oues adhuc viuentes, dum afferebantur vt immolarentur. Vnde est illud Cypriani in sermone de eleemosyna, diues, & locuples in domum Domini sine sacrificio venis. Dicūtur autem merito sacrificium dedicata iam, & consecrata ad vsum diuinum, cum sint oblata prius. Tum quia pura, sanctaq; voluntate offeruntur ab Ecclesia. sed quāquam eo modo sancta sint, tamen sanctiora fieri debent per mutationem in corpus, & sanguinem Iesu Christi. Ideo recte petimus, vt ipsa Deus sancta efficiat, vtq; super apposita munera gratia Spiritus sancti consistat.

Εἰρήνη πᾶσι. Pax omnibus.

IN Latino sacro dicitur Dominus vobiscū, in Græco pax omnibus, vt etiam habetur

in Constit. Apost. cap. 12. & in omnibus liturgijs Sāctorum Patrum, & S. Marci, & S. Iacobi. Idq; ea de causa, quia Dominus Iesus Matt. 10. docuit Apostolos, vt pacem nunciarent cum aliquem ingrederentur vel locum, vel vrbem: Hoc sane modo apud Græcos possunt salutare tam Pontifices, quam presbyteri. Sed in Romana Ecclesia mos obtinuit, vt Episcopi tantum dicant, pax vobis, Sacerdotes verò Dominus vobiscum, qui semel tantum in Missa dicunt, Pax Domini sit semper vobiscum. De εἰρήνη πᾶσι, mentionem facit S. Io. Chrysost. homilia 32. in Matth. vbi ait, καὶ ὅταν εἴπω εἰρήνη ὑμῖν, εἶτα εἴπητε, καὶ τῷ πνεύματί σου, μὴ τῇ φωνῇ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ γνώμῃ, μὴ τῷ στόματι ἀλλὰ καὶ τῇ διανοίᾳ. i. Et cum dixero, pax vobis, postea vos respondeatis, & cū spiritu tuo, nec voce tantum id dicatis, sed etiā mente, neque ore, sed etiam cogitatione. Et S. Dionysius Areop. in lib. de cælesti Hier. his verbis, diuinissima autem salutatio sanctè peragitur, & Hagiographarum tabularum mystica est, & supra mundana recitatio.

Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν
Diligamus inuicem, vt in concordia confiteamur.

HOrtatur Diaconus populū ad mutuam charitatem, vt simus vnanimes, quod præ-

præceptum Domini est, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Eodem hortabatur S. Ignatius in epistola 11. ad Ephesios, vbi ait, χορὸς γένεσθε εἷς, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμονοίᾳ, συνάφειαν θεοῦ λαβόντες, ἐν ἑνότητι ἓν γένησθε τῇ συμφωνίᾳ τῷ θεῷ πατρὶ, καὶ τῷ ἠγαπημένῳ υἱῷ αὐτοῦ, ἰησοῦ χριστῷ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δ' ὃς γὰρ αὐτοῖς φησὶ πάτερ ἅγιε ἵνα ὡς ἐγὼ, καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσι. χρήσιμον οὖν ὑμᾶς ἐν ἀμώμῳ ἑνότητι συνημμένους θεῷ, μιμητὰς εἶναι χριστοῦ, οὗ καὶ μέλη ὑπάρχετε. Singuli autem inquit, Chorus vnus efficiamini, vt consoni per concordiam, atque cum Deo connexionem nacti, in vnitate vnum efficiamini consensu Deo Patri, & dilecto eius Filio Iesu Christo Domino nostro, ait enim, Da illis Pater, vt sicut ego, & tu, vnum sumus, & ipsi vnum sint: vtile est ergo, infert sanctus ille vir, nos non reprehendenda coniunctione adstrictos Deo, imitatores esse Christi, cuius & membra sumus. Et in Epistola 6. ad Philadelphienses, ait, οὗ διάστασις καὶ ὀργὴ καὶ μῖσος, ἐκεῖ θεὸς οὐ κατοικεῖ, vbi disiunctio, & ira, & odium, ibi Deus non habitat. Sanctus etiam Paulus ille μεγαλοφωνότατος κῆρυξ veritatis in Epistola ad Romanos c. 15. eius rei causam reddens, ait, ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζητε τὸν θεὸν .i. vt vnanimes, vno ore, honorificetis Deum, quod hic dicitur ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν πατέρα υἱὸν, καὶ ἅγιον πνεῦμα, τριάδα ὁμοούσιον, καὶ ἀχώριστον. & ad Romanos 12.

μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες, cum omnibus hominibus pacem habentes. & ad Timoth. cap. 2. βούλομαι οὖν, ait, προσεύχεσθαι τοὺς ἄνδρας ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, χωρὶς ὀργῆς, καὶ διαλογισμοῦ, volo ergo ipse viros orare in omni loco leuantes puras manus sine ira, & disceptatione. Ad Hebræos 12. ait, εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν κύριον. Pacem sequimini cum omnibus, & sanctitatē, sine qua nemo videbit Dominum. & S. Ignatius Epistola 11. ad Ephesios ait, οὐκ οὐλήσεται ὑμᾶς τι τῶν νοημάτων τοῦ διαβόλου, ἐὰν ἔχητε τὴν πίστιν, καὶ τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐστὶν ἀρχὴ ζωῆς, καὶ τέλος, ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη, τὰ δὲ δύο ἐν ἑνότητι γενόμενα θεοῦ, ἄνθρωπον ἀποτελεῖ, τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκαγαθίαν ἀκόλουθά ἐστιν. i. Non lędet nos aliqua diabolica cogitatio, si habueritis Fidem, & Charitatem, quæ initium est vitæ, & finis, principium vitæ Fides, finis eiusdem Charitas, hæc autem duo quoties in vnū coeunt, Dei hominem perficiunt, omnia vero alia ad probitatē consentanea sunt. Ad hanc pacem retinendam etiam Ecclesia Occidentis hortatur, cum in liturgia recitat, Domine Iesu, qui dixisti Apostolis tuis, pacem relinquo vobis. & rursus, pax Domini sit semper vobiscum. Item, Da propitius pacem in diebus nostris.

Quod si diligentius perpendamus cur Ec-

clesia Dei hoc verbo vtatur ἀγαπήσωμεν, non sane leuem esse causam reperiemus, perfectus enim quidam amor declaratur hoc verbo, imperfectus autem si diceret φιλήσωμεν, vel ἀσπασώμεθα. ostenditur. quam verborum differentiam ex duobus sacrarum literarum locis, non obscure quiuis per se intelligere posset; quæ hic subijcere non grauabor, vt quantam perfectionem in suis filijs Ecclesia inesse cupiat; planissime cognoscatur. Primus locus est in Euangelio Sancti Ioannis, vbi agit de Lazaro à mortuis excitato, eius enim sorores cum ad Christum mitterent, qui Lazarum ægrotare nunciarent, quod nondum ad plenum quendam, atque absolutum vitæ statum peruenerant, ecce inquiunt ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ, non dixerunt ὃν ἀγαπᾷς, nondum videlicet nouerant ἀγάπης, & φιλίας differentiam. Consimiliter Iudæi, cum Christum lacrymantem vidissent, en dixerunt πῶς ἐφίλει αὐτόν. At Ioannes qui optime hanc verborum differentiam callebat, optimeq; intelligebat propriam esse Dei τὴν ἀγάπην, ita locutus est, vt diceret ἠγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὸν Λάζαρον. cum autem sint in amore tres veluti gradus, vt primũ vtilitas, deinde voluptas, postremo virtus diligatur; primus gradus ad Iudæos fortasse pertinet, secundus ad sorores; tertius ad Christum. Alter locus multo illustrior, id quo de agitur,

Arist. lib. 8. Ethic. cap. 3.

planiſſimè, atque apertiſſime declarat, cùm Chriſtus Petrum ter interrogauit an ſe vel diligeret, vel amaret; nam primum interroganti ἀγαπᾷς με, non ita reſpondit Petrus, vt eodē vteretur verbo, ſed tu noſti Domine ὅτι φιλῶ σε, deinde perturbatum eſſe legimus tertia interrogatione, quod videlicet, non vt in prima, ſecundaq; fecerat, ſic interrogauit ἀγαπᾷς με, ſed φιλεῖς με. Poſtremo viam quandam eſſe τὴν φιλίαν ad τὴν ἀγάπην, Chriſtus ita declarauit, vt primum agnos, deinde ouiculas (legitur enim in quibuſdam manu ſcriptis libris non πρόβατα, ſed προβάτια) ad extremum verò τὰ πρόβατα, ideſt oues iuſſerit paſci.

Τὰς θύρας τὰς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν.
Ianuas Ianuas in ſapientia attendamus.

CVm veterum memoria ad templa in quibus fiebant ſacra, multi cōcurrerent non ſolum Catholici, ſed etiam Hæretici, à quibus non raro excitabatur tumultus inſolenter de hoc myſterio, ideò cum ſit iam tempus recitandi Symbolum Fidei, ſanctamq; Hoſtiam offerendi Deo, ne turba exiſtat ab Hæreticis aliqua, clamat Diaconus, Ianuas, Ianuas in ſapientia attendamus, quod munus expellendi eiuſmodi homines Diaconi fuiſſe, nemini dubium eſt, & ſupra etiam nos attigimus.
Quod ad verbū θύρα, ſciendum, q portæ illę

tres sanctuarij vocantur βημόθυρα, & ἅγιαι θύραι, quemadmodum etiam cuiuslibet domus ianua, θύρα dicitur, Ciuitatis autem portæ πύλαι, nomine multitudinis efferuntur; Apud antiquos Scriptores reperitur ἱεραὶ πύλαι, vt apud Plutarchum in Sylla, & erat porta quædam Athenarum. Reperitur etiam χαρώνειος θύρα, qua educebantur ad supplicium, qui capitis essent condemnati, vide Pollucem: testatur etiam Plutarchus in alijs vrbibus Græciæ portam quandam sceleratam fuisse, qua sontes τὴν ἐπὶ θανάτῳ ducerentur, ipse πύλας ἀποφράδας vocat, hinc est apud Plautum prouerbium, extra portam ire, in Milite. Et Seneca senior libro 1. controuersiarum, Dicendum est in puellam vehementer, non sordide, nec obscene, sordide Basilius, qui dixit extra portam istam Virginem, respondet illis Græcorum ἐς μακαρίαν, & ἐς κόρακας.

Πιστεύω εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα.
Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem.

HYmnum hunc, vt dicit S. Dionys. Areop. in lib. de cælesti Hier. parte 1. cap. 3. alij laudationem vocāt, alij gratiarum actionem, alij religionis symbolum; quid autem hoc nomen Græcum symbolum significet, dicendum est breuiter. Σύμβολον igitur quoniam dedu-

dum est à verbo συμβάλλω, vel συμβάλλομαι, quæ verba apud Græcos diuersa significant, ideo & ipsum nomen diuersa, & varia significat, quæ à Græcis, & Latinis Grammaticis collecta sunt, nam interdum symbola, illa est cum plures pro sua quisque parte aliquid vnum in locum conferunt, ad celebranda conuiuia, & ipsum interdum conuiuium. Sic Terentius in Andria, symbolum dedit, quamuis quidam fœminino genere symbolam dicere malint, sic Turnebus corrigit illum locum Terentij. Hoc autem Conuiuium, quod vocabant antiqui σύμβολον. Homerus in lib. Vlixeæ, & Hesiodus, & alij plerique ἔρανον dixere. Quare ἀσύμβολον dicere consueuimus conuiuam, qui nihil in cœnam cōtulerit Symbolum etiam interdum est signum quod vel epistolis, vel vasis imprimitur, ne resignentur à quibus non oportet. Significat preterea symbolum, bellicum signū, & tesseram, quo in bello vti, moris fuit. Interdum indicium, seu coniecturam, qua aliquid præcognoscimus, vnde & Græci symbolum definiunt, σύμβολόν ἐστιν ἐξ οὗ ἔστιν ἡμᾶς συμβάλλειν, καὶ γνῶναι, idest symbolum est ex quo aliquod nobis conijcere, ac nosse licet. Ad varia etiam transfertur, nam & annulum nuptiarum symbolum dicunt, item numisma, vt sit ciuitatis, vel Principis indicium, interdum augurium, & vaticinium. Mitto hic quæ Moscopulus hac

de

de re scripsit, sed vt vrbium, & legum symbola Græci posuere, ita & sentētiarum arcanarum, mysticarumq; rerū; quare Rufinus Aquileiensis Apostolos ait, ea ratione sua symbola posuisse, quibus quod eorum quisque de religione sentiret, in medium, & in vnum contulere. Ita exponit etiam S. Augustinus in sermone habito die Palmarum, cuius tale est exordium. Symbolum quod vobis tradituri sumus, fratres charissimi, comprehensio est Fidei nostræ, atque perfectio, simplex, breue, plenum, vt simplicitas consulat audientium rusticitati, breuitas memoriæ, plenitudo doctrinæ, quod enim græce symbolum dicitur, latine collatio nominatur; collatio ideo, quia collata in vnum totius Catholicæ legis Fides, symboli colligitur breuitate. Hoc symbolum Fidei recitat etiam Ecclesia Occidentis, quod instituit Damasus Pontif. in Concilio etiam 3. Tol. can. 2. statuitur vt in Ecclesijs Hispaniæ, more Oriētis Ecclesiæ, symbolum dicatur in sacris Dominicis diebus, verba autem Cōcilij hęc sunt, Pro reuerentia sanctissimæ Fidei, & propter hominum inualidas mentes, consultu pijssimi, & gloriosissimi Recaredis Regis, constituit synodus, vt per omnes Ecclesias Hispaniæ, & Galitiæ secundum formam Orientalium Ecclesiarum Concilij Constantinopolitani, hoc est secundū quinquaginta Episcoporum sym-

bolum

bolum Fidei recitetur voce clara; quo & Fides vera manifestum testimonium habeat, & ad Christi corpus, & sanguinem prælibandum pectora populorum Fide pacificata accedant.

Dicitur autē in hoc Symbolo Spiritum sanctum à Patre procedere, non excludendo Filium; aliter esset hæresis Nestorij, qui primus inuexit hanc hæresim Spiritum sanctum non procedere à Filio, vt videre licet in symbolo Nestorij, quod ponitur in Concilio Ephesino tom. 2. cap. 37. & apud Theodoretum in refutationibus Anathematismorū Cyrilli cap. 9. de quo Bessarion in fine orationis in Concilio Florentino habitæ. Neque vero est error in Fide, dicere Spiritus sanctus à Patre procedit, si sano modo intelligatur, vt dicebamus, quandoquidem hic modus loquendi reperitur in sacro eloquio. Imo conceditur in quibusdam perbreuibus constitutionibus super aliquibus ritibus Græcorum ad Reuerendissimos Patres Dominos Episcopos Latinos, in quorum ciuitatibus, vel Diœcesibus Græci, vel Albanenses græco ritu degunt, iussu sanctissimi Domini Clementis VIII. P.O.M. nuper editis, vbi sunt illa. Græci credere tenentur etiam à Filio Spiritum sanctum procedere, sed non tenentur pronunciare, nisi subesset scandalum, aut necessitas postularet cōfitendi Fidem Catholicā, quia tunc oporteret etiā pronūciare.

Στάμψ

Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν.

Stemus honeste, stemus cum honore, attendamus sanctam oblationem in pace offerre.

HOrtatur Diaconus adstantem populum vt honeste, pie, reuerenter, placide hoc agat, sanctaq; offerat munera, recordeturque verborũ Domini, Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniẽs offeres munus tuum. Attentionem autem, & silentium indicit Diaconus (apud Latinos Sacerdos dicit, orate fratres) ne aliud agant, ne ue mentibus, animisq; peregrinentur, quamuis corporibus sint præsentes, in re etenim diuina toti esse debent, vt ne vox quidẽ obstrepat vlla, aut triste aliquid audiatur; Virgilius Poeta celebertimus, quãuis Ethnicus, optat fida silentia sacris; Græci mysteria vocant, à claudẽdo ore, μύειν τὸ στόμα, vt docet Aristophanis scholiastes, licet aliter sentiat Phurnutus. De hoc στῶμεν καλῶς, mentionem facit S. Io. Chrysostomus homil. 2. in 2. Epistolam ad Corinth. vbi ait, ὅταν εἴπῃ, scilicet Sacerdos, στῶμεν καλῶς, στῶμεν, πάντας εἰς τὴν εὐχὴν παρακαλεῖ, hoc est cum dixerit, stemus honeste, oremus, omnes hortatur ad orandum.

Sed

Sed posset quis hoc loco quærere, cur sacrificium offeratur, cum sit iam oblatum initio sacri, in altari propositionis? cum in superioribus precationibus dictum sit ὑπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων δώρων. Responderem ego, illa priora oblata munera præparationem quandam fuisse, ad hęc posterius offerenda, in quibus vere sacrificium consistit: eiusmodi autem cæremonia, & offerendi præparatio, fit etiam in sacro Latino precatione, cuius initium, Veni sanctificator omnipotens æternæ Deus, &c.

Illud etiam obiter hic obseruandum, esse differentiam inter θυσίαν, & ἀναφορὰν, vt docet S. Io. Chrysostomus in cap. 10. epistolę ad Hebræos, quod θυσία dicitur de rebus illis quę occiduntur, vel aliter consumuntur, quo etiam pertinet vox τελετή: at vero ἀναφορὰ simplicem tantum notionem habet offerendi, ideo etiam dicitur hoc loco ἀναφορὰ, non θυσία, quamuis possit quodammodo dici θυσία, vt supra exponebamus.

Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας, id est sursum corda. Chorus. ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον. i. habemus ad Dominum.

Εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ. i. gratias agamus Domino

Chor. ἄξιον καὶ δίκαιον. i. dignum, & iustum est.

Habentur verba hæc in vtroq; sacro tam Græco, quam Latino, vt videre licet in

liturgijs Apostolorum, & Sanctorum Patrum, eorumq, meminit Clemens lib.8. Const.c.12. Cyprianus in sermone 6. de oratione Dominica, S.Cyrillus Hier. de Eucharistia, cuius illa sunt, Quid facis ô homo, non promisisti Sacerdoti, qui dixit, sursum corda, & dixisti, habemus ad Dominum. & homilia de natura Dei: S. Augustinus in epistola 57 ad Dardanū. 120 ad Horatum. 156 ad Probam. libro de spiritu, & litera cap.11. lib.2. de bono perseuerantiæ, cap. 13. Reliqua verba præfationis etiam si non sint eadem, magnam tamen habent cum Latinis similitudinem. Recitata præfatione in vtroque item sacro dicitur Trisagium, Sanctus, Sanctus, Sanctus, quod partim sumptum est ex hymno Angelorum, quem Isaias cap.6.& Ioannes cap.4. in Apocalypsi audiuisse se narrant, cum ille gloriam Dei vidit, & Seraphim his vocibus audiuit clamantia, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Hic vero quatuor animalia dicentia, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Omnipotens. Partim ex cantico Hebræorum, quod Christo Domino cecinerunt Hierosolymam die Palmarum ingredienti. Habetur in omnibus liturgijs, S.Iacobi, S.Marci, S.Basilij. Extat peculiaris Canon in Concilio Vasensi can. 4.

Matth. 21.

. Ter dici Sanctus in Latino sacro statuisse-

ferunt

ferunt Sixtum Pontificem, quemadmodū præfationes conscripsisse Gelasium item Pontificem. Verum quamuis hi statuerint, vt in sancta Ecclesia Romana caneretur hymnus ter Sanctus, illum tamen à Græcis acceperunt, paucis quibusdā additis, & immutatis. Vsum huius hymni in sacris mysterijs nō modo apud Latinos, sed & apud Græcos, probat S. Athan. lib. 6. de Fide sua ad finem.

Ὁ ἱερεὺς κλίνας τὴν κεφαλὴν λέγει μεγαλοφώνως.
O Sacerdos inclinato capite dicit alta voce
ΛΑΒΕΤΕ ΦΑΓΕΤΕ ΤΟΥΤΟ ΜΟΥ ΕΣΤΙ ΤΟ ΣΩΜΑ.
Accipite, comedite, hoc est corpus meum.
ΠΙΕΤΕ ΕΞ ΑΥΤΟΥ ΠΑΝΤΕΣ ΤΟΥΤΟ ΕΣΤΙ ΤΟ ΑΙΜΑ ΜΟΥ.
Bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus.

POst præfationem recitatam Pontifex inclinat caput, atque altiore voce recitat verba consecrationis, in quibus deest illa particula, *enim*, quæ est in sacro Latino. Inclinatio autem corporis apud Græcos, vt apud Latinos genuum flexio, humilitatis, & reuerentiæ est index, quam si quis reprehendere ausit, in maxima versatur inscitia sacrarum literarum, & historiarum Sāctorum Patrum, passim enim genuum flexio vsurpatur à Sanctis Patribus, vt videre est in Menologio, in 2. Paralip. 6.

Salomon flexis genibus precatur. Et Dominus noster Iesus Christus positis genibus precatus est. Et Daniel, legitur ter in die genu in oratione flexisse. Et Stephanus positis genibus pro lapidãtibus orauit, vt in actibus Apostolorum legimus. *Luc. 22*

Est enim vt S. Cyprianus ait, in Sermone de oratione Dominica, placendum diuinis oculis etiam habitu corporis. Et S. Ioannes Chrysost. in serm. 4. in Matth. ait τὸν πιστὸν πανταχόθεν δεῖ εἶναι γνώριμον, καὶ ἀπὸ τοῦ βαδίσματος, καὶ ἀπὸ τοῦ βλέμματος, καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος, καὶ ἀπὸ τῆς φωνῆς, ταῦτα δὲ οὐχ ἵνα πρὸς ἐπίδειξιν, ἀλλ' ἵνα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁρώντων ἑαυτοὺς ῥυθμίσωμεν. hoc est, fidelem vndecumq; cognitum esse oportet, & ab incessu, & ab obtutu, & à figura, & à voce, atq; hæc non ad ostentationem, sed ad eorum, qui vident vtilitatem, concinnemus. sed quoniam hoc certissimum est, ad alia pergamus.

Profert Pontifex verba consecrationis ex persona Christi Domini, nõ opus enim est nostrum Missa, sed Christi, ipse est enim verus Sacerdos, qui per ministros sacrificiũ offert, per quod purgat, ac condonat peccata. Profert autem alta voce, vt ea ab omni populo adstante audiantur. id autem fortasse facit ea de causa, vt sciat populus, quando debeat adorare corpus, & sanguinem Domini, non enim facile hoc sciret, si clausis ianuis, seu cancellis verba

consecrationis submissa voce recitarentur. In Latino sacro verba consecrationis submissa voce proferuntur; vt tamẽ sciat populus quando iam consecrauit Sacerdos, Clericus adstans pulsat campanam.

In fine illorum verborum respondet populus, Amen, cuius verbi amen, mentionem facit Euseb. lib. 7. Hist. cap. 9. S. Io. Chrysost. hom. 18. in posteriorem ad Corinth. S. August. in lib. ad Orosium quæst. 49. S. Paulus ad Corinth. c. 14. vbi ait, ἐπεὶ ἐὰν εὐλογήσῃς τῷ πνεύματι, ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τοῦ ἰδιώτου, πῶς ἐρεῖ τὸ ἀμὴν ἐπὶ τῇ σῇ εὐχαριστίᾳ, ἐπειδὴ τί λέγεις οὐκ οἶδε. hoc est, ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet amen, super tuam benedictionem, vel potius gratiarum actionem, quoniam quid dicas nescit. & Leo sermone 6. de ieiunio. Neque solum post hæc verba respondet populus amen, sed etiam in fine cuiuslibet precationis, vt ex Cypriano patet in sermone de oratione Dominica, Sanctus quidem Hieronymus in præfatione libri 2. in Epistolas ad Galatas scribit in Ecclesijs vrbis Romæ quasi cælesti tonitru audiri populum reboantẽ, amen. Idem etiam Iustinus sub finem secundæ Apologiæ pro Christianis. Et S. Io. Chrysost. in homilia 2. in 2. Epistolam ad Corinth. vbi ait, εἶτα κλίναι τὰς κεφαλὰς κελευόμενοι, τεκμήριον τοῦ τὰς εὐχὰς ἀκουσθῆναι ποιούμενοι τὸ τὸν θεὸν εὐλογεῖν, οὐ γὰρ

δὴ

δὴ ἄνθρωπος ἐςὶν ὁ εὐλογῶν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐκείνου χειρὸς, καὶ γλώττης αὐτῷ προσάγομεν τῷ βασιλεῖ τὰς κεφαλὰς τῶν προεςώτων, καὶ ἐπιβοῶσιν ἅπαντες τὸ, ἀμήν.

Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν.
Tua ex tuis tibi offerimus.

NIhil omnino habemus quod Deo omniũ bonorũ ἀφθονοπαρόχῳ offeramus nisi quod de manibus ipsius accepimus, ex illo primi libri Paralip. cap. 29. tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi, ob id dicit, Tua ex tuis tibi offerimus.

Μεμνημένοι τοίνυν
Memores igitur.

HÆc precatio eandem sententiam continet, quam ea, quam recitant Latini in suo sacro. Memores Domine nos serui tui, sed & plebs tua eiusdem Christi filij tui Domini nostri, tam beatæ passionis, nec non ab inferis resurrectionis, sed etiam in cœlum gloriosæ Ascensionis, offerimus maiestati tuæ &c.

Καὶ νίπτει τὰς χεῖρας.
Et lauat manus.

CÆremonia hæc lauandi manus tam in Græcorum, quam in Latinorũ sacro adhibetur, & ex veteri testamento esse videtur, quod Iudæi non rem modo diuinam, sed con-

uiuium etiam á lauatione manuum inchoare consueuisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cuius rei crimen discipulis Domini obijciebant. vel ab Ethnicis sumptum, apud quos sacrificantes primum omnium manus lauabant, & teste Hesiodo vetitum erat, ne quis mane Ioui vinum libaret manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui & conuiuia lotis prius manibus inibant, Vnde illud ἀνίπτοις χερσίν. Virgilius.

Iam pater Aeneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, stratoq; super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas.

Et apud Plautũ in Aulularia, Ego nisi quid me vis, eo lauatum, vt sacrificem. & Alibi, nũc lauabo, vt rem diuinam faciam: de hac cæremonia lauandi manus in sacro, meminit sanctus Dionysius Areop. cap. 3. de Cælesti Hier. Clemẽs lib. 8. Cõstit. c. 5. S. Io. Chrisost. Hom. 3. ad Ephesios. Cyrillus Catechesi quinta Mystag. vbi ait Vidisti Diaconum aquam lauandis manibus porrigentem Sacerdoti. Ibidem huius rei causam affert, vbi ait, non adhiberi eam ablutionem ad sordes corporis abluendas, cum ad Ecclesiam sordidis manibus, nemo audeat accedere, sed ad symbolum puritatis animi, qua pollere debent, qui tantum peragunt sacrum.

Καὶ ὁ ἱερεὺς σφραγίζει τὸν ἅγιον ἄρτον,
Et Sacerdos benedicit sanctum panem.

CRuce signant Corpus,& Sanguinem,tam Græci, quam Latini, estq; consuetudo hæc antiquissima, vt videre est in omnibus liturgijs Græcorum, idq; adnotat etiam S. Ioannes Chrysostomus Homilia 55. in Matth.& S. August. Homil. 64. in Ioannem,qui dicunt omnia sacramenta, & ipsum diuinum sacrificium signo Crucis perfici.

Καὶ ποίησον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ χριστοῦ σου.
Τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, τίμιον αἷμα τοῦ χριστοῦ σου.
Et fac quidem panẽ hunc, preciosum Corpus Christi tui.
Qui autem in Calice est isto, preciosum Sãguinem Christi tui.

HIs verbis quæ etiam in Missa Sancti Basilij habentur,difficultas imo error maximus videtur inesse, vt non immerito multi etiã ex Latinis reprehẽdere Græcos sint ausi. Nam si verba consecrationis efficiunt illam μετουσίωσιν ex pane in corpus, & ex vino in sanguinem, quorsum nunc Sacerdos petit à Deo vt efficiat panem corpus, & vinum sanguinem Domini? Videtur enim diffidere verbis Do-

mini, quæ quidem vt S. Io: Chryſoſtomus ait: καθάπερ ὁ δημιουργικὸς λόγος τὸ αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, εἴρηται μὲν ἅπαξ ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐνεργεῖ δὲ ἀεὶ, οὕτω καὶ οἱ λόγοι οὗτοι ἅπαξ ῥηθέντες ὑπὸ τοῦ σωτῆρος, διὰ παντὸς ἐνεργοῦσιν. Hoc eſt, quemadmodum verbum Dei efficax, creſcite, & multiplicamini, ſemel quidem prolatum eſt à Deo, ſemper tamen dicitur operari, ita & verba hæc ſemel prolata ſemper operantur. Sed conabor ego pro ingenioli mei tenuitate nodum hunc tam implicitum aliqua ratione diſſoluere,

Negari quidem non poteſt ſacrificium vim etiam habere aliquam ex probitate, atque integritate eius, qui ſacrum facit miniſtri, quare legit Gen. 4. ἐπεῖδεν ὁ θεὸς ἐπὶ Ἄβελ, καὶ ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ, hoc eſt, reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius, neque id immerito, ſi enim cetera opera virtutum Deo placent ex ea parte quatenus ex Charitate, rectaque voluntate proficiſcuntur, cur non placeat eadem ratione opus hoc Religionis præſtantiſſimum? non tamẽ hinc potiſſimum vim habet hoc ſacrificium ſed ex opere operato, vt Theologi loquuntur, & ex inſtitutione Domini noſtri Ieſu Chriſti. Itaque ſacerdos illis verbis non dubitat quin placeat Deo ſacrificium ex opere operato, aut quin ſit conſecratum, ſed veretur vt ſit ipſe acceptus, vt propterea petat his verbis πόμπον, vt ſacrificium peractum ex ea parte quatenus à

ſe

ſe offertur, placeat Deo, qui nihil peccat, dum offert incertus de ſua dignitate, de probitate vitæ, de conſcientiæ puritate, non enim eſt neceſſaria eiuſmodi ἀκρίβεια, dum ne conſcius ſit grauis culpæ, & peccati vt vocant mortalis autore S. Paulo 1. ad Cor. 2. Probet autem ſeipſum homo, &c. conſimilia verba ſunt etiã in Latinorum ſacro, vt in illa precatione in ſpiritu humilitatis, &c. & Iube vt deferãtur hæc munera ꝑ manus Angeli ad cæleſte altare, nã ſi munera illa iã ſunt cõſecrata, quonã pacto indigẽt auxilio, ac magiſterio Angelorũ, vt in ſublime altare perferantur. In precatione itẽ illa, ꝗ oblationem tu Deus in omnibus quæſumus benedictam, adſcriptam, ratam, rationabilem, acceptabilemque facere digneris; quæ verba nõ poſſunt intelligi, niſi eo quo diximus modo, nõ quod vereatur ne Deus non accipiat hoſtiam, vel ne ſit iam cõſecrata vi priorum verborum Chriſto operante, ſed petit vt ſit accepta ex ea parte, quatenus à miniſtro offertur, & à populo adſtante, vt digna ſit, quæ accipiatur à Deo; quamobrem dicit etiam S, Baſilius in ſua Miſſa, καὶ μὴ διὰ τὰς ἐμὰς ἁμαρτίας κωλύσῃς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου σου πνεύματος ἀπὸ τῶν προκειμένων δώρων, hoc eſt, ac ne propter mea peccata prohibeas gratiam ſancti tui Spiritus à propoſitis donis.

Adderem præterea illa verba non proferri à ſacerdote, vt per eam precationem conſecrẽ-

tur dona, & munera, ſed peti panem qui eſt per illa verba conſecrationis verè corpus Domini, & vinū quod eſt vere ſanguis eiuſdē, ποίησον etiam ἐφ' ἡμᾶς. ſcilicet vt ſit corpus Domini ὥστε γενέσθαι τοῖς μεταλαμβάνουσιν εἰς νῆψιν ψυχῆς, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν εἰς κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος, μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα,. & quæ ſequuntur, hoc eſt, fieri accipientibus in ſobrietatem animæ, in remiſſionem peccatorum, in communicationem ſancti Spiritus, non in iudicium, aut damnationem, ita vt antecedentia verba coniungantur cum ſequentibus. Hunc ſenſum colligo ex ſimilibus verbis, quæ habentur in Miſſa S. Iacobi ἐξαπόστειλον ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον, ἵνα γένηται πᾶσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς ἁγιασμὸν ψυχῶν, καὶ σωμάτων. hoc eſt, mitte ſuper nos, & ſuper propoſita munera Spiritum tuum ſanctum, vt fiant omnibus in remiſſionem peccatorum, in ſanctificationē animarum, & corporum. Neque quicquam obſtat Superiori noſtræ expoſitioni quod Sanctus Baſilius Magnus in ſuo ſacro ſāctiſſimam hanc Euchariſtiam, poſt conſecrationem vocat ἀντίτυπα τοῦ τιμίου σώματος, καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Dicitur enim ἀντίτυπον, quod etiam obſeruauit Illuſtriſs. Cardinalis Bellarmenius acerrimus Hæreticorum debellator, non ſolum quia ſpecies panis, & vini ſunt ſigna corporis, & ſanguinis re vera ibi exiſtentium, ſed etiam

quod

quod ipsum corpus, & sanguis Domini, vt sunt sub illis speciebus, signa sunt eiusdem corporis, & sanguinis Christi Domini, repræsentat enim Eucharistia Passionem Christi, & ideo fortassis sanctus Basilius non vocat sacram Eucharistiam τύπον seu figuram, sed ἀντίτυπον, quia vt diximus ἀντίτυπα non dicuntur quælibet figuræ, sed tantum eæ, quæ nihil ferè differunt à veritate ipsa. Porrò panis, & vinum remoto corpore Domini non ita ad viuum repræsentant corpus; & sanguinem, vt dici possint ἀντίτυπα, melius enim repræsentabat Agnus Paschalis, & tamen non dicebatur ἀντίτυπον, sed τύπος, at si sub specie panis sit vere corpus Domini, tum vere Eucharistia erit ἀντίτυπον corporis in cruce immolati. Vt si quis Rex bellum iam confectum ad oblectandum populum in scæna repræsentari vellet, & ipse idem, καὶ αὐτότατος qui vere pugnauerat in scæna seipsum ageret, esset verè ipse ἀντίτυπον sui ipsius. Sunt & alia huiusmodi ἀντίτυπα in sacris literis, nã cum tribus diebus Christus latuit, ad tandem tertio die inuentus est in Templo, significauit se triduo futurum in sepulchro, tertiaque die resurrecturum. & Matth. 17. cum transfiguratus est in monte coram Prophetis, & Apostolis significare voluit se eo modo videndum in gloria cælesti ab omnibus Sanctis veteris, & noui Testamenti. ipse igitur non semel fuit

ἀντίτυπον,& figura sui ipsius. Sanctus Cyrillus Hier. Catechesi quarta Mystag. hanc rem explicans ἐν τύπῳ, inquit ἄρτου δίδοται σοι τὸ σῶμα καὶ ἐν τύπῳ οἴνου δίδοται σοι τὸ αἷμα, ἵνα γένῃ μεταλαβὼν σώματος καὶ αἵματος, σύσσωμος, καὶ σύναιμος αὐτοῦ in specie inquit panis datur tibi corpus, & in specie vini datur tibi sanguis, vt fieres cum corpus,& sanguinem sumpseris (vt ita dicam) concorporeus, & consanguineus. & idem Catechesi quinta Mystag. loquitur de corpore,& sanguine Domini,& ait: μὴ τῷ λάρυγγι τῷ σωματικῷ ἐπιτρέπετε τὸ κριτικὸν, ἀλλὰ τῇ ἀνενδοιάστῳ πίστει, γευόμενοι γὰρ οὐκ ἄρτου κελεύονται γεύσασθαι, ἀλλ' ἀντιτύπου σώματος, καὶ αἵματος τοῦ χριστοῦ. ne faucibus, inquit, corporis committatis iudicium, sed in dubitatæ fidei, dum gustant enim non panem iubētur gustare, sed expresso Christi corpore, & sāguine, vbi non τύπον dixit, sed ἀντίτυπον. quæ propositio, ἀντί, significat ἰσότητα, vt docuit etiā Alex. Aphrodisieus in illud primi artis Rhetoricæ Aristot. Ἀντίστροφος. & Aristoteles significauit 4. libro τῶν πολιτικῶν, vbi τὴν ὀλιγαρχίαν esse dixit ἀντίστροφον τῇ τυραννίδι; idest eādem vim habere quam tyrannis, & ibidem ἀντίστροφον τῇ μοναρχίᾳ eandem esse tyrannidem, quod vtrumque ad vnum pertineat. Homerus etiam lib. 1. Vlixeæ. Polyphemum ἀντίθεον hoc est ἰσόθεον appellat. ἀντίθεον πολύφημον ὅου κράτος ἔστι μέγιστον. S. Ioannes Damasc. in 4. lib. τῆς ἐκδόσεως τῆς ὀρθοδόξου

δόξου πίςεως cap. 89. ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγονται, inquit, &c. ęqualia & futuris dicũtur, ait, non quod nõ sint verè corpus, & sanguis Christi, sed quod nunc per ipsa participes sumus diuinitatis, tunc autem mente per solum aspectũ. Sanctus quoque Dionys. Areop. in lib. de Cælesti Hier. cap. 1. ait: τὴν τῆς θειοτάτης μετάληψιν, εἰκόνα εἶναι τῆς ἰησοῦ μετουσίας, τῆς δηλονότι διὰ τῆς θέας μακαρίας δίχα συμβόλων ἐν οὐρανῷ γινομένης, diuinissimæ Eucharistiæ sumptionem imaginem esse Iesu communionis, eius videlicet, quæ beato aspectu erit in cælo sine signis. Nam quod Sanctus Athanasius aduersus Gaiaritas ait: μὴ γένοιτο ἡμᾶς εἰπεῖν ἀντίτυπον τοῦ σώματος τοῦ χριστοῦ τὴν ἁγίαν κοινωνίαν, ἢ ψιλὸν ἄρτον, ἀλλ' ἀληθῶς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ χριστοῦ. hoc est procul absit, vt nos dicamus ἀντίτυπον corporis Christi sanctam communionem, aut nudum panem, sed vere corpus & sanguinem Christi, ideo dixit quod dictionem ἀντίτυπον pro similitudine accepit nõ pro ipsa re, quod si esset, nullo modo dicẽdum videretur.

Ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυομένων.

Tum offerimus tibi rationabile hoc obsequiũ, pro his qui in fide requiescunt.

INest in his verbis non minus grauis, quam in superioribus difficultas, si enim verè martyres,

tyres,& amici Dei poſt huius vitæ pugnam, in cæleſte illud quaſi Capitolium pompæ ac triũpho ſimili occurſatione accepti, remuneratoris aſpectu ſatiãtur, & incredibili gaudio perfunduntur, ἀμέσως κατοπτεύοντες τὴν ἁγίαν τριάδα, vt Græci canũt, Quorſum nunc pro ipſis Martyribus, Prophetis, Apoſtolis, & alijs Sanctis, hanc immaculatam hoſtiam offerũt? quorſum precantur? cum præſertim Sanctus Cyprianus dicat, qui orat pro Sancto ei iniuriam facit. Reſponderem ad hanc difficultatem, non prodeſſe Sanctis Miſſæ ſacrificiũ ad culpam, pœnãue condonandam, non ad gratiam, aut gloriã, quam vocant eſſentialem augendam, non hoc denique illis precari, hoc enim eſſet iniuriam illis facere, ſed pro nobis ipſos deprecatores conſtituere. petimus enim à Deo vim ita ſanctè, pieque ſacrificium offerendi, vt & gaudiũ inde Sanctorum, & gloria conſequatur. Docet id ſanctus Cyrillus Catecheſi quinta Myſtag. vbi explicat ritum huiuſce ſacrificij, cum hoc ſacrificium, inquit, offerimus mentionem facimus eorum, qui ante nos obdormierunt primum Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, vt Deus precationibus illorũ ſuſcipiat preces noſtras. Sanctus quoque Baſilius in ſua Liturgia in precatione poſt cõſecrationem, vbi mẽtione facta Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum, & om-

nium

nium Sanctorum, ideo, inquit, mentionem horum facimus ἵνα εὕρωμεν ἔλεον, καὶ χάριν hoc est, vt inueniamus misericordiam, & gratiã. Maxime autẽ ostẽdit non esse pro Sanctis supplicationẽ sed gratiarum actionem. primum quod etiam Dei mater in eo Catalogo ponitur, cum dicitur, ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντου ὑπερευλογημένης ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν θεοτόκου, καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, quæ vel ipsis sanctissimis mentibus sine vlla cõparatione sanctior est; quam etiam S. Io: Damasc. in opusc. quod παρακλητική inscribitur ἁγιώτατον appellat. Deinde verba in fine huius precationis, ὧν ταῖς ἱκεσίαις ἐπίσκεψαι ἡμᾶς ὁ θεὸς, idest quorum precibus protege nos Deus.

Ὑπὲρ ἀναπαύσεως καὶ ἀφέσεως τῆς ψυχῆς
Pro requiæ, & remissione animæ.

SVpplicat pia mater Ecclesia pro ijs qui ex hac vita migrarunt, eosq; commẽdat Deo, sperans fore, vt sanguis ille preciosissimus, qui pro multis est effusus non ad viuorum salutem modo vim habeat plurimam, sed etiam ad auxilium, opemque mortuis impetrandam, præcedunt enim Christi fideles, cum ex hac vita decedunt, non præciduntur, prodeunt signo fidei muniti, Spiritu sancto renati, Cruce Christi Domini insignes, ergo pro mortuis precatur, non pro sanctis, non sancti nostro, at nos egemus auxilio sanctorum, quod si pro sanctis depreca-

precaremur ipsis potius, vt dixi faceremus iniuriam. At ne pro ijs quidem supplicat qui supplicium luunt æternum apud inferos quorum culpæ sunt omnino inexpiabiles, neque enim aliam ob causam locus ille inferorum dictus est ᾅδης, nisi ad hoc tam luctuosum supplicium indicandum, duplici enim miseri pœna multantur, quarum vnam Theologi appellant damni, alteram sensus, damnum κατ' ἐξοχὴν dicitur priuari diuino aspectu in sempiternum, quare ᾅδης dictus, quasi ἀΐδης ab, α, priuatiuo & ἰδεῖν, idest à non videndo: Sensus pœnam, quod sic animo, atque corpore crucientur, nullam vt prorsus sentiant voluptatem, qua ratione ᾅδης dictus, quasi μὴ ἡδύς. Cum igitur alij nõ sint pro quibus preces fundantur ab Ecclesia, relinquitur vt tanum pro pijs fidelibus effundantur. Sanctus Io: Chrysost. homilia 69. ad populum Antiochenum; non temere, inquit, hæc ab Apostolis sancitá fuerunt, vt in tremendis mysterijs mortuorum fiat mentio, sciunt enim ad eos inde magnum deriuari lucrum, magnamque vtilitatem. & in oratione pro defunctis, ait: οὐκ εἰκῆ προσφοραὶ ὑπὲρ τῶν ἀπελθόντων γίνονται, οὐκ εἰκῆ ἱκετηρίαι, οὐκ εἰκῆ ἐλεημοσύναι, ταῦτα πάντα τὸ πνεῦμα διέταξεν. non frustra oblationes pro defunctis fiunt, non frustra precationes, nõ frustra eleemosynæ, hæc omnia spiritus instituit. idem docet Sanctus Gregorius Nyssenus;

idem alij, quos citat Damasc. in oratione pro mortuis. & S. Io: Chrysost. in epist. ad Philipp. hom. 3. ἐπινοήσωμεν, ait, τοῖς ἀπελθοῦσιν ὠφέλειαν, δῶμεν αὐτοῖς τὴν προσοῦσαν βοήθειαν, ἐλεημοσύνας λέγω, καὶ προσφοράς, καὶ γὰρ φέρει τούτοις πολλὴν τὸ πρᾶγμα τὴν ὄνησιν, καὶ μάλα κέρδος, καὶ ὠφέλειαν. hoc est excogitemus ijs, qui decesserunt auxilium; feramus ipsis quã possumus opem, eleemosynas dico, & oblationes. affert enim his magnam hæc res vtilitatẽ, & lucrum, & auxilium. Item S. Athanasius ait: Κἂν εἰς ἀέρα ὁ ἐν εὐσεβείᾳ τελειωθεὶς διαλυθῇ, μὴ ἀπαναίνου ἔλεον καὶ κηροὺς χριστὸν τὸν θεὸν ἐπικαλεσάμενος ἐν τῷ τάφῳ προσάψαι, δεκτέα γὰρ ταῦτα θεῷ, καὶ πολλὴν φέροντα τὴν ἀντίδοσιν, quamuis, inquit, in aere, quis pie mortuus dissolutus sit: ne misericordiam neges, & ceras, Deum inuocans in sepulchro accendere, accepta enim hæc sunt Deo, & quæ multam ferunt remunerationem. Sanctus porro Cyrillus Hier. Catechesi quinta Mystag. maximum, inquit, esse credimus animarũ adiumentũ pro quibus offertur obsecratio sancti illius, ac tremẽdi quod in altari positum est sacrificij. S. Epiphanius etiam in Compendiaria doctrina ponit inter dogmata Ecclesiæ precari pro defunctis, & pro ijsdem diuino cultui vacare, & mysteriorum dispensationi, quãuis enim ab hac vita discesserint, non tamen a gremio Sanctæ matris Ecclesiæ, & fide Catholica decesserunt. Est etiam Apostolica traditio,

preces

preces pro defunctis effūdere. S. etiam Dionys. Areop. in lib. de cælesti Hier. cap. 7. Venerabilis, ait, sacerdos precatur pro mortuis, vt luce statuat, & regione viuorum. S. Augustinus Enchiridio 110. idem lib. 9. confess. cap. 12. Idem libro de ciuitate Dei ca. 8. S. Io: Chrysost. hom. 72. in Matth. in lib. περὶ ἱερωσύνης, idest de Sacerdotio. & S. Greg. Naz. in orat. ad Cæsariū. quid autem pro mortuis petat, cum id agit, non grauabor adscribere, ex hoc enim facile cognoscere licebit etiam Græcos fateri esse Purgatoriū, & animas quę ibi detinētur fidelium suffragijs potissimū vero acceptissimo Altaris sacrificio adiuuari; itaq; dicitur hic ἀνάπαυσον ἐν τόπῳ φωτεινῷ, ἔνθα ἀπέδρα λύπη, καὶ στεναγμὸς, καὶ ἀνάπαυσον αὐτὴν, ὅπου ἐπισκοπεῖ τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου. idest colloca ipsam (scilicet animam) in loco illustri, in loco vbi non est dolor & gemitus, & vt requiescat effice, vbi aspicit lumen faciei tuæ. In eadē oratione μνήσθητι πάντων τῶν προκεκοιμημένων ἐπ' ἐλπίδι ἀναστάσεως ζωῆς αἰωνίου. idest, memento omniū qui requiescūt in spe resurrectionis vitæ æternæ. At si sunt in tenebris exterioribus, & absorpsit eos Tartarus, nō possunt esse in spe resurrectionis vitæ æternę. Neq; si cælesti beatitudine fruuntur sunt in spe vitæ æternæ, quā re, nō spe sunt cōsecuti. Necessario igitur dicēdū est esse in Purgatorio, & in loco spei resurrectionis ad vitā æternā. Fit deinde viuorum

etenim pro vtrisque supplicat etiam sacerdos Latinus in Canone, pro mortuis, cum dicit, memento Domine famulorum, famularumque tuarum, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, ipsis Domine, & omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerij, lucis, & pacis, vt indulgeas deprecamur. Pro viuis cum vocem paululum attollens ait, nobis quoque peccatoribus famulis tuis. supplicat etiam pro Principibus Christianis pro sancta Catholica Ecclesia, pro captiuis, pro nauigantibus: quod facit ob eam causam, quam affert S. Io: Chrysostomus in sermone 2. in Matt. vbi ait οὕτω γὰρ καὶ τὴν ἀγάπην ἐπισφίγξαι, καὶ γνησιωτέραν ποιῆσαι δυνησόμεθα, καὶ οὐδεὶς δυνήσεται βασκῆναι ἐκείνοις ὑπὲρ ὧν εὐχόμεθα. sic enim, inquit, & adstringere caritatem, & veriorem facere poterimus, nec quis poterit ijs inuidere pro quibus supplicamus. pro omnibus his etiam in sacro Latino fiunt precationes in Canone, vt legentibus perspicuum erit. Tandem Diaconus prosequitur precationes illas, de quibus plura diximus supra, licet pauca quædam illic immutentur.

Σοὶ παρακατατιθέμεθα τὴν ζωὴν ἡμῶν ἅπασαν.
Tibi committimus vitam nostram oēm.

PEtit hac precatione Pontifex à Deo, vt digne cœlestia vsurpet mysteria, vt ne sibi

 sint

ſint ad interitum, ſed potius ad vitam conferãt ſempiternam. Itidem fit à Ltinis in ſuo ſacro cum ſupplices ita precãtur, Domine Ieſu Chriſte fili Dei viui, qui ex voluntate Patris cooperante Spiritu ſancto per mortem tuam viuificaſti, libera me per hoc ſacroſanctũ corpus ab omnibus iniquitatibus meis, & vniuerſis malis, & fac me tuis ſemper inhærere mandatis, & à te nunquam ſeparari permittas.

Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς δέσποτα μετὰ παῤῥησίας ἀκατακρίτως τολμᾶν ἐπικαλεῖσθαι σε τὸν ἐπουράνιον θεὸν πατέρα καὶ λέγειν.

Et dignos fac nos Domine cum fiducia irreprobatos audere inuocare te Deum ſupercæleſtem Patrem, & dicere.

CVm magnum, & incredibile beneficium ſit fidelibus, quod patrem in cælis habeant ſummum omnium effectorem, ac gubernatorem Deum, ſummis ob eam cauſam precibus petit Sacerdos, vt omnes dignos efficiat, vt vere poſſint ipſum Deum patrem appellare, ipſiuſque vere ſint filij: Deinceps recitatur Pater noſter, vt faciunt etiã Latini. Quã Dominicam orationem recitandam eſſe in ſacrificio Miſſæ patet ex omnibus liturgijs Sãctorum Patrum. item ex Cyrillo Catecheſi 5. Myſtag. & ex S. Ambroſio lib. 5. de Sacram. cap. 4. & ex S. Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos,

gianos, ex S. Augustino epist. 59 ad Paulinum ex Conc. Tolet. can. 17. Neque enim, vt ait S. Gregorius Magnus congruum videbatur, quod aliæ omnes orationes in hoc sancto ministerio recitarentur, Dominicalis vero Oratio, quæ compendium est, & omniũ bonorum petitio, silentio inuolueretur.

Recitatur autem alta voce, & à choro, nam vt ait Cyprianus in sermone de Oratione Dominica cap. 29. ante omnia pacis doctor atq; vnitatis magister singulatim noluit, & priuatim precem fieri, non vult vt quis cum precatur, pro se tantum precetur, non dicimus Pater meus, qui es in cælis, nec panem meum da mihi hodie, & cætera omnia non singulari numero, sed plurali, nam publica est nobis, & communis oratio, & quando oramus, non pro vno oramus, sed pro toto populo, quia totus populus vnum sumus, ita docuit pacis, & concordiæ magister vnitatẽ, sic orare vnum pro omnibus voluit, quo modo in vno omnes ipse portauit.

Quod ad nomen πονηρὸς attinet: sciendum quod generis humani inimicus vocatur πονηρὸς, idestq; malus, à quo in hac Oratione rogamus vt liberemur, nam πονηρὸς apud Græcos ille dicitur, qui confirmato improbitatis habitu laborat, qualis est Satan. ὑμιπόνηρος vero qui dispositione tantum vitiosa præditus,

 est,

est, qualis est homo peccator. Vocatur autem iste malus dæmon etiam διάβολος ea de causa, quam offert S. Io: Chrysost. in 2. Epist. ad Corinth, hom. 2. vbi ait: Ἀντικείμενον δὲ αὐτὸν καλεῖ, καὶ διάβολον, ἐπειδὴ καὶ θεὸν πρὸς ἀνθρώπους διαβάλλει, καὶ ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν, καὶ αὐτοὺς πρὸς ἀλλήλους. ποτὲ μὲν γὰρ τὸν ἰὼβ πρὸς τὸν θεὸν λέγων, μὴ δωρεὰν σέβεται ἰὼβ τὸν κύριον, καὶ πάλιν τὸν θεὸν πρὸς τὸν ἰὼβ, πῦρ κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πρὸς τὸν ἀδὰμ πάλιν τὸν θεὸν ὅτε ἔλεγε διανοιχθήσεσθαι αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν νῦν ἀνθρώπων λέγων, οὐ προνοεῖ ὁ θεὸς τῶν ὁρωμένων ἀλλὰ δαίμοσιν ἀφῆκε τὰ καθ᾽ ἡμᾶς. hoc est. cæterum aduersarium illum, ac Diabolum appellat, quod & Deum incusat apud homines, & nos apud Deũ & rursus nos inuicem inter nos, olim quidem Iob incusauit apud Deum, cum diceret num gratis Iob colit Dominum: & contra, Deum: apud Iob, ignis descendit è cælo. Similiter Deum insimulauit apud Adam cum diceret, futurum vt aperirentur illorum oculi, quemadmodum, & apud plerosque horum temporum homines, dicens, visibilium rerum nullã habet Deus prouidentiam, sed res hominum permisit dæmonibus. Vel vt dicit S. Basilius in oratione ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ θεὸς in fine vbi ait, διάβολος δέ, ἐπειδὴ καὶ συνεργὸς τῆς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ κατήγορος γίνεται, χαίρων μὲν ἡμῶν τῇ ἀπωλείᾳ τῇ ἀρασεσιγματίζων δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις hoc est. Diabolus vero dicitur quoniam idem

& in peccato nobis cooperatur, & accusator noster est, gaudet ex interitu nostro, nosque eorum gratia, quæ commissa sunt rraducit.

Εὐχαριστοῦμέν σοι βασιλεῦ ἀόρατε.
Gratias agimus tibi Rex inuisibilis.

HIs precationibus petit Pontifex, vt omnes qui vsurpant sacrosanctum corpus filij sui, quouis cælesti munere compleantur. idem faciunt Latini precatione illa, fac Domine, vt quotquot ex hac altaris participatione sacrosanctum filij tui corpus, & sanguinem sumpserimus, omni benedictione cælesti, & gratia repleamur. In hac oratione obseruandum illud pronomen αὐτὸς, quod Græci honoris causa propriorum nominum loco sæpe vsurpāt hoc loco habere ἔμφασιν quādam, idest, tu Rex, Deus, & creator omnium existens, & Dominus; sic apud Aristoph. in Comœdia, quæ inscribitur Ranes ἴθι νῦν φράσον πρώτιστα ταῖς ἀυλητρίσι ταῖς ἔνδον οὔσαις αὐτὸς ὡς εἰσέρχομαι. Vbi Schol. αὐτὸς idest Dominus. sic apud Latinos Plautus in Casina, vbi Stalino, & ancilla colloquuntur. St. quid tu hic agis. An. ego eo quo me ipsa: ipsa idest hera. Terent. Hecyra sed Pamphilium ipsum video: ipsum, idest, Dominum, vt Donatus ait. Erat & discipulorum vox, cum de præceptore loquerentur: vnde illud αὐτὸς ἔφα, idest ipse dixit: & Aristo-

phanes in Nebulis, στρεψ. φέρε τίς γὰρ οὗτος οὑπὶ τῆς κρεμάθρας ἀνήρ. Μαθ. αὐτός. στρεψ. τίς αὐτός; Μαθ. σωκράτης. vbi Scholiastes honoris causa non statim Socratis nomen profert.

Πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις
Attendamus Sancta sanctis.

HOrtatur Pontifex populum ad sacrosancta mysteria, admonetque, vt id cautè piequè fiat, his verbis, quæ etiam in Constitutionibus Apostolicis reperiuntur, πρόσχωμεν τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις, id est attendamus Sancta sanctis, perinde ac si diceret, sitis mundi corde, atque ab omni prorsus labe ac macula vacui, nam mundi munda contrectant, perfecta perfecti, sancta Sancti. Sic ait S.Paulus ad Titū cap.1.& ad Romanos cap.14. & 20. At Chorus, & populus humanæ naturæ infirmitatem atque imbecillitatem considerantes respondent. Vnus Sanctus, vnus Dominus Iesus Christus, hoc est siquis alius est sāctus præter Deū, non virtute id habet, & meritis suis sed ab illo qui est fons, & origo sanctitatis. Ac veluti si multa specula opponerentur soli, splendorem emitterent omnia, multosque soles in se continere viderentur, vnus tamen esset Sol, qui omnibus splendesceret, sic Christus Dōminus vnus est Sanctus, multis tamen eius sanctitatem impartiri conspicimus.

Αἰνεῖ-

Αἰνεῖται τὸν κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν
Laudate Dominum de cælis,

DVm Pontifex sanctissimum Christi corpus assumit, vt illud etiam alijs porrigat, Chorus canit aliquid è sacris litteris depromptum, præsertim è libro Psalmorum, cuiusmodi sunt illa, Laudate Dominum de cælis; qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. In omnem terram exiuit sonus eorum; vel In memoria æterna erit iustus. vel aliud eiusmodi, quod Latini etiam factitant, audias enim sæpe post communionē, Magna est gloria eius in salutari tuo, gloriam, & magnum decorem impones super eum; vel Optimam partem elegit Maria, quæ non auferetur ab ea in æternum. Vel quod dico vobis in tenebris dicite in lumine. Vel aliquid aliud eiusmodi.

Μέλισον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον
Scinde Domine sanctum panem.

FRangit Pontifex panem, ac particulam quandam deijcit in Calicem, vt faciunt etiam Latini. huius mistionis sanguinis, & corporis Domini, mentionem facit Concilium Tolet. 6. & Concilium Bracharense 3. can. 1. Miscet autem iterum aquam calidam, quam commistionem aquæ in fine sacrificij, nihil a-

liud significare puto, nisi Spiritus sancti ad Ec-
clesiam descensum, post Domini ascensum
ad cælos. Spiritum sanctum autem per aquam
sæpe intelligi, docet Athanasius Sinayta Pa-
triarcha Antiochenus, qui habetur in primo
tomo Bibliothecæ Sanctorum Patrum, & pa-
tet ex illo Dauid, Et erit (loquitur de viro iu-
sto) sicut lignũ quod plantatum est secus de-
cursum aquarum, Quo in loco aquas exponũt
Spiritum sanctũ propter sua dona, quia abluit
sordes, tollit maculas, rudem facit aptum, ex-
polians veterem hominem; quoniam verò ap-
paruit Apostolis in linguis igneis, ideo illa
aqua est calida. Balsamon autem in respon-
sis ad interrogationes Domini Marci Patriar-
chæ Alexandriæ, dicit, mistionem aquæ cali-
dæ fieri ὅτι πιϛοῦται τὸ τοῦ θαύματος μέγεθος τῷ καὶ τῇ
γεύσει πείθειν ἡμᾶς, μὴ ἐκ νεκροῦ, ἀλλ' ἐκ ζῶντος σώ-
ματος τὸ αἷμα, καὶ τὸ ὕδωρ ῥυῆναι, ἐκ νεκροῦ γὰρ ἀτμίζον
αἷμα, οὐ πέφυκε καταρρεῖν, ἐκ δὲ τοῦ κυριακοῦ σώματος,
ὡς ζῶντος, καὶ ζωοποιοῦ, τὰ ζωοποιὰ ἐρρύη τὸ αἷμα φη-
μὶ καὶ τὸ ὕδωρ. & infra οὐκ εἰσάγεται δὲ τὸ ζέον κατὰ
τὴν ἀρχὴν τῆς ἑνώσεως, ἵνα μὴ ψυχρὸν αὖθις ἐν τῷ καιρῷ
τῆς μεταλήψεως γεγονὸς, εἰς τὸν πρότερον ἐπανέλθῃ λό-
γον, idest quia confirmatur miraculi magnitu-
do, cum etiam gustatu nobis persuadeat non
è mortuo, sed è viuo corpore sanguinem, &
aquam fluxisse, nam è mortuo euaporans san-
guis naturaliter non effluit; at ex corpore do-
 mini-

minico tanquam viuo, ac viuifico viuifica effluunt, sanguis inquam, & aqua. non infunditur autem calida initio coniunctionis, ne iterum frigida facta sumptionis tempore, ad priorem redeat rationem.

Cuius hominis sententia, vt habeatur vera explicatione indiget. nã si ex vere viuo Christi corpore censet sanguinem, & aquam simul effluxisse, prorsus hæretica est; cum ex Euangelio constet, Christo crura non esse fracta, quod esset iam mortuus, latus autem lancea apertum, continuoque sanguinem, & aquam exiuisse. sin autem vt inferius paulo idẽ planius loquitur tamquam ex viuo, & viuifico, quia videlicet perinde, atque e viuo fluxit, & quod viuificandi, ac vitam præbendi vim habet, verissima est; & non improbãdam reddit rationem cur calida infundatur paulo ante sacram sumptionem.

Κύριε οὐκ εἰμὶ ἄξιος
Domine non sum dignus,

Κύριε ὁ θεὸς ἡμῶν ἄνες ἄφες
Domine Deus nőster dimitte, indulge, &c.

ANtequam Pontifex corpus, & sanguinẽ Domini assumat, & has recitat, & alias non paucas precationes pro arbitrio, quibus suam confitetur infirmitatẽ, simulque petit veniam à Deo, vt possit digne sacram Eucha-

riſti am excipere. Latini quoque idem faciunt cum dicunt tres illas orationes, quæ habentur in Canone, Domine non ſum dignus, &c. Sumpta ſanctiſſima Euchariſtia recitat Hymnum Angelorum, Gloria in excelſis Deo, qui recitatur etiam in ſacro Latino, ex inſtitutione Symmachi Papæ in principio ſacri.

Μετὰ φόβου θεοῦ καὶ πίστεως προσέλθετε.
Cum timore Dei, & fide accedite.

COmmonſtrat Pontifex populo Calicem cum ſanguine, & corpore Chriſti Domini, cuius rei mentionem facit Sanctus Dionyſius Areopagita in libro de Cæleſti Hierarch. cap. 3. Sanctus Baſilius in libro de Spiritu ſancto cap. 27. vbi ait: τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας, καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλειπεν; ideſt, Verba inuocationis cum oſtenditur panis Euchariſtiæ, & poculũ benedictionis, quis Sanctorum in ſcriptis nobis reliquit. Sanctus etiam Ioannes Chryſoſtomus Homilia 61. ad populum Antiochenum, Cum vela, inquit, videris retrahi, tunc ſuperne cælum aperiri cogita. Poſtea conuocat populum ad ſacram Synaxim, olim enim cum caritas, & pietas in Deum feruebat, id fiebat quotidie. patet ex Liturgijs omniũ Sanctorum Patrũ, & Apoſtolorum. Item ex libro Actuum Apo-

ſtolorum cap.2.vbi legitur, Erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorum, & communicatione fractionis panis,& orationibus. & paulo poſt, Quotidie quoque perdurantes vnanimiter in Templo, & frangentes circa domos panem, ſumebant cibum cum exultatione, & ſimplicitate cordis. Quem locum Beda de ſacra Euchariſtia interpretatur, vt animaduertit Sotus in 4.Sentent. quæſt. 1. art. 10. Vnde de conſecratione diſtinct.2.can.Peracta, Calliſtus Pontifex, vel vt ait S. Thom. in 4.Sentent.loco ſupracitato Anacletus, Peracta, inquit, conſecratione omnes communicent, qui noluerint, Eccleſiaſticis carere liminibus, ſic enim Apoſtoli ſtatuerunt, & ſãcta Romana obſeruat Eccleſia. Sanctus Ioannes Chryſoſtomus ad Epheſios Homilia 3. εἰκῆ, inquit, θυσία καθημερινὴ, εἰκῆ παρεστήκαμεν τῷ θυσιαστηρίῳ, οὐδεὶς ὁ μετέχων, fruſtra habetur quotidiana oblatio, fruſtra adſtamus, cum nemo ſit qui ſimul participet. idem patet ex can. 8. 9. 10. Apoſtolorum ſupra citato, qui canon renouatur in Concilio Antiocheno cap.2. Et extat etiam Decretum Anacleti in epiſtola 1. & apud Gratianum can. Peracta, de conſecratione diſt.2. Peracta conſecratione omnes communicent. Hoc idem patet ex ſacro Latino, cũ dicunt Sacramenta quæ ſumpſimus, vbi numero plurali loquitur Sacerdos. Co-

cleari autem vtuntur Græci, quo corpus, & ſanguinem in ſumentium ora inſerunt. Cum autem tepeſcere cæpit populi Chriſtiani caritas, & feruens illa in Deum pietas deferueſcere, Sancti Patres ſancius duxerunt non ni ſi Dominicis diebus populũ ad diuinas Epulas accedere, quem morem indicat S. Auguſtinus in Epiſtola ad Ianuarium 108. quæ refertur can. illa autem, diſt. 12. vbi ait: Alij quotidie communicant corpori, & ſanguini Domini, Alij certis diebus accipiunt: & de Eccleſiaſticis dogmatibus cap. 53. & refertur de conſecr. diſt. 2. can. Quotidie.

Eius conſuetudinis loco diſtributio fit panis benedicti in Eccleſia Græca, de quo infra dicemus. Et in Eccleſia Romana fiebat, aiũt enim vt Thomas Vualdenſis tom. 2. de Sacramentis cap. 90. refert. Omnes tunc Parocho farinam conferre ſolitos, ex qua fieret panis conſecrandus, qui eſſet omnibus diſtribuendus. Deinde cum calor ille pietatis in dies refrigeſceret, Fabianus Pontifex Maximus, inſtituit, vt ter in anno celebraretur communio can. Et ſi non frequentius, ſaltem ter in anno homines communicent, ſcilicet in Paſchate, Pentecoſte, & Natali Domini. & in Concilio Agathenſi; & Eliberitano, vt eadem diſt. can. ſeculares, & can. Omnis homo adijcitur, ne inter Catholicos numeretur, qui

illis tribus diebus non communicauerit. Et Soter Pontifex Maximus adiecit etiam in Cæna Domini, vt ibidem subditur can. In Cæna. Postremo cum perspiceret Ecclesia id pro dignitate non obseruari, statuit vt semel saltem in anno, nimirum in Paschate omnes Christi fideles id facerẽt, quod statuit Innocentius Tertius in eod. cap. Omnis vtriusque sexus. quo præcepto omnes sunt alij mores abrogati, neque vim habent.

Porro primis quidem illis nascentis Ecclesiæ temporibus tam Græci, quam Latini sub vtraque specie Christum sumebant, & apparet de Græcis apud Sanctũ Dionysium Areopag. de Ecclesiastica Hierarchia cap. 3. vbi de sacerdote faciente loquitur, & hunc ritũ in his verbis expressit, Velatum enim, & non diuisum panem reuelans, & in multa diuidẽs, & vnionem calicis dispertiens. Quæ consuetudo, vt ait Sotus in 4. Sentent. dist. 12. quæst. 1. art. 7. etiam in Sancta Ecclesia Romana nõnullis permansit sæculis, vt est videre apud Sanctum Cyprianum Epist. 2. vbi ait, Martyribus dari sanguinem vt acriores essent ad pugnandum. & in sermone de lapsis subdit historiam de consecrato sanguine, quem puellæ ipse in os infudit; & in historia Sancti Laurentij legitur dixisse Sixto, experire vtrum idoneum ministrum elegeris, cui commisisti Do-

minici sanguinis dispensationem. Vnde colligitur etiam Diaconum tunc ministrasse sanguinem populo. & ex lib. 9. Hist. Trip. cap. 30. habemus Sanctum Ambrosium his verbis corripuisse Theodosium; Quomodo, inquit, huiusmodi manibus suscipies sanctū Domini corpus? qua temeritate ore tuo poculum sanguinis pretiosi percipies? Legimus etiam apud Sanctum Ioannem Chrysostomum in Homilia 32. in Matth. ad populum, τὸ αὐτὸ ποτὸν ἅπασι δέδοται. μᾶλλον δὲ οὐ τὸ αὐτὸ ποτὸν, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς ποτηρίου πίνειν ἡμᾶς. Idem in Epist. 3. ὅσοι, inquit, τοῦ σώματος μετέχομεν, ὅσοι τοῦ αἵματος ἀπογευόμεθα, ἐννοεῖτε ὅτι ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου, τοῦ προσκυνουμένου ὑπὸ ἀγγέλων, τούτου ἀπογευόμεθα: idem legimus in Constit. Apost. Itaque inter Catholicos ritus hic sub vtraque specie communicandi inualuit adeo, vt etiam temporibus Sancti Thomæ vt refert Sotus loco citato, non dum esset abolitus. Beatus Rhenanus in annotationibus in Tertull. lib. de Corona Militis, vbi de antiquis Benedictinorum, & Chartusianorum institutis agit, quibus legitur sanguinem solitum ministrari populo, sic vt eum è Calice fistula argentea, vel aurea exsorberent.

Quem morem nunc etiam obseruant Summi Pontifices cum sollemniter celebrant. legitur etiam apud Aloysium Lipomanum Cosmianam vxorem Germani; accersito Diacono

no precatam, vt sanctus Calix sibi afferretur quo allato, sumpsit sacrum corpus, & pretiosum sanguinem Domini, & Saluatoris nostri Iesu Christi,& in Concilio Toletano 3. can.2. & apud Sanctum Hieronymum in Epistola ad Rusticum, circa finem, quam citat Lipomanus in vita Sanctorum Patrum tom. 2. in vita S. Exuperij. idem legitur, & in vita S. Basilij Magni, vt videre est apud eundem Lipomanum loco citato, vbi legitur quendam Hæbræum explorandi causa cum Christiano populo ad sumendam Eucharistiam accessisse, acceptamque ab ipso hostiam carnem repente factam, & calicem sanguine repletum, vtriusque factum fuisse participem. hoc ipsum quoque habetur in liturgia SS. Io: Chrysost. & Basilij, si quis præcationes quæ in communione recitantur accurate, diligenterque considerauerit, atque adeo in Missa Æthiopum, vbi legitur, Exite foras, qui non vultis recipere sanguinem, siue Eucharistiam, & in sacro etiam Latinorum si quis orationes, quæ post Communionem recitantur inspexerit.

Verum sancta Romana Ecclesia hunc ritum prudentissime aboleuit, quæ cum intelligeret ad huius Sacramenti sumptionem maxima opus esse tum cautione, tum reuerentia, prouidit, cauitque ne quid accideret, quod in iniuriam tanti mysterij vergeret,

ret, quod in ſumptione calicis facile poſſet accidere.

Et ſanè creſcente populo Chriſtiano, q cũ & ſenũ debilitas, & iuuenũ imprudẽtia, & paruulorum temeritas cõmiſcetur, difficile ſit tãtum vbiq; cautionis adhiberi, vt non crebro periculum effuſionis immineat; conſultiſſimũ fuit populum à ſanguinis poculo arcere. itaque ob has cauſas à ſancta Romana Eccleſia, & in Concilio etiam Conſtantienſe interdictum populo ſanguinis ſumptione. Fecit etiam ad refellendum errorem eorum, qui vt Vualdenſis refert, quem citat Sotus in 4. Sententiarum diſt. 12. quæſt. 1. art. 12. cenſebant, non totum Chriſtum ſub vtraque ſpecie contineri, ſed tantum corpus ſub vna, & ſanguinem ſub altera: At Græci, vt aliorum rituum ſic huius tenaciſſimi nihil immutarunt, non ob vllam ſane hæreſim cum credant conſtantiſſime totum Chriſti corpus, & ſanguinem, & ſeparatim ſub ſpecie panis; aut ſub ſpecie vini, & coniunctim ſub vtraque contineri. Itaque ſic inuitat μετὰ φόβου θεοῦ, καὶ πίστεως προσέλθετε, ideſt cum timore Dei, & fide accedite: Et quamuis quoniam in pectoribus fidelium non feruet Charitas, non accedant; tamen fit illa cæremonia, vt loco ſacræ Euchariſtiæ, in fine ſacri, panem εὐλογημένον, ideſt, benedictum accipiant, quem Græci vocant ἀντίδωρον

ideſt

idest loco munerum, vocant etiam ἀναφορὰν, & εὐλογίαν, vt in Concilio Maticen. cap. 5. apud Burchan. lib. 5. cap. 32. Quæ consuetudo nostris temporibus etiam in quibusdam regionibus Hispaniæ, & Galliæ retinetur, vt post celebrationem distribuatur panis eiusmodi, id quod olim (vt diximus) obseruabatur in Sancta Ecclesia Romana. De hoc pane benedicto fit mentio in Epistola 31. quæ est Paulini ad August. tom. 2. operum Augustini. Et epist. 34. quæ est August. ad Paulinum, & apud eundem August. lib. 2. de peccatorum remissione cap. 2. vbi legimus: Panem sacrare consueuisse Ecclesiam pro Cathecumenis, quia enim ab Eucharistia arcebantur loco eius, panis à Parocho inuocatione Dei, crucis signo & alijs cęremonijs, ac ritibus adhibitis sacratus in omnes Cathecumenos distribuebatur. Postea verò cœpit etiam mos in Ecclesia introduci, vt panis singulis quibusque Dominicis sacratus certa precationis formula sub ministraretur fidelibus. de quo pane Thomas Vualdensis de sacramentalibus tom. 3. tit. 23. cap. 167. & 168.

Εὐχαριστοῦμέν σοι δέσποτα.
Gratias agimus tibi Domine.

CHristi corpore libato sacerdos ad gratiarum actionem se cum populo totum

confert, qui ordo talis videlicet est, qualis Ecclesiam hanc, quæ omnem ferè pulchritudinem accepit ab ordine, plurimum decet, vt sacris dapibus sacerdos, deinde populus expleatur, ac tandem vtrique tanto habiti digni conuiuio, si non dignas, saltem aliquas Domino agant gratias; quis autem hic expectet, dum dicat communem hanc nobis esse cum Latina Ecclesia consuetudinem, in qua ordinis ratio adeo est Illustris, vt omnes in admirationem sui merito conuerterit. Claudunt igitur sacrum suum Latini illa gratiarũ actione, quæ vltimis precationibus continẽtur. Deus qui neminem in te sperantem nimium affligi permittis, sed pium precibus præstas auditum, pro postulationibus nostris votisque susceptis, gratias agimus, te pijssime deprecantes, vt per hæc quæ sumpsimus à cunctis eripi mereamur aduersis. Item corpus tuum Domine quod sumpsi, & sanguis quem potaui, adhæreat &c. Item purificent nos quæsumus Domine sacramenta quæ sumpsimus &c. Merito id facit vtraque Ecclesia, nam vt dicebat Sanctus Ioannes Chrysostomus in Homilia 25. in Matthæum: φυλακὴ εὐεργεσίας ἀρίστη, ἡ τῆς εὐεργεσίας μνήμη, καὶ ἡ διηνεκὴς εὐχαριστία, διὰ δὴ τοῦτο, καὶ τὰ φρικώδη μυστήρια, καὶ πολλῆς γέμοντα τῆς σωτηρίας τὰ καθ᾽ ἑκάστην τελούμενα σύναξιν, εὐχαριστία καλεῖται, ὅτι πολλῶν ἐστιν

εὐερ-

εὐεργετημάτων ἀνάμνησις, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, καὶ διὰ πάντων παρασκευάζει εὐχαριστεῖν; εἰ γὰρ τὸ αἷμα ἐκχεῖν εὐεργεσία, τὸ ἑαυτὸν δοῦναι ἡμῖν εἰς ἑστίασιν καὶ εὐωχίαν πνευματικὴν τί ἂν κληθείη; Custodia beneficij, inquit, optima, beneficij memoria, & assidua gratiarũ actio. ob eam causam horẽdi mysteria, & in primis salutaria, quæ quotidie celebrantur, Eucharistia dicuntur, quod multorum sit beneficiorum memoria, & caput diuinæ prouidentiæ demonstratur, & per omnia præparat ad gratias agendas, si enim sanguinem effundere beneficium est, seipsum nobis præbere in cibum, & conuiuium spirituale, quo nomine appelletur?

Quo loco obiter obseruandum erit S. Io: Chrysost. his verbis elegantissimè exponere quid nomine Eucharistiæ intelligatur, & qua de causa sanctum sacramentum altaris vocetur Eucharistia, est enim veluti quædã gratiarum actio hoc sacrificium de innumerabilibus in nos collatis à Christo Domino beneficijs, & potissimum de eo, quod videlicet nobis seipsum præbet & cibum, & potum, & conuiuium spirituale. Quamuis S. Clemens Alexandrinus lib. 2. pædag. cap. 2. πῶς τῷ ποτῷ προσενεκτέον, aliter describat cum dicit, ἡ δὲ ἀμφοῖν αὖθις κρᾶσις ποτοῦ τε καὶ λόγου, εὐχαριστία λέγεται, χάρις ἐπαινουμένη, καὶ καλή, ἧς οἱ κατὰ πίστιν μεταλα-

τιλαβόντες, ἁγιάζονται καὶ σῶμα, καὶ ψυχήν. rursum vtriusque mistio potionis, & verbi, Eucharistia dicitur, gratia laudata, & pulchra: cuius participes fideles Sancti fiunt & corpore, & anima.

Quod ad verbum δέσποτα, idest Domine, attinet, quemadmodum hic accipiendum sit neminem ambigere arbitror. sed existere aliqua dubitatio poterit, quod veteres interdum hanc vocem vt odiosam vitabant. De Augusto Tacitus lib. Annalium 2. in extremo. Acerbeque increpuit eos qui se Dominum dixerant. Clarius in eius vita, Suetonius cap. 53. Domini, inquit, appellationem, vt maledictum, & opprobriũ semper exhorruit, mox eodem capite, in sequenti die grauissimo corripuit edicto; Dominumque, inquit, appellari se ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel serio, vel ioco passus est. atque huiusmodi blandicias etiam inter ipsos prohibuit. Imo Dio. Chrysostomus in Oratione prima de Regno, in principio vitãdam dixit huius nominis insolentiam, patrẽque potius, vel ποιμένα λαῶν, idest, pastorem populorum, more Homerici Agamemnonis se princeps appellet. Verba Dionis sunt hæc πατέρα δὲ τῶν πολιτῶν, καὶ τῶν ἀρχομένων, οὐ λόγῳ κεκλῆσθαι μόνον, ἀλλὰ, καὶ τοῖς ἔργοις τοῦτο ἐνδείκνυσθαι. δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων

χαίρειν

χαίρειν καλούμενον. βασιλεύειν γὰρ οὐχ αὑτοῦ χάριν οἴεται μᾶλλον ἑνὸς ὄντος, ἢ τῶν ἀνθρώπων ἁπάντων. idest Patrem autem Ciuium, & subiectorum non verbo vocari solum, sed etiam re hoc ostendere. Domini autem appellatione non modo liberorum, sed ne seruorum quidem gaudere. rerum enim potiri omnium, vtilitatis cunctorum magis, quam sui causa vnus cum sit, arbitratur. Cuius quidem ratio illa est, quam tradit ipse Dio. & Arist. lib. 8. Ethic. cap. 12. vbi ait: τυραννικὴ δὲ ἀρχὴ καὶ ἡ δεσπότου πρὸς δούλους, τὸ γὰρ τοῦ δεσπότου συμφέρον ἐν αὐτῇ πράττεται, idest, & Domini in seruos imperium tyrannicum, in eo enim negotium Domini agitur, eiusque vtilitati consulitur. & lib. 3. Politic. ait nomen, Domini, ad seruos, & mancipia referri, οὐ γὰρ ἐνδέχεται φθειρομένου τοῦ δούλου σώζεσθαι τὴν δεσποτείαν, idest non enim cõtingit deperdito seruo, conseruari (vt ita dicam) Dominationem. Et ob id cum hoc nomen δεσπότης, idest Dominus, acciperetur in malam partẽ, hinc inoleuit vsus apud Græcos olim, & præsertim apud veteres Atticos, vt in congressionibus, superiores dignitate salutarẽtur ab inferioribus hoc nomine τίμιος, id est honestus, & non δεσπότης. Theophrastus in opusculo quod inscribitur χαρακτῆρες in cap. περὶ ἀναισχυντίας, ait: εὐωχοῦ τίμιε, idest vir honeste epulare. & Euripides in Tragœdia quæ

inscribitur ἱκέτιδες, ait:

πρόσε γὰρ τ̃ δυστυχοῦς,
ὅς εὐτυχήσει, τίμιος γεραίρεται,

.i.ab infelice.n. qui prospera vtitur fortunâ, honoratur nomine honesti.& in Hecuba, ait plerosq; hominũ insolescere aliũ ꝓpter opes alium ἐν πολίταις τίμιον κεκλημένον, hoc est inter ciues honest'si salutet. Verũ fuisse olim tẽpus cũ idẽ nomen gratũ, acceptumq; esset, multi Scriptores affirmant. Martial. lib. 1. Epigr. 67

E seruo scis te genitum blandeque fateris
Cum dicis Dominum Sosibiane patrem.

Fratres quoque non modo patres Dominos vocatos Senecæ docet locus Epist. CV. illud mihi in ore erat domini mei Gallionis&c. certe potentiores ita vocari à tenuioribus vehementer optabant exempla passim occurrunt apud Martialem. Itemque coniuges inter se eo nomine videntur vsi Suetonius Claud. occisa Massalina paulo post quam in Triclinio decubuit, cur Domina non veniret requisiuit, & Virgil. lib. 4. Æneidos.

——————conubia nostra
Reppulit ac Dominum Aeneam in regna recepit

De coniugibus se mutuo Dominas appellantibus. Ouid. suffragatur qui tempore Augusti scripsit lib. 3. Trist. Eleg. 3. nunciet hic aliquis

liquis Dominam venire resurgam, ibidem.

Nec Dominæ lacrymis in nostra cadẽtibus ora.

& alibi sæpius. Apud Catullum in nuptijs Iuliæ & Manlij. ac Domum Dominam voca. & Virgil. in 6. Æneidos.

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

In quem locum Seruius; aut de Græco tractum est, qui vxorem δέσποιναν dicunt, &c. Epictetus Αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Vbi non vxores tantum dominas dici solitas, sed ceteras quoque mulieres apparet. A Græcis vulgo Episcopi appellantur δεσπόται. Denique hoc quoque nomine dici constat filios, atque nepotes Imperatorum Constantinopolitanorum; Vt autem ad id quod initio dixi reuertamur, cur Deus δεσπότης vocet ambigit fere nemo apud SS. Patres sępe δεσπότην legim' vocari κατ' ἐξοχὴν cum sit omnium δεσπότης, vt apud S. Ioannem Damascenum in libello cui titulus παρακλητικὴ ἦχ. πλ. δ. χάριτι πατέρα τῶν γηγενῶν τιθεὶς (scilicet pater) τὸν κατὰ φύσιν θεὸν καὶ δεσπότην. Et in Epistola Sancti Iudæ Apostoli τὸν μόνον δεσπότην, τὸν κύριον ἡμῶν ἰησοῦν χριστὸν μὴ ἀρνούμεθα. Hoc nomine etiam Gentiles, Deos vocabant, vt est apud Euripidem in Tragædia; quæ inscribitur Hippol. Coronatus.

Ἄναξ, θεοὺς γὰρ δεσπότας καλεῖν χρεών.
A Rex, Deos .n. Dominos uocare oportet.

vbi Commentator, δύναται δὲ τὸ μὲν ἄναξ ἐπὶ τοῦ Ἱππολύτου, τὸ δὲ δεσπότας, ἐπὶ τῶν θεῶν ἀναφέρεσθαι. Ac ne longum faciam in omnibus sacris Libris. Illud vnum præterire non possum, quod posse hic adscribi mihi indicauit Pater Franciscus Verierius è Societate Iesu, sacerdos, vir non solum reliquis doctrinis instructissimus sed etiam Græcis, Latinisque literis singulariter excultus: cuius familiaritate sẽper gloriabor δεσπότην esse quasi δεσμώτην aut à δέος, & ποιῶ vt vel a vinciendo, vel ab incutiẽdo timore factum sit hoc nomen, cuius vtriusque causam illam esse narrabat, quod ex Aristotelis primo τῶν πολιτικῶν libro: Dominus partim natura quispiam sit, qui prudentia scilicet, ac virtute ceteris antecellit, partim iure, cum quis hostem seruauit, quem potuisset occidere. Aristotelis locus maxime ille hoc indicat, cuius initium διχῶς γὰρ λέγεται τὸ δουλεύειν καὶ ὁ δοῦλος, ἔστι γάρ τις καὶ κατὰ νόμον δοῦλος καὶ δουλεύων. ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τις ἐστὶν, ἐν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα, τῶν κρατούντων εἶναι φασίν. neque ita multo post agit περὶ τοῦ φύσει δούλου, atque vtroque modo addebat vir ille vocari δεσπότην, tum quia natura κρείττων, ac sine vlla comparatione melior quam homines est, quamobrem

natura Dominus: tum quia quos interficere sontes videlicet; potuisset, eos seruare maluit, atque ad meliorem quandam vitam, nisi ipsi valde ingrati, atque amentes essent traducere, Quæ illius viri sententia ita me cepit, ac delectauit, vt ex me coniecturam fecerim, alijs quoque non parum eam esse placituram.

Ὀρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων ἐπουρανίων, καὶ ζωοποιῶν, μυστηρίων, ἀξίως, εὐχαριστήσωμεν τῷ κυρίῳ.

Erecti cum sumpserimus diuina, sancta, immaculata, immortalia, cælestia, & viuificantia mysteria, digne gratias agamus Domino.

HOrtatur sacerdos seipse, ac populum, vt magnitudinem beneficij agnoscant, ne in ingrati animi vitium incidant, quo nullum est capitalius, ergo ait ὀρθοὶ, idest erecti non solum animo, sed etiam corpore ad Deũ verum. Inualuit enim hic vsus apud Græcos, vt tantum Pentecostes die genibus flexis diuinam Maiestatem colerent. cæteris verò diebus erecti; ac stantes preces funderet Deo. Hoc apud Tertnllianum reperi in libro de corona militis, vbi ait Ieiunium nefas ducimus die Dominico, vel de geniculis adorare. Hac consuetudine à die Paschæ, ad Pentecostem

vſque vtuntur Latini, vt eſt apud S. Hieronymum in libro aduerſus Luciferianos, & in libro aduerſus Montanum, & apud S. Auguſtinum epiſtola cxix. ad Ianuarium. Hanc conſuetudinem Græcorum confirmatam conſtat ex Nicæno Concilio can. 20. ſic enim à Patribus 318. qui in eo Concilio conuenerunt conſtitutum eſſe accepimus. Ἐπειδή τινές εἰσιν ἐν τῇ κυριακῇ γόνυ κλίνοντες, καὶ ἐν πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἑστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ θεῷ. Hoc eſt, quoniam ſunt in Dominico die quidam ad orationem genua flectentes, & in diebus Pentecoſtes, propterea vtique ſtatutum eſt à ſancta Synodo, quoniam conſona, & conueniens per omnes Eccleſias cuſtodienda conſuetudo eſt, vt ſtantes vota Domino reddamus. Sanctus etiam Baſilius Magnus in cap. 27. libri de Spiritu ſancto cum ageret περὶ τῶν ἀγράφων νομίμων τῆς ἐκκλησίας ita ſcripſit.

Καὶ ὀρθοὶ μὲν πληροῦμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου, τὸν δὲ λόγον οὐ πάντες οἴδαμεν, οὐ γὰρ μόνον ὡς συναναστάντες χριστῷ, καὶ τὰ ἄνω ζητεῖν ὀφείλοντες ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς δεδομένης ἡμῖν χάριτος, διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν στάσεως ἑαυτοὺς ὑπομιμνήσκομεν, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ πως τοῦ προσδοκωμένου αἰῶνος εἶναι εἰκών, διὸ καὶ ἀρχὴ οὖσα ἡμερῶν, οὐχὶ πρώτη παρὰ Μωυσέως, ἀλλὰ μία, ὠνόμασται. ἐγένετο γὰρ ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωῒ ἡμέρα μία, ὡς τῆς αὐτῆς ἀνακυκλουμένης πολλάκις,

καὶ μία τοίνυν ἡ αὐτὴ καὶ ὀγδόη, τὴν μίαν καὶ ἀληθινὴν ὀγδόην, ἧς ὁ ψαλμῳδὸς ἔν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν ψαλμῶν ἐπεμνήσθη, δι' ἑαυτῆς ἐμφανίζουσα τὴν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατάστασιν τὴν ἄπαυστον μίαν τὴν ἀνέσπερον, τὴν ἀδιάδοχον, τὸν ἄληκτον ἐκεῖνον, καὶ ἀγήρω αἰῶνα. ἀναγκαίως οὖν τὰς ἐν αὐτῇ προσευχὰς ἑστῶτας ἀποπληροῦν τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ἡ ἐκκλησία παιδεύει, ἵνα τῇ συνεχεῖ ὑπομνήσει τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς τῶν πρὸς μετάστασιν ἐκείνην ἐφοδίων μὴ ἀμελῶμεν. καὶ πᾶσα δὴ ἡ πεντηκοστὴ τῆς ἐν τῷ αἰῶνι προσδοκωμένης ἀναστάσεως ἐστὶν ὑπόμνημα. ἡ γὰρ μία ἐκείνη, καὶ πρώτη ἡμέρα ἑπτάκις ἑπταπλασιασθεῖσα, τὰς ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἑβδομάδας ἀποτελεῖ· ἐκ πρώτης γὰρ ἀρχομένη εἰς τὴν ἀρχὴν καταλήγει δι' ὁμοίων τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἐξελιττομένη πεντηκοντάκις; διὸ καὶ αἰῶνα μιμεῖται τῇ ὁμοιότητι, ὥσπερ ἐν κυκλικῇ κινήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχομένη, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ λήγουσα, ἐν ᾗ τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ τῆς ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν ἐκ τῆς ἐναργοῦς ὑπομνήσεως οἱονεὶ μετοικίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα, καὶ καθ' ἑκάστην τὴν γονυκλισίαν, καὶ διανάστασιν, ἔργῳ δείκνυμεν ὅτι διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς γῆν κατερρύημεν καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς, εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν, idest Erecti fundimus preces in vna Sabbati, rationem autem non omnes nouimus, non enim solum, vt qui resurreximus cum Ghristo, & qui superna quærere debeamns resurrectionis die de collato in nos beneficio, per hoc quod stamus pre caudo, nos ipsos commonefacimus, sed quod

etiam venturi sæculi is dies quodãmodo imago esse videatur, quapropter etiam cum principium sit dierum, non prima à Moyse, sed vna appellata est, factum est enim, inquit, Vespere, & mane dies vna, veluti eadem sæpe reuoluatur, vna igitur eadem, & octaua, quæ vnam illam, & verè octauam cuius Psalmographus in quibusdam Psalmorũ inscriptionibus meminit per se demonstrat, statum videlicet post hoc tempus, diemque illam vespere, & successione carentem, æuum illud & finis expers; & senectutis; necessario igitur Ecclesia erudit alumnos suos, vt stantes preces effundant, quo per assiduam admonitionem perpetuæ vitæ, viaticorum ad illam transmigrationem parandorum, non negligentes simus, sed & totus quadraginta dierum numerus, Pentecoste appellata resurrectionis, quã in illo sæculo expectamus monumentum. Vna enim illa & prima dies septies vt noue dicam septẽ plicata, septem sacræ Pentecostes hebdomadas efficit, à prima enim initium faciens, & in eãdẽ desinens; in qua erectam in precando figuram habere, Ecclesiæ leges, nos erudierunt ex manifesta admonitione mentem nostram à rebus præsentibus veluti transferendo ad futuras, quoties genua flectimus, & exurgimus re ipsa ostendimus propter peccatum in terram delapsos, per benignitatem eius qui nos

condi-

condidit ad cælum esse reuocatos. Hoc idem docuit Sanctus Epiphanius lib. 3. contra Hæreses capite quo compendiariam fidei Catholicæ doctrinam complexus est. Sanctus Augustinus in epistola 119. ad Ianuarium, Latinorũ & Grecorum morem videtur indicare cum dicit: Vt autem stantes in illis diebus (loquitur de Pẽtecoste) & omnibus Dominicis, oremus, vtrum vbique seruetur ignoro. Eusebius etiam lib. 5. Historiarum Ecclesiasticarum cap. 5. morem hũc genua flectendi in precationibus Italorum ait esse proprium, & peculiarem, vbi de Christianis q̃ in legionibus Romanis sub Marco Aurel. stipendia merebant, ita scribit. Ἐν τῇ πρὸς τοὺς πολεμίους παρατάξει γόνυ θέντας ἐπὶ τὴν γῆν. κατὰ τὸ οἰκεῖον ἡμῖν τῶν εὐχῶν ἔθος ἐπὶ τὰς πρὸς τὸν θεὸν ἱκεσίας τραπέσθαι, id est, in procinctu in ipsaq; acie genu flexo in terram vsque, qui nostrarum precationum proprius mos est, ad supplicationẽ Deo esse conuersos. Morem Græcorum ostendit auctor libri responsionum ad orthodoxos cap. cix his verbis, εἰ τὸ κλίνειν γόνυ ἐν ταῖς προσευχαῖς, τοὺς ἑστῶτας εὐχομένων μᾶλλον θεῷ τοὺς εὐχομένους παρίστησι, καὶ πλεῖον ἐφέλκεται τὴν θείαν συμπάθειαν; διατὶ ἐν ταῖς κυριακαῖς ἡμέραις, καὶ ἀπὸ τοῦ πάσχα ἕως τῆς πεντηκοστῆς γόνυ οὐ κλίνουσιν οἱ εὐχόμενοι; id est, si genu flexo orantes Deum sibi potius conciliãt, magisque propitium reddunt, quam qui stantes precantur, quid causæ est, q̃ Dominicis diebus,

bus,& per eos dies qui inter Pascha,& Pentecostem interpositi sunt, genua in orationibus minime flectuntur. Quod postea canone edito confirmauit Martinus Papa in Concilio generali quod habetur cap. si quis Presb. distin. 30. vbi hæc sunt verba. Similiter quia quod ab Apostolis traditum est, Canon tenet antiquus, placuit, vt per omnes Dominicas, & p omnes dies Paschæ vsque ad Pentecostẽ non prosternãt se in oratione causa humilitatis, sed recto vultu ad Dominum fungantur orationis officio, quia in his diebus gaudium resurrectionis Domini celebramus. Quem etiam ritũ ex canone desumptum S.D.N. Clemens VIII. Põt. Max. in Breuiarium ipsius authoritate recognitum nuper intulit. & in Dominicis diebus religiose obseruari voluit. Idem patet in Concilio Constantinop. 6. can. 90. vbi legitur, Ne Dominicis diebus genua flectamus à diuinis nostris patribus canonice accepimus; quare post vespertinum ingressum sacerdotũ in sabbato ad altare, vt more obseruatum est nemo genu flectit vsque ad Vesperam post Dominicam, in qua post occasum ad candelabrũ rursus genua flectentes, sic preces Domino offerimus si celebramus resurrectionem Domini Nostri Iesu Christi. Idem patet in interrogationibus vndecim Monachorum qui extra Ciuitatem exercebantnr, & in responsionibus ad

eas factis à Conſtantinopolitana Synodo ad quæſtionem ſecundã, vt videre licet in bibliotheca ſanctorum Patrum tomo ſexto. Porro non proprium tantum Latinorum hunc morẽ fuiſſe genua flectẽdi, vel ex eo perſpici poteſt: quod paſſim in Menologio legimus multos ex illis ſanctis Patribus Græcis precari genibus flexis ſolitos, ipſe quoque ſeruator noſter genua flectens in horto ſupplicauit Patri.

Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν.
In pace procedamus.

IN fine Græci ſacerdotes, vt Latini, iubent eos, qui ſacro interfuerũt, abire, Græci hoc modo ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν, vel vt habetur in Conſtit. Apoſtolicis, ἀπολύεσθε ἐν εἰρήνῃ. Latini hoc, Itẽ Miſſa eſt. hic autem mos etiam apud Gentiles erat, vt in ſacrificijs dicerent, ilicet, ſi tamen licet miſcere ſacra prophanis, nam ſapientiſſimus Plutarchus ſcribit ſuo tempore Romanos peractis votis Deum venerari, & in templis ſedere, ac permanere conſueuiſſe, re demum diuina, & cæremonijs peractis ſacerdos clamabat licere eis diſcedere. Græcis vero, & Ægyptijs id concinebatur, quod Apuleius oſtendit in ſua Metamorphoſi. dicebant autem λαοῖς ἄφεσις, ideſt populis dimiſſio. Sic ſacerdos precationem quãdam breuem recitat, in qua ὥσπερ ἐν κεφαλαίῳ mentionem facit eorum pro quibus

in to-

in toto ſacro precatus eſt, dicens, *ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε κύριε*, ideſt qui benedicis benedicentes te Domine. Cõſimilis precatio eſt quæ recitatur in Latino ſacro. Placeat tibi Sancta Trinitas obſequium ſeruitutis meæ, & præſta vt hoc ſacrificium quod oculis tuæ maieſtatis indignus obtuli, tibi ſit acceptabile, mihique, & omnibus pro quibus obtuli ſit te miſerante propitiabile. Per Chriſtum Dominum noſtrum, &c.

Demum diſtribuit populo panẽ de quo ſupra egimus, quã cęremonia abſoluta benè precatur populo, quẽ conuerſus cruce ſignat dextera manu, quod faciũt etiam Latini. Quamuis Damaſus Pont. Max. hoc presbyteris non licere dicat, vbi de vana chorepiſcoporum ſuperſtitione agit, vt obſeruauit Micrologus in libro de Ecćleſiaſticis obſeru. cap. 21. Sed Magnus Leo, & Beatus Gelaſius Pontifices, eius ſucceſſores in Eccleſiaſticis officijs apprime eruditi in decretis ſuis, vbi diligẽtiſſime quid presbyteris liceat, quidue non liceat, deſcribunt; nullatenus illis benedictionem, niſi preſente Epiſcopo, interdicũt. Sanctus quoq; Hieronymus in Epiſtola ad Ruſticum Narbonenſem Epiſcopũ de Eccleſiaſticis ordinibus ſcribens; presbyteros à benedictione ſuper populum non prohibẽdos eſſe aſſerit, ſi inquit, preſbyter Chriſtum conſecrat cum in altari Dei con-

sacramenta benedicit, benedicere populum non debet, qui Christum meruit consecrare? & post pauca. hoc in Ecclesijs suis cui presbyteri faciant, quod Romæ, siue quod in Oriente, quod in Africa, quod in Hispania, quod in Britania, quod in Gallia, quod in omnibus locis, vbi humilitas perseuerat. Quod si confirmationem Neophytorum penitus separatã ab officio presbyterorum, S. Gregorius Pontifex quibusdam presbyteris concessisse dicitur, cũ scriberet ad Ianuarium Calaritanum Episcopũ, cur non multo magis presbyteris hoc munus concedatur populum cruce signandi.

Hæc erant quæ de concordia Græci Latinique sacri iam pridem animo præcepta, ac cõprehensa, tandem vtcumque literis mandanda, & cum vtraque Ecclesia communicanda iudicaui, quo labore, si perfectum esse aliquãdo intellexero; vt qui de Græca natione non optime sentiunt hoc libello admoniti cautius in posterum, quicquam de nostrorum hominũ fama detrahendum putent; non exiguum me fructum percepisse arbitrabor. Cæterum qui nostris his lucubrationibus, vel propter rei nouitatem, vel propter aliam quamcumq; causam delectati, nonnullam Auctori operis laudem censebunt esse tribuendam, ijdem existiment Auctorem huiusce operis non tam

K Corte-

Cortesium fuisse, quam rerum omnium auctorem ac conditorem Deum; vt propterea non mihi, sed illi, & huius, & omnium operum, quæ honeste, ac laudabiliter, vel facta sunt, vel fient, laus, & gloria debeatur.

Laus, & gloria omnium bonorum fonti, & auctori
DEO.

ΤΟΙΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙΣ ΑΠΑΣΙ

θεοφιλεστάτοις Ἐπισκόποις, ὁσιωτάτοις τε μοναχοῖς, καὶ θεοσεβέσιν ἱερεῦσι, καὶ παντὶ τῷ χριστονύμῳ λαῷ.

ΚΟΡΤΗΣΙΟΣ Ο ΒΡΑΝΑΣ

ἐν κυρίῳ χαίρειν.

Μέγα τῷ ὄντι, καὶ τιμιώτατόν τι χρῆμα, καὶ ἁπάντων ὡς ἁπλῶς εἰπεῖν τῶν ἀγαθῶν τὴν ὁμόνοιαν πρόξενον εἶναι, οὐκ ἔστιν ὅστις οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τῶν εὐφρονούντων. εἴπερ διὰ ταύτης τὸ τοῦ παντὸς κόσμου σύστημα ταραχῆς ἁπάσης καὶ ἀνωμαλίας ἀπαλλαγὲν διασώζεται, οὐδὲν δὲ οὔτε τῶν ἐκ φύσεως, οὔτε τῶν ἐκ προαιρέσεως κατορθουμένων ὁρῶμεν ἄνευ τῆς τῶν ὁμοφύλων συμπνοίας τε καὶ συμφωνίας τελούμενον. καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν ὁ κύριος ἡμῶν κατεδέξατο, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· μᾶλλον δὲ εἰς οὐρανοὺς ὁ αὐτὸς ἀνελθὼν τὴν εἰρήνην, καὶ ὁμόνοιαν τοῖς ἀνθρώποις φαίνεται καταλιπών· ὡς ἴσον ὂν ταύτην τε χαρίσασθαι, καὶ πάντων ἀθρόων μεταδοῦναι τῶν ἀγαθῶν, ὁπόσα παρὼν, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις δι᾽ ἄφατον φιλανθρωπίαν συναναστρεφόμενος παρέχειν ἠδύνατο. τουτὶ τὸ θεῖον, καὶ οὐράνιον δῶρον ἀποβαλὸν τὸ ἡμέτερον γένος, καὶ τὸ πρὸς λατίνους μῖσος οἷόν τι περισπούδαστον ἀβούλως ἀσπασάμενον, καὶ τὸν

συνδεσμὸν τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν πνευματικὴν ἁρμολογίαν παγίως μὴ φυλάξαι, οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα δεινὰ πεπόνθεν, ὅσα οὐδεὶς λόγος δύναιτ' ἂν ἐναργῶς παριστάναι. Οὐ γὰρ μόνον ἡ Ἑλλὰς ταύτην σύμπασα τὴν παλαιὰν ἐκείνην ἀπέβαλε λαμπρότητα, καὶ οὐδὲν ἔχει σεμνόν, ἀλλ' ἢ τὰ κλεινὰ τῶν χωρίων, καὶ τῶν πόλεων ὀνόματα, ἃ δὴ λείπεται τοῖς πᾶσιν οἱονεί τι γνώρισμα, τοῦ πάλαι ποτὲ κάλλους, καθάπερ ἱερείου τινὸς διαπεπραγμένου τὸ δέρμα, τοῦ πάλαι ποτὲ ζώου σημεῖον. ἀλλ' ὃ τούτου χεῖρον, καὶ τῶν Ἱερεμίου θρήνων προσδεόμενον, ἢ τινὸς ἄλλου τῶν μακαρίων ἀνδρῶν τὸ τῆς συμφορᾶς μέγεθος ἐποδύρεσθαι δυναμένων, ἡ ἐκκλησία τὴν ἑαυτῆς εὐπρέπειαν, καὶ ὡραιότητα, ἣν εἶχεν ποτὲ ἐπὶ Βασιλείου τοῦ μεγάλου Ἰωάννου τε τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ Ἀθανασίου τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν ἀπεκδύσατο, διαμένει τε λύπης καὶ κατηφείας ἁπάσης ἀνάπλεως. ἐξῆρται γὰρ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, καὶ εἰς πένθος μετεστράφησαν ἡμῶν αἱ ἑορταί, οἶκοι προσευχῶν ἀπεκλείσθησαν, τὰ θυσιαστήρια τῆς πνευματικῆς λατρείας ἀργὰ καθορῶνται, οὐκέτι τῶν χριστιανῶν σύλλογοι διαφαίνονται, ἀπελήλανται διδασκάλων προεδρίαι, οἱ λαοὶ παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἀνουθέτητοι διατελοῦσιν, οἱ ποιμαίνοντες μετ' ἐπὶ ἡμᾶς τὸ τοῦ χριστοῦ ποίμνιον ἐκλελοίπασι. Καὶ ὡς ἀληθῶς ἡμᾶν πρέπει λέγειν ἐκεῖνο, ὅτι ἐσμικρύνθημεν παρὰ πάντα τὰ ἔθνη καὶ ἐσμὲν ταπεινοὶ ἐν πάσῃ τῇ γῇ, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ ἄρχων, καὶ προφήτης, καὶ ἡγούμενος, οὐδὲ ὁλοκαύτωσις, οὐδὲ θυσία, οὐδὲ προσφορά, οὐδὲ θυμίαμα, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καὶ εὑρεῖν ἔλεος. παρεδόθημεν τε εἰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων, ἐχθίστων ἀποστατῶν, καὶ βασιλεῖ ἀδίκῳ, καὶ

πονηροτάτῳ παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. ἀλλ' εἰ καὶ μεγάλα δοκεῖ τὰ κατεχόντα ἡμᾶς δεινά, καὶ ὡς ἀληθῶς ἐστὶν, ὅμως βουλομένων ἡμῶν τὰ ὄντα πράττειν ἰασόμεθα πάντως. ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; ἢν μικρὸν ἀνανήψαντες καὶ εἰς ἑαυτοὺς γενόμενοι, τὴν πρὸς λατίνους ἔχθραν ὡς φθοροποιὸν καὶ πάσης λύμης πρόξενον ἀποκρουσώμεθα, ἀδελφικῶς τε πρὸς αὐτοὺς ἔχοντες τὴν τῶν μελῶν συμφωνίαν, τὴν εἰρήνην ἣν παρὰ τοῦ σωτῆρος ὡς καλὴν παρακαταθήκην παρελάβομεν. διατηρήσαμεν ἀδιάλυτον καὶ ἀδιάβλητον, καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὡς δεσπόδοτειαν καὶ μητέρα τῶν ἐκκλησιῶν ἐπιγνῶμεν. εἰς ἣν οἱ πάλαι ἐπὶ πάσῃ ἰδέᾳ ἀρετῶν διαπρέψαντες τῶν ἡμετέρων ἐκκλησιῶν ποιμένες τε καὶ διδάσκαλοι ὡς εἰς ὅρμον καὶ λιμένα σωτήριον ἐνήγοντο. οὐδὲ δὴ αἰτίας ἔξεστιν ἡμῖν πλάττειν κατὰ τῶν λατίνων. καὶ ἐγκλήματα, ἐρυθριάσει τάχα τὸ δοκεῖν ἄνευ αἰτίας μισεῖν, ὥσπερ γὰρ ἡμῖν τε καὶ αὐτοῖς μία πίστις ἐστὶν, καὶ βαπτιζόμεθα πάντες ὡς παρὰ τοῦ κυρίου παρελάβομεν, εἷς δὲ καὶ ὁ αὐτὸς ἁπάντων κύριος, οὕτω δὴ καὶ ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ τὸν αὐτὸν δοξάζομεν, καὶ ταῖς αὐταῖς δυνάμεσι τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ προσφέροντες ἵνα ἵλεων καὶ διαλλακτὸν τὸν θεὸν ἀπεργασώμεθα. τουτὶ δὲ τοῖς πᾶσι κατάδηλον ἔσται ἐκ τοῦ παρόντος βιβλίου, ὅπερ ἐγὼ μηδενὸς πόνου φεισάμενος, ἀλλὰ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ταῖς τῶν δυτικῶν τε καὶ ἀνατολικῶν ἁγίων πατέρων βίβλοις προσδιατρίψας, οἷά τις μέλιττα τὰ κάλλιστα καὶ χρησιμώτατα πρὸς ταύτην τὴν καλὴν καὶ θεάρεστον ἕνωσιν καὶ συμφωνίαν συλλεξάμενος, εἰς φῶς ἐξέδωκα, χρησταῖς ἐποχούμενος ἐλπίσιν, ὡς αὐτὸ οἷά τις γέφυρα γενήσεται πρὸς τὸν καλὸν σύνδεσμον τῆς τε Ανατολικῆς, καὶ τῆς

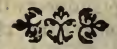
 δυτι-

δυτικῆς ἐκκλησίας. κἂν τοῦτο ποιήσωμεν καὶ οὕτω φρονήσωμεν, οὐ μόνον τῶν κακῶν τούτων ἀπαλλαγησόμεθα, τὴν παλαιὰν λαμπρότητα ἀπολαβόντες, καὶ τὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (θεοῦ εὐδοκοῦντος) ὀρθῶς προχωρήσει, τὴν ἑαυτῆς εὐπρέπειαν, καὶ καταστολὴν ἐπενδυσαμένης· ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν ἐναρξόμεθα ἐπαπολαῦσαι τῆς ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένης ἡμῖν ἐν οὐρανοῖς μακαριότητος. ἔρρωσθε.

OMNIBVS ORIENTIS Episcopis, Monachis, Sacerdotibus Christiano populo.

CORTESIVS BRANA *salutem in Christo.*

MAGNAM sane rem, & in primis honestam, omniumq; bonorum causam, vt simpliciter dicam, Concordiam esse, non est qui non confiteatur, ex ijs, qui recte sentiunt. Si quidem per hanc totius Mundi moles ab omni perturbatione, atque inæqualitate libera conseruatur, nec quicquam vel eorum quæ natura, vel eorum quæ electione recte fiunt, videmus sine eiusdem generis cōspiratione ac concentu confici. atque adeo humanam ipsam naturam Dominus noster assumpsit, vt pacaret siue ea quæ in terris sunt, siue ea quæ in cælo; vel potius in cælum idem rediens, pacem Concordiamque hominibus videtur reliquisse, vt si perinde esset hanc dono dare, atque si omnia simul bona, quæ præsens, & cum hominibus nobis humanissime versans præbere potuisset, elargiretur. Hoc

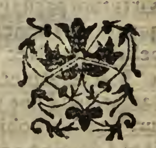
diuinum, ac cæleste donum cum amiserit nostrum genus, odiumque in Latinos tamquam rem dignissimam temere sit amplexatum, vinculumq; pacis ad spiritualem cōnexionem fixo animo nōn conseruarit, nil mirum, si tam grauia pertulerit, vt nullus ea sermo satis perspicue possit ostendere. Neque enim solū tota nunc Græcia splendorem illum antiquum amisit, nec quicquam habet clarum, nisi locorum, atque vrbium Illustria nomina, quasi vestigium ac specimen antiquæ pulchritudinis omnibus relicta, quemadmodum Corium magnæ cuiusdã victimæ signum sacro aliquo peracto. Verum quod peius est, ac dolore dignū maiore, quodq; Ieremiæ threnis indigeat, aut alius cuiuspiam beatorum virorum, qui calamitatis magnitudinem lamentari possent Ecclesia decore ac pulchritudine sua, quam habuit olim viuentibus magno Basilio, Io. Chrysostomo, & Athanasio magnis Pontificibus, denudata est, iacetque tristitiæ, ac mœroris summi plenissima. Sublatum est enim gaudiū & lætitia, & in luctum conuersi sunt nostri festi dies; precationum domus clausæ; aræ spiritualis latriæ otiosæ spectantur, non apparēt amplius Christianorum coetus, eiectæ magistrorum sellæ, carent omni tempore hortatore populi, Christi ouile ij qui scienter pascebant dereliquerunt. Vereque nobis dicere illud

 lud

lud cōuenit, Imminuti ſumus ſuper omnes gentes, abiectiq; in omnibus terris degimus; neq; eſt hoc tempore princeps, & propheta, & dux, neq; holocauſtum, neq; ſacrificium, neq; oblatio, neq; thymiama, neq; locus vbi diuinam miſericordiam reperire poſſimus, in manus hoſtium, ſeu legum infeſtiſſimorum Apoſtatarū traditi ſumus, Regiq; facile totius orbis iniuſtiſſimo, ac peſſimo. Sed quanquam magna videntur mala, quibus præmimur, & verò ſunt; tamē ſi officium noſtrum facere velimus omnia nobis erunt expedita: quoniam tandem id modo? ſi tantulum reſipiſcendo, noſque colligendo; odium in Latinos vt peſtis, & interitus cauſam deponamus; fraterneq; cum ipſis agendo, vt membrorum poſtulat concordia, pacem quam à Domino vt honeſtum depoſitū accepimus indiſſolubilem & omni culpa liberam conſeruemus; Romanamq; Eccleſiam vt legū auctorem, & Eccleſiarum parentem agnoſcamus, ad quam veteres noſtrarum Eccleſiarum omni genere virtutum pręſtantes paſtores, ac magiſtri tamquam ad ſtationem, aut portum ſalutarem appellebantur. Nec vero cauſas nobis fingere licet & accuſationes in latinos, cū prope erubeſcamus, quod ſine vlla eos cauſa odiſſe videamur. Vt enim nobis cum illis vna fides eſt, omnes vt à domino accepimus luſtramur, vnus eſt atq; idem omnium Dominus, ita

 & vno

& vno ore, vnoq; corde ipsum celebramus, iisdemque precationibus incruentum sacrificiũ in diuina re offerendo vtimur, vt ipsum faciamus nostris culpis propitium. Perspicuum id fiet omnibus ex hoc libello; quem ego nulli parcens labori, noctes atq; dies Occidẽtis Orientisq; SS. Patrum libris insudans, quasi apis quædam, pulcherrima quęq; atq; vtilissima ad pulchrum hunc & numini carum nexũ leges in lucem edidi, bona spe ductus; ipsum velut pontem quendam fore, ad vtriusq; & Oriẽtis & Occidentis Ecclesiæ coniunctionem. Id si nos ita fecerimus, atq; ea mente erimus, non his modo malis liberi, veterem splẽdorem recuperabimus, Orientisq; Ecclesia Deo volente suam vestem, ac decorem induẽs recte procedet, verum hinc etiã incipiemus beatitudinem illam, quæ in cælo promissa nobis est, degustare. Valete.

ΩΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΣ.

K. B.

ΕΙ πύματον χῶρον τόνδ᾽ ἔλλαχον οὐκ ἔνι θαῦμα,
ὦ ξένε. μὴ τάξιν μέμφεο ἀποσκοπέων
Καὶ γὰρ ἐγὼ σοφίην μετ᾽ ἀπείρονα τὴν ἐνὶ βίβλῳ
τῇδ᾽ ἔστηκα, βίβλου δευόμενον χαρίτων.
Ποντοπόρος καὶ νηῦς εὔπλοος ὄρθα θέουσα
ποντοπλάνον γ᾽ ἕλκει λέμβον ὀπισθόδετον.

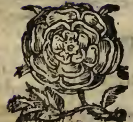
IDEM LATINE,

Epigramma loquitur.

VLtima nil mirū mihi sit ꝙ in ordine sedes;
Ne culpes isto nomine, Lector, opus.
Hic ego tam docti stupefactum lumine libri
Constiti, vt inuersa sic iuuer vsque vice.
Pontica sic pinus ventosa per æquora currens
Nauiculam, pereat ne vaga, pone trahit.

INDEX RERVM, QVAE HOC LIBELLO CONTINENTVR.

Tpo-

ERRATA CORRIGE.

In prima Epistola.
Nunc sane Hunc sane.
parriceps particeps.
perra petra.
immedicabilis immedicabili
impuluerunt impulerũt.

In secunda Epistola.
couiectura coniectura

Apud Sanctus Dionysius Areopagita.
Apud Sanctum Dionysium Areopagitam.pag.5.
Hierarchæ Hierarchiæ. 6.
sunt sint. 13.
ψῆχῆ ψυχῆ. 36.
vnus sine gloria Patri.
deest.& alter cum gloria patri.36.
κάλλιχον κάλλιχον. 41.
constituunt, deest, dicitur, 53.
εἶπητα εἴπητε. 68.
κεφταλάς κεφαλάς. 83.
Bellarmenius. Bellarminius. 88.
κοινωλίαν κοινωνίαν. 91.
immaculā tam immaculatam. 92.
ἐλεημονσιύαι ἐλεημοσιύαι. 94.
βοηάθειαν βοήθειαν. 95.
προκεκοιμημένον προκεκοιμημένων. 96.
ἐλπιδι ἐλπίδι. 96.
Ltinis Latinis. 98.
ἐκῆ εἰκῆ. 107.
σκείνου ἐκείνου. 110.
μετὰ μετὰ 112.
dicat dicam. 114.
gantiles, gentiles. 119.
ἐν ταῖ ἐν ταῖς. 125
τὸν τὸ 125.

Sunt & alia, quæ cuilibet in promptu est corrigere.

Imprimatur.

Alexander Gratianus Vicarius Generalis Capitularis Neapol.

Imprimi poteſt opus planè aureum vtriuſque linguæ Studioſis perutile, in eo enim nihil eſt, quod orthodoxæ Fidei, aut bonis moribus aduerſetur.

Rutilius Gallac. Canon. Deput.

M. Cherubinus Veron. August. Theol. Curiæ Archiep. Neap. vidit. Reg. fol. 27.

6346

